

REGIONALNA I MEĐUNARODNA TRGOVINA MLEČANA I DUBROVČANA DRVETOM IZ SENJA (XIV—XVIII STOLJEĆE)

Bogumil H r a b a k

Senj u Hrvatskom primorju¹ stekao je zidine, kao jednu od glavnih odlika srednjovjekovnog grada, početkom zrelog feudalizma, dakle pre 1297., da bi gradske fortifikacije bile znatno izgrađene 1469. god.² Od oko 1184—5. grad se nalazio (do 1269) u posedu monaškog reda templara. Kad su (1241) Tatari nagrnuli i na Hrvatsku, kralj Bela IV. se najpre zaklonio u Senju, koji Tatari nisu uspjeli da zauzmu. Od 1271. Senjani su za svoje gradonačelnike birali knezove krčke iz porodice Frankopana. Pod njihovom upravom grad se nalazio do 1469. godine, kad im je grad oduzeo kralj Matija Korvin, podvrgavši grad izravno kraljevskoj kruni.³ Kao i u drugim mestima Hrvatskog Primorja, pa i u Rijeci, stanovnici Senja bili su Hrvati, mada su se dosta rano tu naselili i trgovci raznih jezika. Nažalost, zvanični dokumenti nisu pisani na narodnom jeziku.⁴ Biskupski grad Senj (civitas) dobio je statut 1388. I pre nego što je došao pod neposrednu vlast ugarskih kraljeva, Senj je bio prozor ne samo Hrvatske nego i Ugarske prema zapadnom svetu. Od kraja XIV veka zapadnjaci pa i Dubrovčani odlaze u Ugarsku gotovo isključivo preko Senja.⁵ Preko Senja proputovala je i francuska delegacija za Budim, aprila 1386. godine.⁶ Senj je bila opservaciona luka za političke poslove čak i kad su bili u pitanju Arbanasi.⁷ Senj je bio i mesto mletačkog obaveštavanja o prilikama u Ugarskoj.⁸

Mlečani su obraćali dužnu pažnju Senju za vreme svojih ratova sa kraljem Lajošem (1345—1380). Senj je bio u središtu pažnje i za vreme akcije Ladislava Napuljskog 1402—7.⁹ Gradski knez Nikola uživao je velik ugled, te se (1425) pored vizantijskog cara, kneza Ahaje, despota Janjine i opština

¹ Za razliku od mesta Segna u Kampaniji (Muratori, *Annali d'Italia* XVI, 1758, 407 i 109.

² M. Viličić, *Arhitektonska struktura Senja u vrijeme tiskare XV/XVI stoljeća*, *Senjski zbornik* (VI (1975), 10.

³ L. Beritić, *Obalna utvrđenja na našoj obali*. *Pomorski zbornik* povodom 20-godišnjice dana mornarice i pomorstva Jugoslavije 1942—1962, Zagreb 1962, 230.

⁴ E. Susmel, *Fiume nel medio evo*, Bologna 1935, 94 i 91.

⁵ *Historijski arhiv u Dubrovniku* (u daljem tekstu: HAD), *Reform.* XXXI, 160' (8. I 1398), 195' (29. VIII 1399).

⁶ F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba*, Zagreb 1902, 34.

⁷ D. Dinić-Knežević, *Dubrovnik i Ugarska u srednjem veku*, Novi Sad 1986, 101, 115; I. Božić, *Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku*, Beograd 1952, 64 i 111.

⁸ *Acta Albaniae veneta*, vol. XXIV, München 1977, 43, n° 6798 (10. VIII 1459).

⁹ P. Tijan, *Senj*, Zagreb, JAZU, 1980, 16—7.

Firence, Sijene, Ankone i Bolonje, javlja kao mogući izabrani sudija u sporu Mletačke Republike i Đurđa Brankovića oko nasljednih zemalja Balšića.¹⁰ Od 1473. do 1537. u Senju je postojala kapetanija. Drugi kapetan po redu bio je Dubrovčanin Maroje Žunjević.¹¹ Od toga vremena Mlečani su počesće preduzimali stražarenje u Podgorskom kanalu, naročito kad su se (prvih decenija XVI st.) u Senju počeli okupljati prebezi iz zemalja pod sultanovom vlašću. Protiv nastojanja Frankopana, posebno kneza Bernarda) da povrati vlast u Senju, borio se i ban Petar Berislavić, oslanjajući se i na mletačku pomoć.¹² U jednom momentu, početkom 30-ih godina XVI st. ugarski kralj Janoš Zapolja ustupio je Senj mletačkom plemiću a sultanovom ličnom prijatelju Alvizu Gritiju, kao i Klis sa Poljicama. Slično je (septembra 1532) Senj i Rijeku kupio ferarski duka. Međutim, grad nije prelazio iz ruku kapetana i banova.¹³

Već posle pokoravanja Bosne (1463), Osmanlije su prodrli do Senja. Pohod prema Senju ponovili su 1467. i 1469., kad se živalj grada razbežao, pa je to bio povod da kralj Matija pošalje u Senj kapetana Blaža Mađara. Na vapaje biskupa, i papa je (1493—4) slao pomoć gradu.¹⁴ Turski pohod na Senj je obnovljen krajem zime 1515, kad su pobili 800 stanovnika, spalili tri kastela i oterali velik plen u stoci.¹⁵ Turci i martolosi pritisli su Senj 1520, privučeni bogatstvom đurđevdanskog sajma. Tom prilikom je u jednom okršaju u gori Gvozd uhvaćen i pogubljen i ban Petar Berislavić.¹⁶ Avgusta 1527. Turci su preko Vratnika prodrli u Vinodol i u Istru.¹⁷ Dve godine kasnije martolosi su blokirali Senj.¹⁸ Godine 1530. Turci su ponovo upali u Vinodol i došli pred Ledenice.¹⁹ Aprila i juna 1532. sa Krfa i jonskih otoka stigli su glasovi da sultan sa 250 jedrenjaka priprema iz Valone desant na Senj.²⁰ Turci su pošli na Senj i jula 1536, maja 1539. sa 20.000 boraca i u proleće 1541. godine.²¹ Kad je admiral Hajredin Barbarosa povratio Herceg-Novi i kad su klonuli Bihaćani (1539), Senj se jako uznemirio.²² Martolosi su i 1551. zatvorili kopnene prilaze Senju.²³

¹⁰ Acta Albaniae veneta, vol. XII (1971), 195—6, n° 3003.

¹¹ V. Klaić, Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća, knj. V, Zagreb 1973, 24—5; Br. Krmpotić, Maroje Žunjević, veliki kapetan Senja (1476—1483), Senjski zbornik VI (1975), 305.

¹² M. Mesić, Banovanje Petra Berislavića za kralja Ljudevita II, Rad JAZU III, Zagreb 1868, 14—5. — Bernardu Frankopanu je pomagao i kralj Ferante, tast ferarskog vojvode, koji mu je poslao hrane, šalitre i druge materije potrebne za pravljenje baruta i to (1490) na dva broda (Nady Iván-Nyáry A., Magyar diplomaciai emlekek Mátyas király karobal 1458—1490, IV kötet, MHH, Acta externa VI, Budapest 1878, 427.

¹³ I diari di Marino Sanuto, vl. LVI, Venezia, 159, 203; Gl. Stanojević, Jugoslovenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI—XVIII vijeka, Beograd 1970, 45; Diarii Udinesi dall'anno 1508. al 1541. di Leonardo e Gregorio Ameseo e Gio Antonio Azio, Venezia 1885, 322.

¹⁴ V. Klaić, Povijest Hrvata IV (1977), 60, 98, 100, 102—3, 237.

¹⁵ I diari di Marino Sanuto XX, 21 (3. III 1515), 55 (13. III 1515).

¹⁶ Isto, XXVIII (1890), 478, 479; V. Klaić, n. dj., V, 344.

¹⁷ E. Laszowski, Gorski Kotar i Vinodol, Zagreb 1923, 100, 241 (Novi).

¹⁸ M. Vasić, Martolosi u jugoslovenskim zemljama pod turskom vlašću, Sarajevo 1967, 63.

¹⁹ V. Klaić, n. dj., V, 127; E. Laszowski, n. dj., 271.

²⁰ I diari di Marino Sanuto LVI, 103, 439, 444.

²¹ Diari Udinesi, 380, 458, 492.

²² R. Lopašić, Bihać i Bihaćka krajina, Zagreb 1943, 64.

²³ M. Vasić, Martolosi, 89.

I. Regionalna, prekomorska i lokalna trgovina Senjana u senci mletačkog lava

Nastao u retko naseljenom kraju, Senj se nije razvijao kao središte privrede neposredne okoline, nego pre svega kao pristanište šireg kopnenog zaleđa, obuhvatajući i deo današnje zapadne Bosne. Prema tome, posrednička trgovina između balkansko-panonskog zaleđa s jedne i prekomorskih krajeva s druge strane predstavlja bit senjske trgovine, posebno u franko-panskom periodu. Ta »kontinentalna« roba bila je različita, ali nije bila agrarna u užem ili uobičajenom smislu. Žitarice su retko stizale iz posavsko-podravske regije, pa ni kože nisu dolazile samo sa istočne strane. Najpoznatiji »kopneni« proizvod su drva, iz najužeg susedstva, a metali su stizali iz udaljenih ugarskih krajeva. Sa zapada ne dolaze samo tkanine i manufakturne izradvine; štaviše, proizvodi od gvožđa su »kontinentalan« artikal. Ono što predstavlja produkte samog Senja jesu vesla i brodovi. Na trgovačkoj transverzali Italija-Ugarska knezovi Frankopani ostavljali su slobodu poslovanja Senjanima. Značajan činilac prometa bio je trgovinski ugovor Senja sa Mlecima (1408), posle čega je, od oko 1420. nastao nagli porast trgovine. Na poslovnost senjskog tržišta ulogu je imala i opšta ugarsko-mletačka ekonomska saradnja, koja je opadala usled međusobnog vojnog angažovanja kao i usled nastupa Osmanlija odnosno utvrđivanja uskoka u Senju i okolini.¹

Neki pisci su insistirali na okolnosti da je Senj stalno mogao biti značajno trgovačko središte, jer je uvek raspolagao dovoljnim brojem velikih brodova, slično Dubrovniku, koji su realno omogućavali razmenu dobara. I strani brodovi su u mestu mogli biti reparirani i osposobljeni za plovidbu, jer su u Senju radile mnogobrojne radionice vesala i brodogradilište. Razmenu dobara u većim količinama znatno su intenzivirali đurđevdanski sajam u Senju² kao i svetomargaretski sajam u Bakru i Rabu odnosno i česti sajamski dani u Rijeci. Sajamske priredbe su osobito bile značajne za dovoz stočarskih proizvoda, ali ne samo ličko-panonske unutrašnjosti. Na primer, udaljeni Bokelji dovozili su jagnjeće kože i grubu vunu.³ Izrazito poljoprivredni proizvod, recimo ulje, nije dolazilo iz ravničarske hrvatske pozadine nego sa juga, a raša i kožna oprema za konje sa turskih strana.⁴ Podanici ugarsko-hrvatskog kralja iz Karlobaga i Obrovca, dakle iz bliskog kraja, čak iste države, dovozili su na đurđevdanski godišnji vašar i na svetomargaretski sajam na Rabu sir, smolu (= katran), bravce, pšenicu i brašno; ti dovoznici uglavnom stočari nisu bili zainteresirani za skupe tkanine zapadne izrade nego za so.⁵ »Generalne ferije« (= sajam) su naročito bile česte na Rijeci više puta u toku godine: pet dana pre Božića i 15 dana posle njega, osam dana pre Uskrsa i toliko dana posle njega, osam dana pre i posle sv.

¹ P. Tijan, Senj, 15, 17, 21, 23—4, 25. — Uopštene neprecizne predstave o uvozu-izvozu su ponovljene: »Iz Senja se izvozi drvo, žito, meso i koža, a uvozi sukno, svila, droge, kovine i so.« (Isto, 19).

² B. Poparić, Povijest senjskih uskoka, Zagreb 1936, 13—4.

³ HAD, Mob. 55' at od 10. II 1505: vuna Kotorana na sajam sv. Margarete.

⁴ Historijski arhiv u Zadru (u daljem tekstu: HAZd), Spisi splitske općine, kut. 49, sv. 60/6 -ii, fol. 464'; V. Vinaver, Pregled istorije novca u jugoslovenskim zemljama (XVI—XVIII vek), Beograd 1970, 97.

⁵ Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike, saku-pio S. Ljubić, knj. X (1891), 9 (14. VI 1453), 48 (8. III 1455).

Vida, tri dana pre i posle sv. Ivana Krstitelja, osam dana pre korizme do drugog dana kvadragezime, od 15. oktobra do sv. Franje oktobarskog. Za vreme riječkih sajamskih dana vlast je morala posvetiti posebnu pažnju da ne deluju drumski razbojnici, da se pravda udeljuje i strancima kao i da se prava riječkih građana ne ustupaju tuđincima. Statut Rijeke (1530) zabranjivao je seču drva, te je kazna za napunjena kola iznosila 20 a za naramak pet soldi.⁶

Senjski i drugi sajmovi u susedstvu Hrvatskog Primorja predstavljali su značajno poslovno i moralno iskušenje za Mletke, koji se nisu mogli boriti protiv njih, a oni nisu odgovarali njihovoj opštoj politici ekonomske monopolizacije na Jadranu. Zato su propisi o držanju njenih podanika, posebno dalmatinskih, prema senjskim godišnjim vašarima bili ćudljivi i nikad ne dorečeni i konačni. Kad je reč o dovozu robe Dalmatinaca u Senj, tu se Sinjorija manje ustezala. Stoga su Dalmatinci mogli slobodno izvoziti sir, ulje i druge artikle svoje proizvodnje; mogli su čak deo robe koju su dovozili iz Marke, Abruca i Apulije da ekspeduju u Senj i u Rijeku; ali, izuzev drva, proizvode nabavljene u Senju i na Rijeci nisu smeli slati u Marku, Abruca ili Apuliju; roba kupljena u Senju i na Rijeci mogla je poticati iz susednih otomanskih oblasti Karlobaga i Obrovca.⁷ Nekoliko dana pre pomenutog odobrenja dopušteno je Zadranima da mogu iz Senja i sa Rijeke izvoziti železo i izrađevine od gvožđa, ali na osnovu uvoznog pisma («*contralettere*») zadarskih rektora, koji su davali odobrenje za uvoz onih količina i vrsta koje bi bile nužne za domaće potrebe ali ne i za odnošenje u Marku i Apuliju.⁸ Stari monopolistički princip je bio da se sva roba mora nositi u duždev grad i tamo prodati odnosno kupit druga roba, kako bi takva razmena koristila mletačkoj državi dažbinama i žiteljima Venecije, kao grostima, politikom cena koja bi omogućila velike zarade Venecijancima. Još aprila 1437. Zadranima je dozvoljeno da iz Senja i Rijeke mogu uvesti gvožđe, »tolu«, vosak za svoju potrebu, a iz zahteva Zadrana izostavljene su kože.⁹ Godine 1456. ponovo se postavljalo pitanje odlaska Zadrana na sajmove u pomenutim mestima. Dotad su zadarske vlasti izdavale tri odobrenja (za tri mesta), a 1456. su Zadrani predlagali izdavanje samo jedne dozvole uz plaćanje 10 soldi umesto ranije 24 za tri odobrenja. Sinjorija se nije upuštala u pitanje broja i cene dozvola, nego je odredila da Zadrani mogu izvoziti svoje proizvode (vino, ulje, pšenicu), ali ne za novac nego trampom za sirovo gvožđe, izrađevine od železa i za produkte koji se izrađuju na Rijeci, u Senju i Bakru.¹⁰ Nekoliko dana kasnije odobreno je da se sa »*contralettere*«-ama uvozi: gvožđe (obrađeno i neobrađeno), vosak, kože (neobrađene i obrađene), sedla i drugi kožni pribor za konje, lan, konopi, potrošna roba, drvo i druge uobičajene stvari za vlastitu upotrebu.¹¹ Pljačkaški ispadi ljudi senjskog kneza dobro su dolazili Mlečanima da razmenu sa Senjom privremeno obustave.¹² U dnevnom, vansajamskom kontaktu preovladavali su predmeti ru-

⁶ Statuti concessi al Domune di Fiume da Ferdinando I nel MDXXX, pubblicati da S. Gigante, Monumenti da storia fiumana I, Fiume 1910, 72—3, 74 i 75, 78—9, 140—1 i 142—3, 270 i 271, 288 i 299.

⁷ Listine VIII, 241 od 28. VII 1423.

⁸ Isto, 110 od 16. VI 1438.

⁹ Listine IX, 95 od 5. IV 1437.

¹⁰ Listine X, 80 od 26. IV 1456.

¹¹ Isto, 84 od 30. II 1456.

¹² Listine VI (1878) od 18. X 1412.

ralne ili kolonijalne provenijencije ili južno voće u Bakru (1524) — široke svilene tkanine, polusvila, vunene grube raše, pamučni tekstil, platno, biber i drugi začini i mirođije, kose, sapun, staklo, naranče, smokve, hobotnice, luk češnjak i crveni te železo.¹³

Postoje i druge mletačke odredbe o uvozu i izvozu van vremena sajmo-va. I u tim slučajevima Sinjorija je gledala da razmenu lokalizuje a prekomorske veze rezerviše za svoje trgovce. Maja 1282. su poslali naoružan brod da sprečava dovoz hrane u Senj i na Rijeku.¹⁴ Kad su Zadrani (1340) hteli da kupe galiju kneza Dujma u Senju, senat je bio protiv toga. On je poslao naoružanu lađu (1345) da spreči tranzit životnih namirnica preko Senja u Ugarsku. Zadranima je (1347) dozvoljeno da neko vreme mogu poslovati izvan rodnog grada u mletačkoj državi pa i u prekomorskim krajevima, izuzimajući Senj i Nin. U Senju su boravili protivnici mletačke vlasti u Dalmaciji i tu su kovali zavere protiv Sinjorije.¹⁵ Mletačkih trgovaca ipak je bilo kod (apud) Senja (1348), možda na Rabu, te im je pisano da se odande povuku.¹⁶ Vesla su (1363) Mlečani kupovali u Senju i u drugim mestima kneza Bartola i ona su se smela prevoziti samo u Veneciju. Dvanaest godina kasnije Republika je krčkim knezovima koji su vladali i Senjom dala zajam od 2000 dukata, s tim da se sva vesla koja se proizvode na njihovom području isporučuju samo mletačkim patronima brodova.¹⁷ Dakle, monopolizacija tuđe proizvodnje! Senjski knez je (1403) bio spreman da se za velik zajam od 20.000 dukata obaveže da će isplatu obavljati novcem sakupljenim od dažbina, tj. Mlečane uvesti u svoj fiskalni sistem. Isti knez Nikola je samo nekoliko meseci kasnije tražio od Venecije novi zajam od 10.000 dukata, s tim da na tu pozajmicu ne plaća kamatu. S obzirom da u Senju nisu baš lepo postupali sa Mlečanima, Republika je (1408) naložila svojim trgovcima koji su boravili u Senju da se kroz šest meseci isele iz Senja; to je trebalo da bude mera pritiska na senjskog kneza da maltretiranja prestanu. Među diskriminacije su verovatno spadali i novi nameti mletačkim trgovcima, mada su senjski poslanici objasnili u gradu na lagunama da je reč o teretima koji su nametnuti svim stanovnicima Senja kako bi se ozdravile gradske finansije; Republika nije želela da uvaži taj interni razlog, nego je tražila da se te dažbine ukinu kad je reč o mletačkim brodovima i trgovcima i da se poštuju stari običaji.¹⁸ Kako su šibenčani u Senju, na Rijeci i u Karlobagu obavljali intenzivne uvozno-izvozne kontakte, dovozeći iz tih mesta u prvom redu žitarice i drvo, mletački senat ih je (maja 1422) opomenuo da vode računa o tome koji su proizvodi isključeni iz prometa.¹⁹

Venecija je u održavanju privrednih veza sa gradovima Hrvatskog Primorja uvek vodila selektivnu politiku u pogledu artikala koji su se nalazili u razmeni. Drvo (uz železo) imalo je prioritet. Drvo su Senjani mogli izvoziti (1431—4), ali uz njega ne i drugu robu, te, ako bi se prekršila ta ogra-

¹³ Laszowski, n. d., 132.

¹⁴ Listine III, 415 (9. V 1282).

¹⁵ Listine II, 66—7 (19. IV 1340), 82 (17. VII 1340), 254 (7. VII 1345), 450—1 (28. IV 1347), 327; III, 27, 41, 239.

¹⁶ Listine III, 85 (16. VI 1348).

¹⁷ Listine IV, 54 (6. V 1363), 108—9 (13. III 1375).

¹⁸ Listine V, 100 (13. V 1402), 266 (6. XI 1403), 114—5 (22. IV 1408), 106 (30. XI 1407).

¹⁹ Listine VIII (1886) 177 (10. V 1422).

ničenja, roba i lađe bi bile uzapćene; za drvo su mogli podanici senjskog kneza izvoziti iz Dalmacije i Istre vino; vino su mogli izvoziti i iz oblasti Marke, ali samo za količinu od 500—1000 karatela, i to samo na mletačkim plovnim objektima; ako bi to vino drugde izvezli, bili bi kažnjeni. Kod izvoza ulja iz Dalmacije ili Istre, pa i iz Venecije, ali samo za vlastitu upotrebu, Senjani bi bili podložni plaćanju dažbina, i to ulje bi morali dovesti mletačkim lađama. Senjski brodići su mogli posećivati mesta i krajeve Dalmacije i Istre izvozeći robu svojih krajeva i samo tada su mogli dovoziti u Senj proizvode koje bi trampili u mletačkim oblastima.²⁰ Podanicima kneza Tome Krbavskog, tj. iz Karlobaga i Obrovca, Mlečani su dopustili da sa sirom, smolom, bravcima, pšenicom i brašnom odlaze ne samo na sajmove u Senju, na Rijeci i u Bakru, nego i na svetomargaretski sajam na Rabu.²¹

Kad je reč o vinu, uvek je dozvoljavan izvoz sa mletačkog područja a ometan je dovoz iz italijanskih jadranskih pokrajina. U eksportu u Senj vina iz mletačkih regija prvo mesto zauzimali su šibenčani.²² Ponekad je Sinjorija taj izvoz ipak ograničavala; na primer, novembra 1422. zaderski rektori su obavešteni da je senjskom knezu dozvoljen dovoz od 1000 karatela, ali samo mletačkim brodovima.²³ I iz Kotara je stizalo u Senj vino, čak kad za uzvrat nije dobijano drvo nego druga roba iz Dubrovnika, svakako u reeksportu.²⁴ Kod izvoza vina u Senj iz Ankonske Marke i Apulije već su postojali uslovi i ograde. Da se prevaziđe mletačka surevnjivost, italijanski izvoznici su uzimali mletačke brodare i vino razmenjivali za drvo, koju su praksu kao opšte poznatu priznavali i Mlečani. Tako je postupio i Đovani de Gabrianis iz Riminija, koji je na lađi nekog Muranca prevezao vino u Senj i na Rijeku, pa je brodaru u roku od devet dana predao teret drva da ga transportuje u Rimini, na sajam sv. Julijana; na brod je ukrcao nešto robe i Riječanin Ričardo, koji je putovao u Fermo.²⁵ Mletački senat je smatrao da prevoz vina iz Ankonske Marke ili Apulije u Senj izaziva veliku štetu mletačkim carinama, te je zahtevao zavođenje izvoznih dozvola, koje bi iskazivale utovarenu količinu u mesto istovara.²⁶ Senjski knez Stjepan, da ublaži revnost Republike za dovoz vina iz Marke uzeo je u najam (januara 1452) jednog pomorca sa Raba i o tome je obavestio Veneciju.²⁷ Juna 1433. Karlobag i Obrovac, reducirani u svojoj mogućnosti izvoza, tražili su od Sinjorije da im dozvoli da za mletačke podanike a na sajmove otoka Krka dovezu sir, smolu, bravce, žito i brašno, a za Marku, Abruco i Apuliju da mogu izvoziti drvo, kao što je to dozvoljeno Senjanima i Riječanima. Februara 1482. sam kralj Matija Korvin morao se obratiti duždu, tražeći da bude poštovana ranija uobičajena mogućnost koje je Venecija davala frankopansko-senjskim grofovima i njihovim ljudima da iz Marke i Apuliju dovezu izvesnu količinu pšenice i vina, a koju je praksu ukinula pre-

²⁰ Listine IX (1890).

²¹ Listine X (1891) 116 (15. X 1457).

²² Listine VIII (1886) 146 i 153; Ducali e Terminazioni, vol. I, Tabularium: Gli archivi della Dalmazia, vol. I, fasc. 1, 55 n° 40.

²³ Listine VIII, 201 (7. XI 1422).

²⁴ V. Han, Arhivska građa o staklu i staklarstvu u Dubrovniku (XIV—XVI vek), Beograd 1979, 179, n° 237 (21. XI 1495).

²⁵ Libro del Cancellaria I, Fiume 1912, 116—17.

²⁶ Listine IX 445—6 (4. VIII 1472).

²⁷ Listine IX, 411 (22. I 1452).

laskom Senja i nekih drugih frankopanskih poseda u ruke kralja Matije.²⁸ Međutim, i senjskim knezovima Frankopanima oduzeto je pravo da uvoze iz Marke u Senj 1000 karatela vina (prema koncesiji od 27. oktobra 1422), na primer, septembra 1459. godine.²⁹ Knezovi Zadra, Raba, Paga i Cresa imali su obavezu da izvoz vina i ulja u Senj regulišu izvoznici, koje su (pre 1422) u jednom trenutku ukinute.³⁰ Kad su (aprila 1422) zadarski poslovni ljudi tražili slobodu izvoza vina i u Senj; Sinjorija se sa zahtevima saglasila, ali su za izvoz u Veneciju, dobivši slobodu izvoza u Senj, Zadranici morali doplatiti jednom dodatnom dažbinom, preko onog što su plaćala ostala mesta.³¹ I kod izvoza ulja u Senj bilo je nekad teškoća koje je nametala mletačka vlada. Zbog toga je (decembra 1433) morao da u Veneciji interveniše ugarski palatin, tražeći da se opozove zabrana plovidbe u Senj; njemu je odgovoreno da je senjskim knezovima odobran godišnji kontingent od 80 buradi ulja, što je moralo biti prevezeno mletačkim lađama ako je uvoženo iz duždevskog grada, ali bez naplate uvozne i izvozne carine i samo uz izvozne dozvole koje bi ustanovile količine masne tekućine.³² Rabljani su i u pogledu ulja uživali povlašćeni položaj, pa je jedan od njih, naseljen u Rijeci, inače brodar, dovozio ulje na svojoj marcilijani iz Barija, Molfete i Bišelja, osiguravši u Dubrovniku vrednost od 450 dukata po 4% stopi osiguranja.³³ Iz italijanskih predela stizali su u Senj i određeni ređi poljoprivredni proizvodi, na primer šafran, koji je jedan Ferarac dovezao u Senj po računu jednog dubrovačkog Kotruljevića, s tim da se on dalje ekspeduje u Beč.³⁴

Od prehrambenih sastojaka žitarice su ipak bile najvažnije. Trgovina žitom bila je naročito razvijena u Bakru, gde je ona, na osnovu kraljevskih povlastica bila oslobođena tridesetnice i maltarine. U Bakru su se tokom XVI veka žitom snabdevali trgovci iz Dalmacije i Venecije, i možda upravo zbog njih su službenici nadvojvode Ferdinanda 1605. iz Rijeke uveli ubiranje pomenutih dažbina.³⁵ U XV veku Hrvatsko Primorje nije bilo izvoznik nego uglavnom uvoznik apulijskog žita u režiji Dubrovčana. Ponekad je južno-italijansko žito išlo i za užu Ugarsku, kao 1483, kad je Albert Nikolin postavio jednog Dubrovčanina da iz bilo koje apulijske luke preveze u Senj a za Ugarsku i Češku pšenice.³⁶ I sa balkanskih južnih strana dolazilo je žito u Senj oko 1500. godine. Na primer, patriciju Ivanu M. Puciću je jedna lađica iz Slanog dovukla iz Albanije prosa u Senj.³⁷ Jedan kotorski grip odvezao je za Senj pšenicu iz Kotora a u Senju je ukrcao drvo.³⁸

Slično kao sa žitaricama bilo je sa kožama u Senju — i izvoz i uvoz. Volovske kože stizale su iz Ugarske. Kad je umro jedan Dubrovčanin u Budimu (1491) punomoćnik koji je sakupljao njegovu ostavštinu dobio je za-

²⁸ I libri commemoriali della Repubblica di Venezia, t. V, Venezia 1901, 81—2, n° XIV—260 (1. VI 1453); 242, n° XVI—184 (26. II 1482).

²⁹ Listine X 145 od 27. IX 1459.

³⁰ Listine VIII, 124.

³¹ Listine VIII, 155—6 (7. IV 1422).

³² Listine IX, (1890) od 10. XII 1433.

³³ HAD, Div. canc. CXXXV, 128 od 3. XI 1550.

³⁴ HAD, Div. not. XLIII, 178 od 15. IX 1460.

³⁵ R. Lopašić, Acta confinia I, 336; E. Laszowski, n. dj., 139—40.

³⁶ HAD, Proc. not. VII, 145' od 22. X 1483.

³⁷ HAD, Div. canc. XCIV, 196 od 9. XI 1500.

³⁸ HAD, Div. not. LXXXII, 120' (4. IV 1503), 122'.

datak da sakupljeni novac uloži u goveđe kože i da ih transportuje preko Senja.³⁹ Jednom krojaču obuće iz Zadra bilo je (1439) dozvoljeno da kože izveze iz Senja i sa Rijeke.⁴⁰ Bilo je to svakako opet goveđa koža. Jagnjeće kože su u Senj i u Rijeku dovožene u vreme sajma i van njega iz Kotora, Dubrovnika i Albanije a prevoz njihov obavljali su i Peraštani i Cavtačani. Uz jagnjeće išle su i jazavčeve kože. Nešto od tih koža moglo je usput ostati u dalmatinskim varošima.⁴¹ Jagnjeće kožice stizale su i na sajam sv. Margarite ili i na miholjdanski vašar.⁴² Jagnjeće kože transportovane su na senjski sajam i iz Zadra i Splita, kako same tako i zajedno sa vučjim, lisičjim i drugim kožama, haljinama, sklavinama (vunenim pokrivačima) pa i ćilimima, trampeći tu robu za drvo više svega, a potom za gvozdenu robu, olovo, lan, platno, sukna, konope i aromata. Ponekad je konačno ukrcavanje i raspoređivanje tereta na brodu vršeno na otoku Cresu, možda zato što za to nije bilo dovoljno vremena u frankopanskom senjskom pristaništu.⁴³

Od robe mletačkog područja važan uvozni artikal bila je paška so, gde su je u Senju kupovali i Vlasi (Morlaci) sa celog prostranstva od Karlobaga do Rijeke.⁴⁴ Jedan senjski pomorac dovezio je so čak sa egejskog ostrva Hiosa, tada u vlasti Đenovljana.⁴⁵

Prvi i najčešći izvozni proizvod senjske luke bilo je drvo, u vidu trupaca, dasaka i specijalizovanih profila za gradnju brodova. Izvoz drva iz Senja u XV veku stekao je punu profesionalizovanu afirmaciju. Maja 1421. Sinjorija je obavestila kneza i kapetana Zadra da se drvo iz Senja sme slobodno izvoziti.⁴⁶ Šibenčani su uz žito (iz Karlobaga) iz Senja i sa Rijeke izvozili drvo.⁴⁷ Šibenčani su u drugoj polovini XV st. izvozili iz Senja, Karlobaga i sa Rijeke drvo i izradevine od železa.⁴⁸ Svi podanici mletačkog dužda mogli su kupovati drvo i druge proizvode Senja potpuno slobodno, ali ako su to drvo transportovali izvan Jadrana plaćali su dažbine od 5% vrednosti tovara.⁴⁹ Za obrađeno i neobrađeno drvo neki Splićani su (1476) u Senj dovozili rašu i vino, dok je na senjski sajam išla i druga roba; tada su se jagnjeće kožice zamenjivale za drvo.⁵⁰ Sume oko Bakra intenzivno su sekli i žitelji otoka Krka (počev od 1514), te su deset godina donije u Bakru izdate odredbe kako će se naplaćivati odsečeno drvo i ostalo što se odnosilo sa lokalnog težišta; za vreme sajmova u Bakru izvoženi su ne samo neotesani trupci nego i jarboli, tende i vesla.⁵¹ Ono što je predstavljalo teš-

³⁹ B. Hrabak, Dubrovčani u Ugarskoj i njihove veze sa Bosnom i Srbijom (1300—1541), Godišnjak grada Beograda 1980, XXVII, 64.

⁴⁰ Listine X, 4 (3. II 1439).

⁴¹ HAD, Div. canc. CVI, 160—0' (15. VI 1508); Div. not. LXXX, 138' (25. VI 1501); LXXXVII, 132—2' (23. X 1508); Deb. not. LXI, 34' i 106 (26. V i 21. X 1501); Mob. XXVIII, 164' (21. VIII 1518).

⁴² HAD, Mob. XXVIII, 164'; Div. not. LXXX, 39—9' (29. XI 1500).

⁴³ HAZd, Arhiv Splita, kut. XVI, sv. 32, sveščić 1, f. 12 (13. IV 1476), 12' (15. IV 1476), 13 (četiri džaka lana i u Dubrovnik), 14' (11. VI 1476).

⁴⁴ Listine VIII, 126 i 131 (1424—5); X, 137 (3. XI 1458).

⁴⁵ HAD, Mob. XXI, 107 od 26. VII 1507.

⁴⁶ Listine VIII, 92—3 od 2. V 1421.

⁴⁷ Šibenski diplomatarij, priredio: J. Barbalić i J. Kolanović, Šibenik 1986, 235 (10. V 1422).

⁴⁸ Listine X, 131 (2. VI 1458), 136 (11. IX 1458).

⁴⁹ Isto, 62 (30. VI 1455), 63.

⁵⁰ HAZd, Arhiv Splita, kut. XVI, sv. 33, sveščić I, f. 12 (8. IV 1476), 12'.

⁵¹ Commissionnes et relations venetae, I, ed. S. Ljubić, Zagreb 1876, 139; E. Laszowski, n. dj., 131.

koću u senjskoj trgovini drvom bilo je dopremanje iz šuma u senjsko pristanište i tada kad šume nisu bile udaljenije od deset milja.⁵² I u XVII st., pošto je prošla uskočka oluja, stabla su sečena u Gorskom Kotaru i tim poslom su se često bavili i doseljeni Vlasi; grede, vesla i obrađeno brodograđevno drvo izvoženo je iz Bakra. Đuro Zrinjski i Mlečani izvozili su trupce iz Bakra (1606) a obrađeno drvo iz Hreljina.⁵³

I pod senkom krilatog lava senjsko drvo se ipak probijalo izvan sfere lokalnog (Rab) i regionalnog (Dalmacija, Venecija) prometa. Drvo iz Bakra, čak u režiji zadarskog trgovca (Grgur Magdalenić) u dva putovanja prebačeno je (1424) u gradove severne Apulije (Barleta, Trani, Manfredonija) (trupci dugački četiri koraka, grede dužine 70 lakata, više stotina dasaka i slično).⁵⁴ Stoleće kasnije drvo iz Rijeke prevezeno je u Fermo (Ankonska Marka).⁵⁵ Kad je papa Pavle II nastojao da učvrsti položaj fratara-vitezova na Rodu, kako Turci ne bi poseli to strateški važni otok, senjsko drvo je prevoženo na Rod (1471), za izgradnju utvrđenja.⁵⁶ Prvih godina XVI st. vitezovi-monasi dovozili su senjsko drvo na ostrvo Rod; naime, fra Ferando K. Kirisi (Ferrando quon. Const. Chirici), jerusalemski kavalijer, duždedom saglasnošću je oslobodio neki galeon koji je kod Krfa uzaptio Andrea BUNDULIERI, a plovio je sa drvom iz Senja.⁵⁷

Mlečani su rano zaprečavali prevoz drva iz Senja u prekomorske oblasti. Još godine 1294. Đenovljani su na jednoj navi utovarili građu potrebnu za gradnju galije, no Mlečani su zagrādili tranzit, pošto su prethodno kod krčkog kneza zahtevali da se obustavi isporuka. Samo 15 godina kasnije sami Mlečani su se u Senju opskrbljivali drvom za pravljenje triju fusti.⁵⁸ Još 1281. Dubrovčani i Zadranjani primili su duždevu poruku da im se zabranjuje da drvo i gvožđe prevoze na Istok, osim u Akon (Accon) i u Tir (Tyrrus), gde su poslovali Mlečani.⁵⁹ I prvih decenija XV st. Mlečani su se držali načela da njihovim morem (Jadranom!) trgovačke lađe mogu ići samo u Veneciju, da bi se roba tamo iskrcala i prodala odnosno preprodala na korist venecijanskih trgovaca. Senj je, međutim, bio jadranska izvozna luka za mnogobrojne proizvode iz Ugarske i Hrvatske, te je protiv tog egoističkog principa istupao kralj iz Ugarske. Samo povremeno i privremeno, ali ne i za drvo, davana je dozvola cirkulisanja robe iz Senja na razne strane.⁶⁰ Treba znati da je do početka XV st. trgovačka ruta Ankona—Senj bila vitalna arterija pomorskog prometa. Stoga je Serenisima tokom XIV i XV veka preduzimala mere da omete Ankonitance u prosljeđivanju tog poslovanja. To je bio razlog da je Senj 1411. tražio od Ankone da preuzme korake na papskoj kuriji da Sinjorija bude umerenija u zaprečavanju jadranskog saobraćaja. No, mletački senat je 1420. ponovo zabranio Ankonjanima da trguju u Senju i na Rijeci. Jedan anonimni mletački hroničar navodi veliku

⁵² Isto, II (1877), 39.

⁵³ E. Laszowski, n. dj., 3, 6, 14, 140, 160.

⁵⁴ HAZd, Atti del notaio di Zara: Th. de Prandino, busta III, fol. 27'—8 od 19. V 1424.

⁵⁵ Historijski arhiv na Rijeci, Notarska knjiga br. 89: Dominik Ravira (1524—1536), fol. 133.

⁵⁶ L. Pastor, Histoire des papes depuis la fin de Moyen âge, t. IV, Paris 1924, 169.

⁵⁷ Libri commemoriali, ed. Predeli, VI (Venezia 1903), 76, XIX—77.

⁵⁸ Listine I (1868), 187 (9. IX 1294), 66 (9. IX 1294), 245 (20. IX 1309).

⁵⁹ Listine III (1872), 414—5 (10. VII 1281).

⁶⁰ Listine VIII (1886), 70—1 od 15. II 1421.

količinu vunenih i svilenih tkanina koja je iz glavnog grada Marke upućena u Senj i posle pomenute zabrane. Stoga je Venecija ponovo blokirala Ankonjane u poslovanju u Senju i na Rijeci u dovozu vina i u izvozu gvožđa. Ankonjani su, inače, preuzimali u Senju drvo, posebno ono za gradnju brodova, i železo (iz Koruške), što su plaćali novcem dobijenim od prodaje sapuna, šafrana, začina, vina, ulja i belog luka. Razmena dobara u Senju bila je bitna za Ankonu, te su poslovni agenti Ankone stalno sedeli u Senju, gde su rado primani i viđeni.⁶¹

Senj nije bio samo izvoznik sirovog drva i drvene građe (grede, daske, komadi brodskog profila) nego i prodavac finalnih proizvoda od drva. Godine 1461. mletački arsenal nabavio je u Senju raznog brodograđevnog drva za 1000 dukata.⁶² Senjska vesla bila su nadaleko poznata kao dobra i izdržljiva. Mlečani su još 1363, upravo posle đurđevdanskog sajma, zabranili čak i Venecijancima i stanovnicima Venecije i ostalih duždevskih zemalja da u Senju i drugim mestima frankopanskih knezova kupuju ili da poručuju da im se kupi a potom izvoze vesla za galije druge osim u Veneciju; kazna za prekršioca bila je znatna — 20 solida za svako veslo i u svakom prekršaju.⁶³ Čak su kasnije i Turci dolazili na senjski sajam da se snabdu veslima; nekad je kupovina vesala za osmanlijsku mornaricu obavljana preko grčkih karavela.⁶⁴ Providur Krka izvestio je (koncem 1527) da se iz Senja malo vesala izvozi u Veneciju zbog toga što je zemlja opustošena od Turaka ali i zato što kapetani gradskog nadvojvode, gospodara Senja, zabranjuju eksport.⁶⁵ U Senju je radilo značajno brodograđilište koje je proizvodilo plovne objekte za tržište. Razume se, prvi naručioc i lađa bili su sami Senjani i Bakrani, tako da su njihovi gradovi ulazili u red deset naselja sa najviše plovila. Na njima su Senjani i Riječani prevozili kupljeno drvo.⁶⁶ Fuste za smještaj balista dovožene su iz Albanije i »Romanije«, ali i iz Senja, oblasti Bosne (verovatno iz Neretve) i sa drugih strana.⁶⁷

Senj je bio izvozna luka i za razne vrste rudarskih proizvoda. Srebro iz Ugarske, Srbije i Bosne manje je išlo na Senj a više preko Celja i Gorice kopnom u Veneciju.⁶⁸ Dubrovčani i Mlečani preuzimali su u Senju živu (iz Idrije), te su je dubrovačkim lađama transportovali u Aleksandriju.⁶⁹ Redak proizvod rudarstva bio je crvac (carmisium, realgar), koji se takođe izvezio u malim količinama sredinom XV st. iz Senja.⁷⁰ (dod iz Dubrovnika 1438—9. iz Bosne i Srbije). Glavni metali izvoženi iz Senja bili su gvožđe (iz Koruške, navodno i iz Ugarske) i bakar (slovački). Već su pomenute neke mletačke

⁶¹ I libri commemoriali IV, 47; Archivio di stato di Venezia, Misti LIII, 67, 162; LVII, 175; E. Astor, Il commercio anconetano con il Mediterraneo occidentale nel basso Medioevo, in: Mercati, mercanti, denaro nelle Marche (Secoli XIV—XIX), Ancona 1989, 27, 22, 29.

⁶² Acta Albaniae veneta saeculorum XIV e XV, vol. XXIV, München 1977, 326, n° 7088 od 13. XI 1461.

⁶³ Listine IV, 54 od 6. V 1363; B. Poparić, n. dj., 11; Commissiones, II, 39.

⁶⁴ I diari di Marino Sanuto II, Venezia 1879, 659; G. Stanojević, Senjski uskoci, Beograd 1973, 11; L. Dančević, Pokreti pučana na našem primorju početkom 16. stoljeća, Pomorski zbornik XII, Rijeka 1974, 120.

⁶⁵ Commissiones et relationes venetae II, 39.

⁶⁶ M. Mirković, Ekonomska historija Jugoslavije, Zagreb 1958, 90 i 86—7.

⁶⁷ Acta Albaniae veneta XXII (1975), 129 od 10. X 1453.

⁶⁸ U tom smislu: K. Jireček, Važnost Dubrovnika u trgovačkoj povijesti srednjeg vijeka, Dubrovnik 1915, 93, bel. 73.

⁶⁹ HAD, Mob. XVII, 120 at (13. VI 1502), 120 at (13. VI 1502).

⁷⁰ Listine IX, 449 od 16. VIII 1452.

zabrane izvoza železa za Istok (1281) kao i o poziciji gvožđa u novom ustrojstvu mletačkih carina od 1414. godine.⁷¹ Rektorima u Dalmaciji i Istri skrenuta je pažnja da ni oni ne mogu kršiti zabranu o eksportu železa iz Senja i Rijeke, te će transporti po njihovom nalogu biti tretirani kao krijumčarenje. Godine 1455. i 1458. šibeničkom knezu je data sloboda da izda »contralettere« za dovoz železa iz Senja ali samo za onu količinu koja je stvarno neophodna.⁷² Grupa trgovaca, među kojima i neki iz Tarenta, ugovorili su (1452) plovidbu u Ankoni za Rab i Cres, dovozeći pšenicu u Dalmaciju a potom kupujući u Rijeci gvožđe za Tarent.⁷³ »Tvrdo gvožđe« iz Senja su i neki Peraštani dovozili sa Rijeke u Dubrovnik.⁷⁴

U drugoj polovini XIV st. iz Slovačke je izvožena velika količina bakra preko Senja u Italiju. Na primer, 1385. zabeleženo je šest Firentinaca, od kojih je poslovno bio najjači Đovani Portinari, kao predstavnik bankarske kuće Mediči, koji je imao »brdo bakra« u Ugarskoj i metal je eksportovao preko Senja ili Dalmacije, kako u Veneciju tako i dalje, pa čak i u Siriju. Prema sporazumu mletačkog Koleđa i Portinarija (na snazi do 10. februara 1387) ugarski bakar je u predviđenom kontingentu iz Senja mogao biti izvezen i u Feraru, pa čak i u Flandriju. Učinjena je pretpostavka da je ugarski bakar iz Senja odlazio i u Kataloniju. I dubrovačka opština nabavljala je u Senju bakar, pored drva i ugarske šalitre.⁷⁵ Senjski kapetan Marin D. Đurđević, rodom Dubrovčanin, slao je pomenuti metal i u Trani.⁷⁶ O bakru dovezenom iz Senja Serenisima je još 1391. donela odredbe o njegovoj preradi u gradu na lagunama.⁷⁷ Slovački bakar prevožen je Dunavom do Beograda, zatim Savom do Siska ili Gradiške i dalje kopnom u Senj. Glavna pijaca-posrednik, na koju je bakar prevožen iz Senja, bila je Ankona. Odatle je metal jarke boje otpavljen (na primer 1399) i u Barselonu, na Siciliju i na tržišta Istoka. Proizvodnja bakra u Slovačkoj (oko 1510) iznosila je 850 tona godišnje, a polovinu toga su sami Fugeri (Fugger) prevozili u pravcu Venecije.⁷⁸ Nekoliko dubrovačkih patricija prevozili su bakar preko Budima i Senja u oblast Jadrana; jedan dokumenat iz 1481. govori da su Dubrovčani sudelovali u prebacivanju bakra iz Senja u Ankonsku Marku. Među tovarima bakra koji je kao ugarski stizao u Senj, bilo je i metala koji je proizveden u Bosni i Srbiji.⁷⁹ Pored neprerađenog bakra u Senj su stizale ogromne količine ugarskog bakarnog novca; godine 1397. Simku Gučetiću iz Budima prispelo je u Senj 2500 libara toga sitnog novca.⁸⁰

⁷¹ Listine III, 414–5; Acta Albaniae veneta VII (1970), 143, n° 1897.

⁷² Listine VIII, 130 (1433–6); X, 67 (15. VIII 1455); Šibenski Diplomatarij 302–3 (5. VIII 1455) i 311 (2. VI 1458).

⁷³ E. Ashtor, n. dj., 30.

⁷⁴ HAD, Deb. not. LXI, 34 od 25. V 1507.

⁷⁵ Listine IV, 213 (16. III 1385); B. Hrabak, Izvoz bakra iz Ugarske i susednih krajeva preko Senja u XIV i XV veku, Zbornik Matice srpske za istoriju XXXI, Novi Sad 1985, 45, 46, 47; Cons. min. XIX, 179.

⁷⁶ D. Dinić-Knežević, Tkanine u privredi srednjovekovnog Dubrovnika, Beograd 1982, 188.

⁷⁷ Listine IV, 288–9 (22. IX 1391).

⁷⁸ Ph. Braunstein, Le Marché du cuir à Venise à la fin du moyen âge, Schwerpunkte der Kupferprodukten der Kupferhandels in Europa 1500–1650, Wien 1977, 86–93.

⁷⁹ B. Hrabak, Izvoz bakra iz Ugarske, 48, 49.

⁸⁰ I. Manken, Dubrovački patricijat u XIV veku, Beograd 1960, 254; J. Kuhn-del, Svetovy význam slovenskej medi za Fuggerov, Historický časopis (Bratislava), V–1, 50.

Mlečani su krijumčarenjem smatrali svaki trgovački promet koji se nije slagao sa njihovim monopolom u Jadranu odnosno sa merama i zabranama koje su preduzimali. Na primer, trgovina Ankone u Jadranu, posebno sa Trstom, Rijekom i Senjom, pa Dubrovnikom, Kotorom i Dračem prema mletačkom shvatanju bila je protivzakonita.⁸¹ Sopstvenici gvožđa i druge robe u Senju, ako su hteli da to izvoze, pa čak i da prevezu na Rijeku, smatrani su krijumčarima.⁸² Svaka pomorska veza sa Senjom Trsta pa čak i Rijeke podvođena je pod pojam nedozvoljene trgovine. Kad je barka Paola Tolose sa daskama nameravala da iz Zadra pođe u Aleksandriju, Paolu su saopštili da bi takav postupak ocenili kao šverc; o tome je saznao kardinal Santa Croce, te je o tome, pored neke afere u gradu Forli, pisao španskom ambasadoru u duždevoj palati, tražeći da interveniše na najvišem mestu.⁸³ Neku vunu jednog dubrovačkog Gundulića na gripu nekom Kotoraninu na plovidbi prema Senju, na svetomargeritski sajam, zaustavio je splitski knez, te je vunu prodao kao krijumčarsku robu.⁸⁴ Nekonrolisanim kanalima roba je iz Senja, Rijeke i iz italijanskih krajeva ipak stizala u mletačku Dalmaciju. Samo 1501. godine carine u Dalmaciji od planiranih 18.000 dale su samo 6000 dukata.⁸⁵

Kao živa žiža trgovačkih transakcija, Senj je rano postao sedište konzula različitih »nacija«. Najviše podataka ima o mletačkom konzulu. Prvi pomen takvog konzula je iz 1275. godine. Konzul se u Senju nalazio i pre 1309., jer mu je tada naloženo da obavi porudžbinu građe za tri fuste. Godine 1334. konzul kao i mletački trgovci povučen je iz grada zbog novština zavedenih u Senju.⁸⁶ Krčki knez Stjepan dao je (aprila 1374) saglasnost da se u Senju nastani mletački konzul koji bi na svom zdanju istavio zastavu gospodarice Jadrana.⁸⁷ Konzul u Senju imao je u dužnosti i da motri na poštivanje odluka Sinjorije.⁸⁸ U Senju je uređivao i ankonski konzul.⁸⁹ Katalonski konzul je ustoličen 1418., pre nego što je konzulat Katalonaca otvoren u Dubrovniku.⁹⁰ Dubrovački konzulat u Senju instaliran je tek 1491. godine, a konzuli su retko bili sami Dubrovčani.⁹¹ Početkom XVI st. za dubrovačkog konzula izabran je senjski trgovac Đurković.⁹²

⁸¹ Ph. Braunstein, *Le commerce du fer à Venise au XVe siècle*, Studi veneziani VIII (1966), Firenze 1967, 275.

⁸² Listine X, 69 od 22. IX 1455.

⁸³ I diari di Marino Sanuto VII (1882), 559 (30. VI 1508); V, 878—9 (Februara 1504).

⁸⁴ HAD, Mob. XIX, 55 at od 10. II 1505.

⁸⁵ Archivio di stato di Venezia (u daljem tekstu: ASV), Senato I, Mar, R XV, 83; Gl. Stanojević, *Jugoslovenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI—XVIII vijeka*, Beograd 1970, 24—5.

⁸⁶ Listine III, 414 (6. X 1275); I, 245 (26. IX 1309), 432—4 (27. X 1334).

⁸⁷ Listine IV, 106—7 (26. IV 1374); V, 203—4 (9. VII 1449).

⁸⁸ *Deliberazioni del Maggior Consiglio di Venezia*, vol. II, per cura di R. Cessi, Bologna 1931, 290.

⁸⁹ C. Bevilacqua, *Cenni storici e su di alcuni deoidiografici anconitani*, Ancona 1862, 19; E. Spadolini, *Il commercio, le arti e la loggia di mercanti in Ancona*, Porto Civitanovo 1904, 10.

⁹⁰ Cl. Carrère, *Barcelone, centre économique à l'époque des difficultés 1380—1462*, vol. I, 20, 117, 187, 132; II, Paris-La Maye 1969, 600—3, 606.

⁹¹ I. Mitić, *Konzulati i konzularne službe starog Dubrovnika*, Dubrovnik 1973, 37; *Deb. not. LXIII*, 34' (15. XI 1563); *LXV*, 113 (5. II 1567); *Div. canc. XCIIb*, 113.

⁹² J. Gelicich—L. Thallóczy, *Ragusa és Magyarorszag öszekötteteseinek okleveltár*, Budapest 1887, 662; P. Kolendić, *Feliks Petančić pre definitivnog odlaska u Ugarsku*, Glas SANU 236, 19.

U Senju su boravili i stanovali trgovci i pomorci raznih zemalja, posebno iz Italije, i to u prvom redu Firentinci (Strozzi, Salviati, Pasquini, Giacomini, Altoviti), koji su u gradu imali lepe kuće a u crkvama porodične grobnice, ukrašene grbovima. Pre sticanja luke Livorna, Firentinci su držali deo svojih brodova u Ankoni, odakle su lako dolazili u Senj.⁹³ Žena Firentinca Anđelina Bonfiola raspolagala je i rezervnom kućom, koju je dala u dvogodišnji zakup jednom Pažaninu, nastanjenom u Senju.⁹⁴ Firentinac Filip de Caponibus, punomoćnik Antonija P. Fronti iz Firence, ranijeg žitelja Senja, dao je razrešnicu u poslovanju (1403) Marinu Kabužiću (Caboga), koji je obavio završni račun u ime trojice svojih sugrađana.⁹⁵

Ankonitanaca i ljudi iz Marke bilo je u većem broju. Antonio de Monte Albodio bio je (1437) zastupnik Vitalea, poreklom iz Belvedera a stanovnika Ankone u poslu sakupljanja zaostavštine sina Đovanija Bettini iz Ankone, nekadašnjeg ortaka; da se zamašni poslovi obave u redu Antonio je odredio opunomoćenika, nekog senjskog zlatara Martina.⁹⁶ Češći su bili i Rekanadžani⁹⁷ i Riminijci.⁹⁸ Naseljenik Senja Toma Ludovici (Ludovizi) prodao je Adamu Antoniju iz Ferma polovinu broda (karakije), koji je nekad prodao Mihaljin sa Krka.⁹⁹ Jednom mletačkom trgovcu a stanovniku Senja (Bartolomeu Grasso) senjski knez je bio dužan 239 dukata.¹⁰⁰ Patrun karavele Evangelista Passaro iz Molfete (Molfetta) zadužio se u Senju A. B. Gučetiću.¹⁰¹

U Senju su živeli i ljudi sa daljeg Zapada. Francuz je bio Johannes quon. Francisci de Veranese, koji je primljen u senjsko građanstvo; kad je trebalo da naplati neke vrednosti od Đovanija Cosle Metoldi iz Nučere (Nucera), imenovao je zastupnikom Andreu Sancti iz Ortone.¹⁰² Nekog Laurencija iz Barcelone tužio je Castelio Đovanijev iz Pezara, stanovnik Rijeke zbog nenaplaćenih 60 dukata za prodato gvožđe.¹⁰³

Od predstavnika balkanskih naroda zabeležen je Valentin Grk, žitelj Senja.¹⁰⁴ Neki Ticio (Tizio), koga su u Senju držali za Arbanasa, izjavio je da je Sloven iz Drača.¹⁰⁵

Na Rijeci su statutom (1530) priznavani građaninom ne samo onog koji je rođen u mestu i u njemu stalno boravio, nego i stranaca koji bi sa porodicom kontinuirano proboravio šest godina na Rijeci a bio bi samostalan u socijalno-ekonomskom pogledu, tj. ne bi bio u službi bilo koga.¹⁰⁶

⁹³ B. Poparić, n. dj., 13—4.

⁹⁴ Libri del Cancelliere, vol. I (1437—1443), per cura di S. Gigante, Fiume 1912, 180—1 (12. VIII 1440).

⁹⁵ HAD, Deb. not. XII, 139' od 2. VI 1403.

⁹⁶ Libri del Cancelliere, vol. I, 25.

⁹⁷ Isto, 163 (april 1440); parte II (Fiume 1931), 43: izvoz gvožđa).

⁹⁸ HAZD, Atti del notaio di Zara, kut. II, Th. de Stantiis, VIII, 497—7': Giacomo Pauli); Div. canc. XCV, 194' od 1. VI 1502.

⁹⁹ Libri del Cancelliere I (1912), 76—77 (1. VIII 1438).

¹⁰⁰ Listine VII (1882), 213 (5. X 1415).

¹⁰¹ HAD, Deb. not. LXII, 37' od 20. XI 1503.

¹⁰² Libri del Cancelliere I, 158—9 od 18. IV 1440.

¹⁰³ Isto, vol. I, 10.

¹⁰⁴ HAD, Deb. not. LXXX, 100—0' od 4. XII 1534.

¹⁰⁵ C. Marciari, Le relazioni tra l'Adriatico orientale e l'Abruzzo nei secoli XV, XVI e XVII, Archivio storico italiano 1965, Firenze, 41.

¹⁰⁶ S. Gigante, Statuti concessi al comune di Fiume da Ferdinando I nel MDXXX, Monumenti di storia fiumana I, Fiume 1910, 58, 50.

II. Uloga Raba u lokalizovanju izvoznog domašaja i snage Senja

Historičari koji su pisali o Rabu svoj su posao shvatili kao lokalnu monografiju, te nisu obraćali dovoljno pažnje otočkoj poziciji prema velikoj tranzitnoj luci Senju. Obično se polazilo od geografske logike — Rab je otok koji se nije nalazio na nekoj trgovinskoj arteriji niti je predstavljao pristanište šireg zaleđa, koje bi imalo zadatak da robu iz pozadine kopna transportuje u Veneciju i drugde. U tom sklopu olako je konstatovano da trgovina po značaju nije mogla nadmašiti poljoprivredu i stočarstvo (posebno ako se uzme u razmatranje aritmetički zbir dokumenata koji govore o te tri privredne grane). Nije se uočavalo da su »zaleđe« Raba upravo velika senjska luka i još više Jablanac, koji se pretvorio u veliko stovarište drva. Nije zapaženo ni veliko prisustvo stranog sveta na ostrvu, pri čemu je zanatlija među došljacima bilo relativno vrlo malo. Najveći deo pridošlica bili su sitni posrednici kapitala sa strane pri poslovnim transakcijama vezanim za pomenuto »zaleđe«. Venecija nije pokušavala da razbije poslovnu koncentraciju Raba, nastalu vrlo rano, nego je želela da Rab primi funkciju posrednika, tačnije poslušnog Senja-II, čime bi se u isto vreme polarizovala poslovna atraktivnost Senja i njegova izvozna snaga delom prenela na Rab, koji je, kao mletačka teritorija, trebalo da preuzme ulogu sprovodnika senjskog izvoza u pravcu Venecije. Dakle, Rab je imao da bude katalizator struje senjskog izvozišta, vojnički rečeno — brod-nosač faktor koji pasivizuju dejstvo Senja kao neprijatelja mletačke trgovačke monopolizacije severnog Jadrana, time što bi radius dejstva bio potkresan postojanjem paralelnog trgovinskog terena u prvom susedstvu. Mletačka trgovina sa balkanskim zemljama, ako se izuzme nešto Krf na krajnjem jugu Jadrana, išla je preko severnog Jadrana, u čemu je Senj imao vrlo važnu ulogu. Rab samo u takvoj konstelaciji imao je da se angažuje u mletačkoj poslovnoj strategiji. Rabu se zabranjuje trgovina sa jugom, u kojoj se gubi Rabu namenjena uloga senjskog partnera, a sam se Rab osamostaljuje. Tu svoju funkciju Rab je počeo da razvija rano. Hrvatski ban i gospodar Bosne potvrdio je (1307) Rabljanima posedovanje Jablanca i ostalih mesta u blizini, u opsegu rapske privredne ekspanzije.¹ U komercijalnoj poziciji Raba nalazio se i razlog za njegovo prisvajanje Novalje i dugogodišnji sukob sa Pagom, a ne samo nastojanje da se siromašan Rab snabde zemljom sa plodnijeg otoka. Kad je načelno postignuta pogodba da Jablanac pripadne Rabu (1251), Rab je lako rešio i ranije krvave sukobe sa Senjom.² Jablanac je otad davao snagu Rabu, ne obradivim površinama za dobijanje žitarica i drugih poljoprivrednih proizvoda, nego svojim drvom, dakle u jačanju trgovinsku funkcije Raba, a žitarice je Rab lako dobijao iz Italije novcem stvorenim u prometu.

Retko ima otoka ili luka na kopnu na istočnoj obali Jadrana koji su u drugoj polovini XV st. bili toliko mnogo naseljavani od strane življa kontinentalnog zaleđa i posebno iz prekomorskih krajeva kao ostrvo Rab. Pored komercijalnih razloga koji su označeni, razlog za masovan dolazak ljudi sa strane sastojao se i u tome što je otok i do sredine toga stoleća bio bez iole većih naselja izvan grada Raba, pogotovo posle dve žestoke rednje kuge 1449. i 1456. godine. Italijani kao trgovci i zanatlije a ljudi iz hrvatske poza-

¹ Listine V, 225—6 od 4. I 1307.

² U tom smislu: Listine IV, 450—1 i 472—3; V, 474—5.

dine kao ratari i stočari, delimično i kao mornari, ribari i kao obrtnici, u toku druge polovine veka su popunjavali proređeni otok i doprineli njegovom procvatu poslednjih desetljeća stolecā. Naseljenika je bilo naročito iz severoitalijanskog grada Bergama, koji su se ne samo bavili zanatima, nego su svojim kapitalima ulazili u celu privredu otoka. Taj nastup se ne može zapaziti kod ljudi iz Venecije, mada su mogli očekivati veću podršku vlasti. Od ljudi sa susednog kopna najviše je bilo kolonista iz Karlobaga, Senja i tzv. Sklavonije. To prvo susedstvo davalo je naročito drvo, dok je žiteljima na kopnu preko Raba stizalo žito i vino. Italijani su se manje stalno nastanjivali, nego su više dolazili na nekoliko dana ili nedelja, kao dovoznici žitarica i izvoznici drva i koža; većina ih je pripadala italijanskom severu, obično sa mletačke Terraferme, retko iz Marke. Mletački Rab je za Italijane, naročito Mlečane predstavljao odskočni poligon u poslovima u hrvatskim krajevima, naročito u Senju. Rab nije iskoristio pomenutu poziciju u punoj meri, jer njegovo plemstvo nije raspolagalo znatnijim obrtnim kapitalom i nije imalo dovoljno brodskog prostora da se afirmiše bar kao prevoznik. Iako doseljavanje neće prestati ni prvih godina XVI veka, val imigracije je ipak već bio okončan. U nastalom razdoblju procvata mnogi Rabljani, osobito obrtnici i pomorci, počeli su svoju poslovnu delatnost većeg obima van zavičaja, držeći se naročito Senja, nekih apulijskih gradova i Dubrovnika.³

Rab je održavao najintenzivnije trgovinske veze sa gradovima papske Marke. Na primer, Nikola Skafa i neki Nikola sa Paga dogovorili su se da Skafa sa svojom marcilijanom ode u Ankonu i da preda poslovna pisma prijatelju Pažanina, te da tu počne sa prodajom drvenih skvartatica; ostatak drva trebalo je da proda na sajmu u Fermu.⁴ Septembra 1451. Onofrije iz Santo Lapadio iz Marke prodao je 100 mletačkih stara pšenice rapskom krojaču Antunu Spirondelo za 340 mletačkih lira, a isplata je trebalo da se obavi na julskom sajmu sv. Margarite.⁵ Rabljani su 1470. samostalno nabavljali žitno zrno kako u Marki tako i u Apuliji. Rapski plemić Laco Kozinčić dao je Antunu Minoti 300 dukata da sam ili preko glasnika ukrca u Marki ili Apuliji pšenice na brod Kristofora Kol. Grnote; prodaja zrnevlja trebalo je da se obavi na Rabu i Pagu.⁶ Ipak, na Rabu je sledećeg proleća duže boravio i Gaspar iz Ankone, trgovac brašnom.⁷ Ankonjani su pšenicu dovezili i na Krk; to je bio povod sporu između nekog Blazija iz Ankone, žitelja na Krku, Venecijanca Nikole Malelate i Rabljanina Petra Skafića oko 12 dukata.⁸ Po jedan trgovac brašnom iz Ankone stalno je boravio na Rabu. To je 1492. bio Đorđo, koji je inače arbitrirao u sporu dvojice Italijana na Rabu.⁹ Bilo je i Ankonjana zanatlija koji su preko Raba nabavljali kože sa hrvatskog kopna; krojač obuće Paolo zadužio se (oktobra 1494) kod Petra Lanovića na 10 dukata, koliko je vredelo 106 kozjih koža.¹⁰ Njegov kolega

³ O privredi Raba vid. najnovije publikacije: Ivan Pederin, Rab u osvjet humanizma i renesanse, Rab 1989; Isti, Prinosi za gospodarsku povijest otoka Raba, Pazin-Rijeka 1988; Isti, Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409—1797), Dubrovnik 1990.

⁴ HAZd, Arhiv Raba, kut. I, 102' od 29. VII 1447.

⁵ Isto, II, 385 od 13. IX 1451.

⁶ Isto, II, 16 od 19. X 1470.

⁷ Isto, II, 36 i 37 od 12. i 14. V 1477.

⁸ Isto, I/10, 283' od 2. XI 1484.

⁹ Isto, V, 9' od 16. V 1492.

¹⁰ Isto, V, 190' od 10. X 1494.

Đovani iz Ankone kupio je od rapskog kalafata K. Radašinića neki grip, za koji je posljednja rata isplaćena novembra 1492. godine.¹¹ Od građana ostalih gradova Marke nešto su prisutniji bili varošani Ferma. Obično su bili dovoznici žita, a neki Tanuš Arbanas prodao je svinjskog mesa, možda baš iz Albanije, nekim zanatlijama sa Raba i jednom bačvaru iz Karlobaga.¹² Rimini, u neposrednom severnom susjedstvu Marke, dopunjavao je rad poslovnih ljudi iz Marke na Rabu. Rimijanci su takođe bili žitari ili su imali punomoćnike na otoku.¹³ Mato i Nikola Skafa (Scafa) ekspedovali su 160 obrađenih koža Jakoba iz Rekanatija (Recanati), trgovca u Senju, Đovaniju de Sassis u Riminiju; kože su od Rekanacanima primili za vreme sajma.¹⁴ Riminijac Đakomo Paolov, trgovac u Senju, uzeo je na plovidbu brod Nikole Skafe s tim da u Senju ukrcia drvo za Otranto, gde bi za Senj primio vina. Isti pomorci su za istog trgovca prevezli senjsko drvo u Marku, odakle su transportovali vino u Senj.¹⁵ Jedan rapski mesar obavezao se Riminjincu Nikolii Gasparovom da mu u luci Jablanca isporuči dva milijara skvartatica (de morello), a Riminijac bi drvo platio sa pet buradi vina koje se nalazilo u konobi jednog patricija u Senju.¹⁶

Od svih radova mletačkog severoitalijanskog kopna na Rabu (i na ostaloj istočnoj jadranskoj obali) najviše se afirmisao Bergamo. Neki Petar, stanovnik Raba, prodao je rapskom kožuharu ovčije i kozje kože, s tim da isplata bude na svetomargaritskom sajmu. On je nekom svom imenjaku, obučaru sa otočja Tremidi, prodao dasaka i gvožđa, a zaključenju posla prisustvovao je kao svedok jedan rapski izrađivač vesala.¹⁷ Isti obučar sa Tremidi obavio je neku isporuku (možda žita) Đovaniju Faschinu iz Bergama, stanovniku Raba.¹⁸ Jedan drugi Faschino, Đakomo, poslovaio je u vezi s drvom sa plemićem-pomorcem Nikolom Skaфом i sa plemićem-vlastelinom Kolanom Crnotom.¹⁹ Pomenuti Pjetro sproveo je u Veneciju nekom trgovcu Martinu tovar smokava.²⁰ Bartolo iz Bergama i Jakob Pucić (Dubrovnik), naseljen u Čivitanovi (Civitanova) u Marki, primili su od jednog rapskog zanatlje istarske vune po računu jednog drugog Bergamljanina koji je živeo tada u mestu Rubinu.²¹ Taj Bartolo prodao je na Krfu jednu lađu. Oženio se jednom udovicom iz Karlobaga, primivši za miraz stvari u vrednosti od 300 mletačkih libera, što nije bilo mnogo.²² Jedan zidar iz Bergama, žitelj Raba, prodao je udovici jednog rapskog majstora i njenom sinu, svešteniku, bele raše.²³ Benedetto Bergamljanin, stanovnik Raba, kupio je jednu marcilijanu od jednog Rabljanina, a Bernardo iz Bergama, naseljenik u Splitu,

¹¹ Isto, V, 53 od 6. XI 1492.

¹² Isto, II, 39 (8. VI 1471), 64' (22. XI 1470); V, 252' (4. I 1495). — Svinjsko meso prodali su jednom rapskom kalafatu i Mateo Domenikov i Pjetro de Morfo, trgovci iz Ferma (V, 107' 23. VIII 1493).

¹³ Isto, I/9, 181—1' (1479), 94 (19. III 1447).

¹⁴ Isto, II, 248 od 23. V 1458.

¹⁵ Isto, II, 212—2' (7. XI 1457), 223 (5. I 1548).

¹⁶ Isto, V, 19' od 31. VII 1492.

¹⁷ Isto, II, 416' (13. III 1452); II, 288' (26. III 1454).

¹⁸ Isto, I, 284' od 13. II 1454.

¹⁹ Isto, I, 100.

²⁰ Isto, II/20, 445' (1452).

²¹ Isto, I/7, 40 od 26. VI 1474.

²² Isto, I/9, 156'—61 (1479); I/7, 44 (17. IX 1474).

²³ Isto, II, 356' od 18. V 1454.

naručio je od rapskog kalafata K. Radašinića jedan brod.²⁴ Antonio iz Bergama kupio je od jednog sveštenika krečanu na Rabu.²⁵ Bergamljanin Nikola Pjetrov i majstor Đuro Beloglava, stanovnik Raba, prodali su jednom Bakraninu kuću na otoku.²⁶

Ostali Mlečani se iz rapske notarske dokumentacije manje vide da su neposredno sami poslovali na obali hrvatskog kopna. Neki Andrea Cinalar-cheno je kao punomoćnik jednog rapskog majstora obavio naplatu nekog dvopeka od jednog Karlobažanina.²⁷ Đovani Sarpaga iz Venecije preuzeo je vino nekog rapskog popa.²⁸ Drugi Venecijanac, stanovnik Raba, poslovaio je sa Pažanima, prodajući im vinograd ili dajući im stoku na ispašu u Novalji; jedan drugi Venecijanac kupio je terene na Rabu, te je na njih naselio kao kolona jednog iz Požege (Ivana Pavlova).²⁹ Rapski brodar Stjepan prevezao je u Veneciju dva tovara (1300 komada) vesala za galije dužine 6,8 i 5,2 ko-raka, što je mletačkom arsenalu prodao senjski knez Sigismund Franko-pan.³⁰ Bilo je slučajeva da su Dubrovčani, naseljeni na Rabu, svojim lađama prevozili terete Rabljana u duždev grad.³¹

Severno od Monte Gargana i u Abruzu (Abruzzo) bilo je nekoliko lučkih gradova s kojima su Rabljani održavali poslovne kontakte — Termoli, Gvas-to (Guasto) i Ortona. Veze sa Termolijem bile su retke i tu se navodi samo Pjetro, krojač obuće, žitarski trgovac, koji je već pomenut. Iz Gvasta je na Rab stizalo takođe žito. Jula 1447. ribar Šimun i Mate Huzak, stanovnici Raba, primili su od nekog Frančeska iz Gvasta 150 mina hlebnog zrna po četiri i po mine za liru; naplatu je imao da obavi Frano Crnota, poslovni prijatelj Gvaščana.³² Deset godina kasnije Nikola Mat. Skafa i Notario Cerio (Cerius) osnovali su trgovačko društvo; Skafa je primio 28 »kola« pšenice po meri Gvasta, što je predstavljalo vrednost od 384 dukata; Skafa je imao da proda zrnevlje i da od zarade zadrži 79 dukata.³³ Te 1457. godine Pjetro Senti de Bakota (Baccotta) iz Gvasta dovezao je pšenice na Rab, gdje ju je ustupio Antunu Fabjančiću i za čiju je isplatu imao da primi još 80 dukata, prema aktu koji je načinjen još u Gvastu; za taj novac Rabljanin se obave-zao da sa svojim brodom ode u Senj i tu kupi dasaka za 60 dukata.³⁴ Po-menuti Nikola Skafa osnovao je trgovačko društvo zbog dovoza pšenice (marta 1454) i sa Ortonjaninom Misom de Sula (Missus de Sulla); pšenica je imala da se preuzme u Ortoni i u Senju ili na Rabu proda; istim brodom Nikola je morao da u Ortonu uputi bitumen i drva što je pripadalo Misu, i to bez naplate vozarine; potom bi lađa ukrcala vina i opet prevoznina ne bi bila naplaćena, a vino bi bilo otpremljeno u Senj, gde bi ga Skafa na mulu prodao; od čiste zarade od vina Skafa bi polovinu zadržao; četvrta plovidba bi opet bila vezana za prevoz drva po Misovom računu za Ortonu, ali bi vozarina tom prilikom bila naplaćena; peto putovanje bilo je predvi-

²⁴ Isto, II, 348'—9 (31. III 1454); V, 283 (1495).

²⁵ Isto, V, 53 od 12. XI 1492.

²⁶ Isto, V, 31 od 10. VIII 1492.

²⁷ Isto, V, 196 od 12. XI 1494.

²⁸ Isto, I/8, 58' od 7. V 1477.

²⁹ Isto, II, 19 (2. XI 1470), 28—8' (22. II 1471), 66' (4. XI 1471).

³⁰ Isto, II/15, 47'—51, 49).

³¹ Isto, II, 257 od 13. VIII 1458: Rado (Alegreto) Mitković.

³² Isto, I, 98' od 18. VII 1447.

³³ Isto, III, 997 od 13. V 1457.

³⁴ Isto, 340 od 21. XII 1457.

đeno za dovoz Misove pšenice na Rab ili u Senj ili gde bi se Misu svidelo; tu bi vozarina bila upola naplaćena, ali bi dobit od prodaje žita, što bi obavio Skafa bila deljena popola; u ukupnom obračunu tur-retur vožnja procenjena je sa 28 dukata.³⁵ Maso Ant. Rizi (Rixii) je neko vreme sa porodicom morao živeti na Rabu, jer je svog brata Bernarda imenovao zastupnikom na Rabu u sporu sa Sulom de Rose de Rito (Sulla de Rito), takođe Ortonjaninom.³⁶ Iz ostalog dela Abruca takođe je pšenica stizala na Rab. Avgusta 1451. Domeniko Piketo (Pichetto) i Rabljanin Petar Matin obrazovali su kompaniju u koju je Rabljanin uneo 200 dukata, a Domeniko je trebalo da sa Petrovim sinom pođe u Abruco i tamo kupi zrnevlje, koje bi bilo prodato u Dalmaciji; dobit bi bila deljena popola.³⁷ Domeniko Deloga iz abručke Kjođe prodao je na javnoj dražbi Antoniju iz Bergama, rapskom žitelju, neku robu.³⁸

Veze Raba s Apulijom bile su intenzivne, jer je ova italijanski pokrajina bila značajan snabdevač otoka žitaricama. Manfredonski plemić Kadučo K. Metuli (Chaducius Metulli) poslovao je na Rabu jula 1451; tu je postavio za svog pravozastupnika Luku Persa, stanovnika Senja, sa zadatkom da u Senju i na Rabu sakupi dugovane mu vrednosti.³⁹ Dodiri sa Manfredonijom uvećali su se poslednje decenije stoleća i odnosili su se samo na dovoz pšenice.⁴⁰ Nešto južnije od Manfredonije nalaze se dve tada takođe poznate izvozne luke žitarica — Barleta i Trani. Barlećani su viđani sa svojim žitnim teretima na Rabu naročito 70-ih godina stoleća. Punomoćnik Elije de Mafeo iz Barlete prodavao je pšenicu, ječam i šafran. Ječam je isto vreme stizao na Rab i iz Tranija. Tranijci su sa Raba odvozili i smokve.⁴¹ U rapskom opštinskom arhivu od Apulijaca pominju se još ljudi iz Bišelje (Bisceglie).⁴² Kontakata je bilo i sa trgovcima iz Frankavile (Francavilla)⁴³ i Otranta. Otrancani su ponekad uspostavljali veze sa Rabljanima kad je trebalo izvesti drvo iz Velebitskog kanala. Stoga se Donato de Stela (Stella) sporazumeo (novembra 1494) sa Jakobom And. de Dominisom, rapskim plemićem, da mu ovaj nabavi drva prema listi koju je sam Dominis sastavio; drvo je Dominis imao i da doveze u Otranto.⁴⁴

Rabljani su se naselili u Senju i kao trgovci drvom pre kraja 30-ih godina XIII stoleća, jer su tada iz Senja bežali pred Tatarima. Kao i Venecijanci, Rabljani su tada u Senju prodavali i finu robu.⁴⁵ Trgovci Rabljani su ponovo zabeleženi u Senju 1250. godine.⁴⁶ Kao i drugi stranci, Rabljani su

³⁵ Isto, II, 346' od 26. III 1454.

³⁶ Isto, I, 311 od 27. XII 1455.

³⁷ Isto, I, 223 od 24. VIII 1451.

³⁸ Isto, IV, 5 od 18. VII 1489.

³⁹ Isto, III d, 41' od 14. VII 1451.

⁴⁰ Isto, V, 17 (24. VII 1492), 90 (11. IV 1493), 180 (14. VII 1494).

⁴¹ Isto, II, 51' (8. VIII 1471), 649' (17. VII 1475); IV/5, 179 (8. XII 1478); VI/31, 164 (6. X 1505).

⁴² Isto, II, 365 (30. VII 1454), 51' (8. VIII 1451).

⁴³ Isto, I/8, 96 od 7. VIII 1476.

⁴⁴ Isto, V, 50 od 28. XI 1494.

⁴⁵ Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, collegit T. Smičiklas, vol. IV, 350—2; VII, 81; St. Pavičić, Senj u svojem naselnom i društvenom razvitku od 10. stoljeca do turskih provala, Senjski zbornik III (1969), 330—1.

⁴⁶ M. Morozzo Della Rocca — A. Lombardo, Documenti del commercio veneziano nei secoli XI—XIII, vol. II, Torino 1940, 321—22.

u Senju kupovali pre svega drvo i vesla.⁴⁷ Za takvu tvrdnju govorila bi okolnost da je ban Stjepan (1251) dao izgraditi Jablanac, koji je najviše koristio Rabljanima pri izvozu drva; prvih godina 1307. Jablanac je čak pripadao Rabu.⁴⁸ U zamenu za drvo Rabljani su donosili i vino u Senj.⁴⁹ Iz Jablanca su pored drva i drvene građe izvozili i drveni ugalj, i to sa Velebita, posebno iz Lubenovca i Štirovače.⁵⁰

Sredinom i u drugoj polovini XV veka drvo sa hrvatskog kopna najčešće su prevozili na Rab Morlaci (Vlasi).⁵¹ Oni su »skvartatice« prodavali na Rabu i strancima, na primer 1493. jednom Firentincu i jednom Zadrancu iz Ferma.⁵² »Skvartatice« su bile nesečeno drvo, vezano u svežnjeve, koje su se na Rab dovozile do sv. Jakoba (u mesecu julu). Cena skvartatica je dosta varirala: pre sredine stoleća izvozila je 9 mletačkih libara za miljar, 1450. po 18 a 1454. po 15 libara. Rapski trgovci su tada izvozili i ogrevno drvo, koje je sečeno na višim obroncima Velebita ili u Štirovači i Lubencu i na Satorini, a izvoženo je iz Klanačnice i Krasnog. Kao dobavljači nekad su služile i žene.⁵³ Iz Podgorja dobavljane su duge za burad, lipove i smrekove grede, ali i ogrevno drvo. Lipove grede su nabavljane u dubljoj unutrašnjosti, jer na Velebitu lipa ne uspeva. Građa iz Podgorja i drugih mesta oko Jablanca najviše je transportovana u Ankonu Marku. Tu je drvo zamenjivano za sapun i za volujske kože. Miljar skvartatica iznosio je (1492) 20 dukata. Od sredine 50-ih do kraja 70-ih godina u rapskim beležničkim knjigama ima malo upisa o izvozu drva. Od kraja 70-ih godina obnavlja se intenzivan izvoz drva po znatno sniženim cenama, naročito ogrevno drvo. Tada se godišnje na Rab i sa Raba izvozilo oko 300 skvartica po ceni od 255 libara.⁵⁴ Rabljani su (1454) isporučili građu raznih profila i senjskoj opatiji.⁵⁵ Tovare drva prihvatili su na Rabu ljudi raznih zanimanja, pa i kožuhari, a brodove izgrađene na Rabu prodavali su i građani koji nisu imali veze sa brodogradnjom (na primer Domeniku de Pignatariis iz apulijske Bišelje).⁵⁶ Skvartatice su (2261 komad po 13 i po libara za stotinu) sa isplatom do Božića prodavane i nekom Nemcu, nastanjenom na Rabu.⁵⁷ Rabljani su ponekad davali u zakup lađe strancima za prevoz drva i druge robe iz Senja, na primer Nikola Scaffa Riminjcu Đakomu Paolovom.⁵⁸ Na atraktivni Rab doseljavali su se Riječani, marangoni i drugi,⁵⁹ kao što je bilo pridošlica

⁴⁷ B. Kojić, Brodogradnja na istočnoj strani Jadrana kroz vijekove, Pomorski zbornik. Povodom 20-godišnjice dana mornarice i pomorstva Jugoslavije, 1942—1962, Zagreb 1962, 85.

⁴⁸ Codex diplomaticus IV, 472—3; Listine V, 225—6; B. Hrabak, Kontakti Rabljana s Dubrovnikom i Kotorom od XIII do XVI stoleća, Rapski zbornik, Zagreb 1987, 219.

⁴⁹ M. Bolonić, Veze grada Senja i otoka Krka, Senjski zbornik IX (1982), 153.

⁵⁰ I. Pederin, Fond rapskih knezova i bilježnika, Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci i Pazinu XXV, Pazin-Rijeka 1982, 24—5.

⁵¹ HAZd, Arhiv Raba, kut. II, 338' (10. i 15. II 1454), 341 (16. III 1454), 341 (17. III 1454), 345' (17. i 19. III 1454).

⁵² Isto, V, 105' (28. VII 1493).

⁵³ HAZd, Arhiv Raba, kut. I, 102' 160' 114, 167, 288.

⁵⁴ Isto, I, 196'; II, 337', 346'—7, 387; V, 50.

⁵⁵ Isto, II, 337' (6. II 1454).

⁵⁶ Isto, II, 341 (16. III 1454) i 365 (30. VII 1454).

⁵⁷ Isto, II, 387 od 4. X 1451.

⁵⁸ Isto, II, 497 od 1457. godine.

⁵⁹ Isto, I, 8' (11. X 1467), 16 (1462).

bačvara i iz Karlobaga.⁶⁰ Jula 1473. Kolan Marinkov sa Raba prodao je jednom trgovcu iz Ferma 100 skvartatica (za 100 libara), s isplatom pred Božić.⁶¹

Rabljani su najviše izvozili drvo iz senjskog kraja u vremenu od 1490. do 1510. godine. Skvartite (de morello) otpremene su u Ankonu Marku, osobito u Fermo, Barletu i u Dubrovnik.⁶² Frano Scaffa slao je daske u Dubrovnik preko zadarskih patruna, dok je Mato Scaffa, naseljen u Senju, dovozio profilirano drvo svojom lađom.⁶³ Mato Scaffa se nekad pri prodaji u Dubrovnik udruživao sa Senjaninom Nikolom Bradačićem.⁶⁴ I u to vreme doseljavali su se sa mletačke teritorije u Rab — kalafat sa Jelse i Mlečanin koga je Nikola Scaffa poslao u Karlobag po novac za dvopek dat na kredit.⁶⁵ Rab je, inače, bio mesto za konfinaciju mletačkih podanika.⁶⁶

Prvih godina XVI stoleća Frano Scaffa, uz rođaka, živeo je u Senju kao trgovac drvom; Mato je imao poslova sa Pezarcima Abdreom Caroli i Paolom Ardoini, stanovnicima Rijeke, a Frano Matin je prevezao neko drvo u Dubrovnik zajedno sa Senjaninom Đurom Malatestinićem i Antunom Bjažulovićem. Frano je jednom unajmio patruna Đenovljanina, naseljenog na Krfu, da mu preveze drvo u Zadar ali i Lopuđanina za transport u Dubrovnik. Frano je dovozio daske (i pesniku Iliji Crijeviću), trupce i vesla u grad sv. Vlaha, gde mu je to drvo ponekad sekvestrovano. U Dubrovniku je katkad drvo razmenjivao za tkanine.⁶⁷ I neki drugi Rabljani su dovozili senjsko drvo u Dubrovnik (Ivan Kaligo, Nikša Doklav, bačvar Šimun Nikolin), na Siciliju (Jeronim Crnota) ili su u Senju trampili drvo za vunu (Bernardin Supročić).⁶⁸ Od Mlečana na Rabu bio je vrlo aktivan trgovac drvom Alessandro Fontana, koji je u Kraljevici isporučio drvo i Jeronimu di Spla, Barsolonjaninu; slao je jednog lopudskog pomorca sa drvo na Rodos, a drugu lopudsku karavelu na Siciliju.⁶⁹ Fontana i Ivan Scaffa slali su drvo u Trapani (grede, kozalke, bukarele, »katedre«) Đovaniju Mat. Verdalesu i Koli Saragusiju.⁷⁰ Frano Jer. Crnota na svojoj karaveli prevezio je senjsko drvo u Palermo dvojici Dubrovčana, te ga je tamo zamenio za pšenicu ili ječam, što je prevezao za vino koje bi isporučio Senju ili se mogao odlučiti da zrnevlje odmah prebaci u Dubrovnik ili Split.⁷¹

⁶⁰ Isto, II, 54 (21. VIII 1471), 69 (1471).

⁶¹ Isto, I, 12 od 17. VII 1473.

⁶² Isto, V, 181 (29. VII 1454, Marka), 254—4' (4. I 1495, Fermo); Div. not. LXXIV, 460—0' (7. III 1495); Div. canc. XCI, 150 (7. X 1496, Mato Barikić, Rabljanin); Deb. not. LIV, 145' (12. IV 1492).

⁶³ Div. not. LXXII, 150' (15. V 1493); Div. canc. LXXXVIII, 174' (9. IV 1492); Sent. canc. LI, 121 (20. VI 1492, pesniku Iliji Crijeviću).

⁶⁴ Div. canc. XCIIa, 131 od 28. XI 1497.

⁶⁵ HAZd, Arhiv Raba, kut. VI, 950 (11. III 1490); V, 196 (12. XI 1494).

⁶⁶ I diari di Marino Sanuto L, Venezia 1898, 43 (17. III 1529).

⁶⁷ Cons. min. XXVII, 100 (16. IX 1500); XXIX, 281 (1. VIII 1508); Deb. pro Com. I, 135 (24. VII 1508); Div. canc. XCV, 93 (23. VI 1501); Div. not. LXXX, 101' (6. IV 1501), 103 (16. IX 1561), 179' (1. IX 1501); LXXXIV, 168 (4. IX 1505); Deb. not. LXI, 5' (28. III 1501), 5'—6 (28. III 1501), 92 (15. IX 1501), 93 (18. IX 1501).

⁶⁸ Div. not. LXXI, 150 (20. VI 1509); Mob. ord. XX, 56 at (16. IV 1506); Deb. not. LXVI, 92 (30. III 1508); Proc. not. XI, 197' (27. XI 1510).

⁶⁹ Div. not. LXXXIII, 8'—9 (6. X 1503); Div. canc. XCV, 149 (26. X 1501); Mob. ord. XVII, 97 (13. VII 1502), Crnotino drvo za Siciliju: Div. canc. C, 124'—5 (29. III 1508).

⁷⁰ Div. not. LXXXI, 155'—6 od 20. VII 1502.

⁷¹ Div. not. LXXXVII, 85'—5' od 24. III 1508. — O razmeni drva za vunu: Isto, 119'.

Izgleda da se Frano M. Skafić (tako su ga zvali Dubrovčani) suviše oslonio na dubrovačku novčanu pijacu, te, pošto novac nije vraćao, nije mu bilo omogućeno da dolazi u grad pod Srđem; izričito dozvolu bez obzira na sve dugove dalo mu je Vijeće malo.⁷² Zbog nekog svog akta Frano je izgubio parnicu protiv jednog Dubrovčanina, čiji je punomoćnik na senjskom sudu bio Paskoje Matulinov.⁷³ Umesto članova roda Scaffa kao izvoznik vesala i drva istakao se bačvar Šimun Ivanov, koji je imao veresijnog novca kod nekog brodarara iz Zatona.⁷⁴ I Zadrani Mato, pomorac sa Raba, dovezio je drvo u Dubrovnik.⁷⁵

Kad su uskoci ovladali Senjom, i Rabljani su se preselili na Rijeku.⁷⁶ Još 1650. oni su trgovali drvom iz Rijeke i Bakra.⁷⁷

U jednom rukopisu (1697) stoji da je rapski biskup dobio povlasticu u župi Strmici, što je povuklo i korišćenje šuma oko kaštela Jablanca; tu listinu su, navodno potvrdili kralj Koloman (1111) i ban Pavle.⁷⁸

III. Izvoz drva iz Senja u Dubrovnik i preko njega u mediteranski svet (od sredine XIII veka do oko 1420. godine)

Senj se pre sredine XIII veka teško probijao u međunarodnoj trgovini jer su se Senjani i ljudi iz okoline Senja rado upuštali u piratske podvige. Zbog pljačke došlo je do prekida odnosa i sa Dubrovnikom. Tek sredinom juna izmirila su se dva grada, s tim što su Senjani imali da naplate štetu koju su neposredno pre toga načinili Dubrovčanima.¹ Dubrovnik, inače, sa Senjanima nije imao trgovački ugovor, za razliku od gradova na istočnoj strani Jadrana, sa Rovinjom (1190), Omišom (1196, 1235, 1238, 1245), Šibenikom (1234) i Trogirom (1250). Odmah posle pomenutog izmirenja krenuo je izvoz i drva Dubrovčana iz Senja; oni su nastojali da budu oslobođeni arboratika, što im je maja 1257. priznato. Zabeležena je kompanija od osmorice Dubrovčana koji su na jednom barkonu (sa dva jarbola) bili u Senju i kralji su drvo.² Senj je u to doba već postao glasovit svojim izuzetno žilavim hrastovim drvom, te je od sredine XIII stoleća počeo privlačiti strance, naročito brodograditelje i pomorce. Dolazili su, primerice i Trogirani.³

Krajem XIII stoleća Dubrovčani su uvozili kvalitetnu hrastovinu i breštovinu (de ruebo vel ulmo) najviše sa ušća Bojane, Drima, Škumbe, sa Neretve i iz Senja. Sa Drima i sa Bojane dovozili su i drvo za burad (od graba, bresta i bukve). Bolje i čvršće vrste drva za drvodeljske poslove dovozili su

⁷² Cons. min. XXXIII, 204' (10. I 1520).

⁷³ Div. canc. CIX, 179 (18. VI 1520).

⁷⁴ Div. not. LXXXIX, 22 (27. XI 1510); Proc. not. XII, 197 (27. XI 1510).

⁷⁵ Div. not. LXXXVII, 244' od 24. IX 1515.

⁷⁶ Mob. ord. XXXI, 132 (9. VIII 1549), 152 (15. VII 1549).

⁷⁷ Noli sr sic. LXI, 29' (13. VII 1650), 30' (13. VII 1650), 2' (7. II 1650), 55' (20. XII 1650).

⁷⁸ Naučna biblioteka u Zadru, MS 36/I, n° 7533/I, Trattati diversi sul aggetto de confino della Dalmazia, fol. 107—8.

¹ Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, digessit T. Smičklas, vol. IV, Zagreb 1906, 354—5.

² Isto, vol. V (1907), 66—7 (13. V 1257).

³ M. Mirković, O ekonomskim odnosima u Trogiru XIII st., Historijski zbornik 1951, 40.

iz Senja, Drijeva, Dračevice, Ulcinja i sa Sv. Srđa na Bojani.⁴ Iz jednog pisma upućenog predstavniku Venecije u Senju (krajem septembra 1309) o slanju u Senj nekog Pjetra, majstora za samostrele, izlazi da su »fusti« bili od drveta »nasso«.⁵

Senj je privlačio i Italijane, pre svega Mlečane, koji su u gradu držali konzula od prvih godina XIV stoleća. Preko njega kao i preko ad hoc izaslanika Sinjorija je obavljala porudžbine građe za izgradnju fusta i to na senjskom skveru. Senj je posebno bio čuven po tome što su u njemu izrađivana izvrsna vesla, koja su izvožena u sva brodarska središta duž cele slovenske obale Jadrana i u Veneciju. Godine 1363, na primer, mletačka vlada je strogo zabranila izvoz vesala kupljenih u Senju; 1375. dala je krčkim knezovima zajam od 2000 dukata, uz uslov da Veneciji prodaju sva vesla koja se izrade na njihovom području. U vreme frankopanske vladavine nad Senjom (1271—1469) Senj je živeo pre svega od svoje žive trgovine, na čijoj je izvoznoj listi drvo zauzimalo prvo mesto; izvoženi su ne samo drvena građa nego i plovni objekti.⁶ Drvom senjskog kraja snabdevana je pijaca i brodogradilište i u susednoj Rijeci; i tu su izrađivana vesla u vrlo starom arsenalu koji se nalazio ispred gradskih zidina. Najpoznatija veslarska kuća u to vreme nalazila se u rukama majstora Tomaša, Bakranina, koji je radio sa Riječaninom Antunom Sušićem; jedna njihova isporuka nekom Murancu iznosila je 1000 vesala.⁷ Od XV stoleća Rijeka je sve jače konkurisala Senju ne samo u prometu vesala nego i kad je reč o drugim delovima brodske opreme, građevnom drvu i gvozdenom robom potrebnom za pravljenje lađa. U tom smislu građevno drvo stizalo je sa Rijeke i iz Bakra i u Dubrovnik.⁸

Jedan autor koji se posebno pozabavio trgovinom drva u Dubrovniku u XIV veku smatra da se Dubrovnik počeo snabdevati drvnom građom u Senju tek u drugoj polovini XIV stoleća, tj. kad je dubrovačkoj brodogradnji bilo potrebno čvrsto i trajno drvo. U to vreme (1366) u Senj ponekad su odlazili kupci u grupi, koji su drvo nabavljali pozajmljenim novcem, dovozeći ga i preprodajući ga u gradu sv. Vlaha. Još su češći slučajevi da su se pomorci, obično otočani, obavezivali pojedinim Dubrovčanima da će iz Senja dovesti drva. Broj tih ugovora o dovozu direktno iz Senja nije još velik. U 1371. i 1372. zaključen je po jedan takav ugovor, pri čemu bi se za vozarinu do Dubrovnika naplaćivalo po 13 dubrovačkih dinara od komada drva. Ugovora o takvim nabavkama ima još nekoliko (i 1378) do kraja stoleća⁹ Ima podataka i o kupovini strela iz Senja odnosno i lukova iz Senja i Zadra (1361, 1378).¹⁰ Prema mišljenju prof. Jorja Tadića Dubrovčani su već tada kupovali drvo u Senju više za izvoz a manje za podmirenje domaćih potreba. Tada se senjsko drvo u dubrovačkoj režiji dosta izvozilo u sve

⁴ J. Lučić, Prilog brodogradnji u Dubrovnik u drugoj polovici XIV stoljeća, *Historijski zbornik IV*, Zagreb 1951, 135; Isti, *Obrti i usluge u Dubrovniku do početka XIV stoljeća*, Zagreb 1979, 184.

⁵ Đ. Petrović, *Dubrovačko oružje u XIV veku*, Beograd 1976, 73.

⁶ B. Kojić, *Brodogradnja na istočnom Jadranu kroz vijekove*, *Pomorski zbornik povodom 20-godišnjice dana mornarice i pomorstva Jugoslavije*, 1942—1962, Zagreb 1962, 85.

⁷ V. Cihlar, *Slike iz pomorske prošlosti Kvarnera*, *Pomorstvo* br. 2/1951, 67.

⁸ B. Kojić, n. dj., 85, 89.

⁹ D. Dinić-Knežević, *Trgovina drvetom u Dubrovniku u XIV veku*, *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu* knj. XIV/1 (1971), 16; *Div. not.* XX, 142'.

¹⁰ *Monumenta radusina. Libri reformationum III*, Zagreb 1895, 88 (13. VII 1361), 180 (22. IV 1362); IV, 169 (24. IX 1378).

sredozemne hrišćanske zemlje pa i u muslimansku severnu Afriku; tek u XV veku senjsko drvo se dosta uvezlo i za upotrebu u samom Dubrovniku.¹¹

Od 70-ih godina XIV stoleća podaci o dubrovačkom izvozu drva iz Senja postaju sve češći i redovitiji. Drvo i gvožđe utovario je (1370) na svoju kokinu jedan Zadranić naseljen u Dubrovniku, primivši obavezu da isporučiti za poručioca — kovača sa Majorke — tu robu po celom Jadranu.¹² Jedan Dubrovčanin je (1371) otplovio po kvadratasto istesano drvo u Senj.¹³ Nećak nekog Lopuđanina primio je novac jednog Držića da kupi u Senju kvadratastog drva za gradnju kuće i da ga doveze u Dubrovnik.¹⁴ Istom poručiocu dovezao je 74 debelih oblica jedan Šipanjanin.¹⁵ Jedan Saragošanin najmio je jednog Dubrovčanina da mu bude vodič i krčač na plovidbi u Veneciju i u Senj, uz pristojnu nagradu od 4 dukata mesečno ne računajući troškove.¹⁶ Neko drvo za časnike nad javnim radovima Dubrovačke opštine imali su da dopreme dvojica pomoraca.¹⁷ Iz 1376. postoje dva zabeležena putovanja sa senjskim drvom u Apuliju, posle čega je jedan brod imao da se vrati u Veneciju i ponovo u Senj, dok je drugi (u aranžmanu Firentinca Đovanija Kompanjoa i dubrovačkog Senjanina Bratana Markova) imao posle puta u Apuliju, Veneciju i Senj da deo drva iskrca u Dubrovniku a ostatak u Pezaru.¹⁸ Godinu dana pre toga pomorac Milosav Gugulović, koji se češće sreće u transportu drva iz Senja, imao je da svojom navom drvo iz Senja, posle osam dana utovara preveze u Sarcentu ili u Likatu (Sicilija), i tu građu istovari takođe za osam dana, pa da u povratku primi novi teret u Kalabrini, s kojim bi se vratio u Dubrovnik i pošao na drugo putovanje ponovo u Senj; vozarina je bila izuzetno visoka — hiljadu perpera.¹⁹ Jedna sudska presuda u leto 1377. ukazuje da je godinu dana ranije načinjen dogovor između jednog trgovca o prodaji robe u Veneciji da bi se dobijenim novcem odnosno srebrom u Senju nabavilo drvo te dovezlo u barberijski Tripolis; spor je nastao stoga što je pomorac umesto u severnu Afriku drvo unovčio na Malti.²⁰ Senjsko drvo su Dubrovčani već u to doba izvozili i na Istok.²¹

Dubrovočani su drvo obično preuzimali u Senju. Pošto bi prethodno robu iz Apulije prodao u Veneciji, pomorac bi sa gotovim novcem kupovao drvo u Senju. Takva putovanja su ujesen 1381. obavila dva dubrovačka patricija na jednoj laži sa Lopuda, pri čemu je prevoznina iznosila 200 perpera, a utovar u Senju je trajao samo osam dana. Kad je reč o krcanju drva u lukama Hrvatskog primorja obično su se upotrebljavali veći plovni objekti, koji su mogli da ukrcaju dosta te kabaste robe, te bi utovar trajao duže. Aprila 1385. jedan Bunić utovario je, po završetku plovidbe iz Apulije u Ve-

¹¹ J. Tadić, Organizacija dubrovačkog pomorstva u XVI veku, Istorijski časopis I, Beograd 1949, 62.

¹² Div. canc. XXII, 53 od 8. V 1370.

¹³ I. Manken, Dubrovački patricijat u XIV veku, Beograd 1960, 196.

¹⁴ Div. canc. XXIII, 37 od 5. VI 1371. — Prevoznina je iznosila 90 perpera.

¹⁵ Isto, 122 od 30. VII 1372. — Vozarina je iznosila 13 groša.

¹⁶ Isto, 126 od 8. VIII 1372.

¹⁷ Div. canc. XXIV, 52' od 14. VII 1375.

¹⁸ Div. not. IX, 154 (21. IV 1376); Div. canc. XXIV, 137' (23. IV 1376).

¹⁹ Div. canc. XXIV, 18 od 12. III 1375.

²⁰ Sent. canc. II, 36; B. Krekić, Dubrovnik (Raguse) et le Levant au Moyen âge, Paris-La Haye 1961, 217, n° 324; J. Tadić, Jevreji u Dubrovniku do polovine XVII stoljeća, Sarajevo 1937, 14.

²¹ B. Krekić, Dubrovnik (Raguse), 108.

neciju, u Senju u toku 12 dana drvo, uz prevozninu od 110 perpera.²² Krajem proleća 1381. jedan Lopuđanin ukrcao je u Senju brodogradilišno drvo i dva »velika drva« od 14 i 15 koraka dužine dvojici patricija koji su gradili navu.²³ Godine 1386. neki Petar Hvaranin iz Dubrovnika ugovorio je u Patrasu sa jednim tamošnjim trgovcem, rodom iz Milana, da mu u Patras preveze drva iz Senja; brod je transportovao primljen pamuk u grad sv. Vlaha, ali se nikad nije pojavio sa drvom u Patrasu.²⁴ Jedan patrun sa Mlje-ta deponovao je u ruke jednog senjskog sudije i Antuna mešetara 36 trupaca dužine 13 i 14 dubrovačkih lakata za Nikolu Menčetića; prvih dana 1387. taj Dobroslav Mlječanin se obavezao da će ostavljeno drvo dopremiti u Dubrovnik.²⁵ Marta iste godine epitropi i tutori naslednika Ostoje Hrankovića uredili su prevoženje drva iz Ortone, Senja ili sa Brača u Dubrovnik za svotu od 30 dukata.²⁶ Sirakužanin Đovani de Presto Anglo (Englez?) angažovao je u Dubrovniku Kolju Campollo-a iz Mesine da mu za tri četvrtine nosivosti svog broda doveze drva iz Senja, te da ga preko Dubrovnika sprovede u Đurđente (Sicilija), gde će u roku od tri dana dobiti nalog o mestu istovara; vozarina nije bila mala — 300 dukata (po 6 tari); odmah zatim Đovani je uzeo na desetogodišnju službu Dračanina Iliju Panteleija, možda da mu posluži pri plovidbi u srednjem i severnom Jadranu.²⁷

Januara 1390. određena je u Dubrovniku carina pri slanju robe u Ugarsku preko Senja.²⁸ Carina na dovezeno drvo određivana je u to doba globalno.²⁹ Početkom 1391. vođen je spor oko dovoza 72 komada drva. Jula naredne godine jedan Šipanjanin se obavezao da doveze iz Senja drvo, uz vozarinu od deset i po dukata. I Miho marangon primio je obavezu da jednom Rastiću dopremi iz Senja 17 greda dužine četiri koraka senjske mere.³⁰ Utovar drva posle plovidbe u Veneciju nekad je patrunima naređivan od opštinskih časnika.³¹ Januara 1391. jedan pomorac se obavezao da nekim plemićima iz Senja doveze »kozalce«. Roba koju je jedan Stonjanin imao da kao član kompanije sa jednim dubrovačkim Italijanom nabavi u Senju bez sumnje se sastojala i od profiliranog drva za gradnju lađa.³² Komad svilene tkanine u vrednosti od 48 dukata, nabavljen u Veneciji, Nikola Jurčić je imao da nosi u Senju, ako ga tamo proda, da za dobijen novac kupi drva.³³ I poslednjih godina XIV stoleća Dubrovačka opština je kupovala vesla i drugu građu za svoje galije u Senju.³⁴ Jedan Šipanjanin ugovorio je s jednim Volčevićem da drvo iz Senja preveze u S. Kataldo (kod Lečea) ili u

²² D. Dinić-Knežević, *Trgovina drvetom. 17.-Te 1385. Senj je primio francusku delegaciju koja je putovala u Budim* (F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje Vukčić-Hrvatinić i njegovo doba*, Zagreb 1902, 34), a 4. septembra u Senju se iskrcao Karlo Drački (V. Klaić, *Povijest Bosne*, Zagreb 1882, 168).

²³ Div. canc. XXV, 16' od 31. V 1381.

²⁴ B. Krekić, *Dubrovnik (Raguse)*, 238, n° 453.

²⁵ Div. canc. XXVI, 145' od 2. I 1387.

²⁶ Isto, 168' od 12. III 1387.

²⁷ Div. not. X, 53'—4 i 54'—4' od 10. VI 1389.

²⁸ Reform. XXVIII, 34 od 11. I 1390.

²⁹ Div. canc. XXXII, 75—6.

³⁰ D. Dinić-Knežević, n. n., 16; Div. canc. XXXI, 178 od 8. IX 1398.

³¹ Div. canc. XXIX, 104' od 6. VI 1390.

³² Isto, 177 (26. I 1391), 210' (19. V 1391).

³³ Div. canc. XXX, 21; D. Dinić-Knežević, *Tkanine u privredi srednjovjekovnog Dubrovnika*, Beograd 1982, 79.

³⁴ Reform. XXXI, 17' od 24. I 1398.

Brindizi, s tim da novac dobijen od prodaje drva uloži u žito i ovo dopremi u Dubrovnik.³⁵ Katalonac Gulielmo Niaz bio je nekad pisar na spinarici (lađi) Belingerija Gobe, Italijana, te je imao potraživanja od svog nekadašnjeg principala za jedno putovanje u Sirakuzu i za jedno po drvo u Senj.³⁶ Anton Canella, stanovnik Kaljarija, Katalonac, ugovorio je (1397) sa patruenom Pjetrom iz Mesine da Pjetro preko Brindizija otplovi u Senj, tu ukrca drvo i uputi se u barberijski Tripolis, gde bi bio istovar.³⁷

U XIV stoleću nabavku drva za gradnju brodova obično su obavljali sami dubrovački brodograditelji, i to kako iz Albanije i sa Neretve, tako i iz Senja (posebno za jarbole i križeve). Drvo je rezano prema poručenim proporcijama a nekad i prema uzorku (modelu), pod nadzorom samog konstruktora plovnog objekta; za pojedine delove broda upotrebljavano je drvo koje je moralo biti sečeno u određenoj sezoni (od septembra do januara); kobilica, rebra, stative, ojačanja i kormilo izrađivani su od hrastovine; spoljnja i unutrašnja oplata, ograda i nadgrađe bili su od brestovine i jelovine; od jelovine (smreke) su počesto bili i jarboli, križevi i lantine («antene».³⁸ Iz Senja i Venecije izvoženo je oružje i drugi materijali za flotu carigradskog vasilevska Joana VI Kantakuzena, što je Prejasna (7. marta 1349) dozvolila.³⁹ U tim nabavkama moralo je biti brodograditeljskog drva raznog profila. Međunarodni značaj Senja možda najbolje pokazuje okolnost da se u gradu nalazio i katalonski konzul, mnogo ranije nego u Dubrovniku! Prvi podatak da se iz Dubrovnika izvozilo senjsko drvo van Jadrana odnosilo se na poslovanje Frančeska Bart. de Archo (1342—3), koji je zajedno s nekim ljudima iz Zadra i Montpelliersa izvezio drvo za Maltu.⁴⁰

U prvoj polovini XV veka razgranala se trgovina Hrvatskog primorja, Senja i Rijeka, uz Trst, Dubrovnik, Drač i Kotor predstavljali su najposećenije luke na istočnoj jadranskoj obali, koje su živo poslovala sa Ankomom i drugim varošima na zapadnoj obali Jadrana. To je ugrožavalo trgovinski monopol Venecije, koja je išla za tim da se sve u okviru »Zaliva« uvozi i izvozi preko grada na lagunama, kako bi tamošnji trgovci dobro zarađivali od razmene proizvoda; da bi to uspela, Prejasna je mnoge vrste poslovanja prosto proglašavala krijumčarenjem, te je robu plenila svojim ratnim brodovima.⁴¹ Pored Senja i Rijeke još u doba Zrinjskih, u Bakru se razvila velika trgovina drvom, drvenim ugljem, žitom, solju, gvoždem a kasnije i lužinom, dok nije Rijeka, ali tek u XVI stoleću, taj promet navratila sebi. No i kasnije ostalo je značajno poslovanje u doba sajмова, na primer sv. Margarite i Đurđevdana i u vreme crkvenih svečanosti. Nešto ranije tu se dosta tražio vosak, med, lan i vunena pređa. Izvoz je glavnim pravcem bio

³⁵ Div. canc. XXXII, 160 od 8. VII 1398. — Prijem vozarine za drvo u Senju: Div. canc. XXX, 109 (31. V 1398).

³⁶ Isto, 108—8' od 14. II 1398.

³⁷ Div. canc. XXXII, 100'—1; N. Fejić, Španci u Dubrovniku u srednjem veku, Beograd 1988, 117.

³⁸ S. Vekarić, O gradnji dubrovačkih brodova u XV stoljeću, Pomorski zbornik I, Zadar 1963, 473.

³⁹ F. Thiriet, Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie, Paris-La Haye 1958, p. 64, n° 222.

⁴⁰ I. Manken, n. d., 83.

⁴¹ Ph. Braunstein, Le commerce du fer à Venise au XVe siècle, Studi veneziani (1966), Firenze 1967, 275. — O mletačkim pretenzijama na poslovnu hegemoniju u »Zalivu« vid. i italijanski rad: C. Marciani, Le relazioni tra l'Adriatico orientale e l'Abruzzo nei secoli XV, XVI e XVII, Archivio storico italiano 1965, p. 18.

usmeren na zapad, u Italiju, a sporednim ka jugu, prema Dubrovniku, grčkim i otomanskim zemljama. U Bakru su se ne retko i kasnije vidali grčki i turski brodovi.⁴² Pored mletačkih oružanih intervencija bilo je i drugih. Godine 1409. u vreme rata na istočnoj jadranskoj obali u vezi s nasleđem Ladislava Napuljskog, krčki knez Nikola iz Senja i sa Krka plenio je one primorske krajeve koji su priznavali napuljskog pretendenta.⁴³ Godinu dana pre toga knez je morao sklopiti trgovinski ugovor sa Venecijom, po kome su mletački trgovci u Senju i kneževim posedima uživali stare povlastice a dobili su i nove, tako da su plaćali samo carinu. Time je otpao namet (uveden 1407) na građane Senja i strane trgovce. Uopšte, u doba Židmundovih ratova za Dalmaciju dosta je stradala senjska trgovina, jer su Mlečani bojnim brodovima sprečavali plovidbu. Posle završetka tih ratova (1420) nastalo je doba naglog procvata senjske trgovine, jer je Senj (uz Omiš) bio glavna luka Hrvatske.⁴⁴

Prvih godina XV veka Rijeka se privremeno javila kao pijaca paralelna Senju. U njoj se nabavljalo drvo i daske; u Senj se u toj kombinaciji išlo ako bi nabavka omanula. Dovožom senjskih greda i dasaka bavili su se poglavito dubrovački otočani brodari i njima se mogao priključiti kakav Korčulanin. U senjskom kraju se drvo nije samo kupovalo nego i seklo, uz kakvu pristojbu; u jednom ugovoru trojica dubrovačkih drvoseča imala su da obezbede utovar drva.⁴⁵ Neki Ankonjanin Corrado, nastanjen u Senju, slao je u grad sv. Vlaha drvo poslovnom prijatelju Venecijancu Leonardu Soreni na lađi nekog Lorenca iz Rodosa.⁴⁶ Mesinski patrun Zanicio Ruggeri dovezao je jednom Dubrovčaninu 200 »kozalaca«, 500 kvadratnih letava, suhih dasaka i drugih drvnih izrađevina.⁴⁷ Iz ratne 1409. godine zabeležen je izvoz senjskog drva u Apuliju; naime, jedan Normanin iz šake (Sicilija), Rožer Beket, trebalo je da neko grčko žito iskrca u peloponeskoj luci Modonu, no kako je nevreme zavladao morem, bio je u nemogućnosti da uđe u tamošnju luku, te je otplovio u Senj, tu je za žito dobio drva, a ovo je u Apuliji zamenio za ulje, koje je prevezao u svoju rodnu Siciliju.⁴⁸ Uz grede, daske i vesla, iz Senja su u grad pod Srđem stizali i veslari, koji su vesla za ratne brodove, okovane i otežane olovom, proizvodili i u Dubrovniku.⁴⁹

U drugoj dekadi XV stoleća drvo i daske dovoženi su u Dubrovnik za privatnike pa i za časnike vunarskog obrta.⁵⁰ Dvojici patricija vlada je dozvolila da se mogu sporazumeti s nekim Lukom iz Senja oko isporuke 4000 vesala za galije i za jedan »standard«.⁵¹ Neki Kotoranin dovezao je 60 katariki u Dubrovnik i 20 sa gvožđem u Kotor.⁵² Dubrovačka arhivska građa prati

⁴² E. Laszowski, *Gorski Kotar i Vinodol*, Zagreb 1923, 118, 128.

⁴³ *Starine JAZU XIII*, 263; F. Šišić, *Vojvoda Hrvoje*, 204; P. Tijan, n. d., 17.

⁴⁴ P. Tijan, *Senj*, 17, 19.

⁴⁵ *Div. canc. XXXIV*, 4' (31. VII 1401), 134 (3. VII 1402); *XXXV*, 48' (7. II 1404), 75' (29. V 1404), 93' (31. VII 1404).

⁴⁶ *Div. canc. XXXV*, 189 od 5. VI 1405.

⁴⁷ *Div. canc. XXXIV*, 209' od 19. IV 1403.

⁴⁸ *Div. canc. XXXVIII*, 31'—2 od 24. I 1409; I B. Krekić, *Dubrovnik (Raguse)*, 255.

⁴⁹ D. Roller, *Dubrovački zanati u XV i XVI stoljeću*, Zagreb 1951, 16—7 i 11.

⁵⁰ *Div. canc. XXXIX*, 121 (19. VIII 1412); *XLI*, 19 (25. V 1416); *Cons. min. I*, 71 (4. III 1416), 188 (16. II 1418); D. Dinić-Knežević, *Tkanine*, 89 (1416).

⁵¹ *Reform. XXXIII*, 200' od 21. VIII 1411. — Vidi i: *Reform. XXXIV*, 38 od 12. VIII 1418.

⁵² Isto, 151 od 14. VI 1410.

delimično i slanje senjskog drva u italijanska pristaništa. Jedan dubrovački pomorac predao je dvojici trgovaca iz Manfredonije teret senjskog drva, u kome je bilo 50 trupaca od 5 i 4 koraka dužine, 211 »kozalki« od tri koraka dužine, sto suhih dasaka i drugog profila drva za brodove za 99 dukata. Jedan patron iz Venecije, zavičajan u Riminiju, ugovorio je sa jednim dubrovačkim apotekarom Fiorentincem i sa rukovodiocima vunarskog zanata u Dubrovniku da im iz Senja dopremi 20 trupaca dugih pet koraka i 12 balvana dugačkih osam koraka.⁵³ Jedan Fiorentinac apotekar u Dubrovniku poručio je jednom dubrovačkom patru da, pošto istovari kestenje u Pezaru i Riminiju, ode u Senj ili na Rijeku i ukrca mu drva.⁵⁴

IV. Izvoz senjskog drva za Dubrovnik i Italiju od 1420. do 20-ih godina XVI stolecia

Uparedo s opštim privrednim napretkom Dubrovnika, zametanjem tkачke manufakture i znatnim uvećanjem izvoza srebra otvaranjem tzv. mlađih rudnika u Srbiji i Bosni, ojačala se privreda grada sv. Vlaha a time i sve njegove veze sa drugim krajevima.

Postoji više dokumenata o plovidbi u Senj po grede, daske i vesla ili o plaćanju prevoznine za transport drvene građe. Dovož su organizovali trgovci ali i Dubrovačka opština, na primer pri adaptaciji lučkih lanaca.¹ Na senjskoj strani, najviše se istakao vezama sa Dubrovnikom u pogledu izvoza drva Andrija Mojsi (i Mojsilović), koji je isporučivao trupce određene dužine (na primer 18 dubrovačkih lakata) i građu drugih specijalističkih profila za lađe, ponekad sa porudžbinom i 11 meseci pre isporuke.² Sa dvojicom dubrovačkih patricija on je sklopio oveće trgovačko društvo, koje je raspolagalo sa tri uloga od po 300 dukata.³ Pored gređa slao je i daske, još dosta skupe, jer je 20 takvih srednje veličine stajalo šest dukata.⁴ Dubrovačka opština je daske nabavljala za svoje potrebe ali i za Ston ne samo u Senju nego čak u Trsatu (kod Sušaka).⁵ Andrija Mojsi bavio se i isporukom vesala, pa je vesla izvezio i u doba epidemije.⁶ Vesla je prodavao i dubrovačkim privatnicima.⁷

Za kupovinu drva u Senju posebno su bili zainteresirani žitarski trgovci, koji su za preuzeto drvo ostavljali žito. Dubrovački časnici žitarskog ureda slali su i drvodelju (marangona) u Senj i kad nisu zrnevlje trampili za građu.⁸ Senjsko drvo se već tada sasvim uhodano otpremalo na Siciliju,

⁵³ Div. not. XII, 255 (24. VIII 1412), 163 (5. III 1418).

⁵⁴ Div. canc. XXXIX, 268 od 15. VI 1413; B. Krekić, Dubrovnik (Raguse), 262.

¹ Cons. min. II, 206' (21. VII 1421), 251 (20. II 1422); IV, 254' (13. VII 1429); Div. not. XII, 287 (31. VIII 1422, Opština); XIV, 73' (9. III 1424, Opština); XV, 274 (17. IX 1428); Div. canc. XLII, 56 (11. VII 1422); XLIV, 244 (17. IV 1428); Sent. canc. VI, 228 (13. III 1422); D. Roller, Dubrovački zanati u XV i XVI stoljeću, Zagreb 1951, 116 i 117).

² Div. not. XV, 274 od 17. IX 1428.

³ Deb. not. XIV, 369 od 27. XII 1429.

⁴ Div. canc. XLVI, 108 od 31. XII 1430=1429.

⁵ Cons. min. IV, 2 (2. V 1426), 194' (14. X 1428).

⁶ Isto, IV, 198 od 29. X 1428.

⁷ Div. not. XV, 274—4' (17. IX 1428), 225—5' (13. X 1427).

⁸ Cons. min. IV, 251 od 25. VI 1429.

ponekad i preko grada Tranija, takođe značajne žitarske pijace.⁹ Pored žita, i drugi proizvodi Italije zamjenjivani su 20-ih godina za senjskog drvo. Dovoz senjskog drva u Leče, jedno od najvećih uljarskih središta u Apuliji, mora da se obavljao razmenom za ulje, koje se inače ne pominje. U jednom slučaju u pomenutom gradu za teret drva dato je 39 truba vunenih tkanina raznih boja; jednom drugom prilikom drva su data na kredit, s tim da isplata bude u tkaninama.¹⁰ Bilo je i obrnutih situacija— da Apulijci, konkretno Anđelo iz Polinjana, dobije dozvolu da drvo i gvožđe može uneti u dubrovačku luku, a da ono što ne bi prodao može izvesti bez plaćanja carine.¹¹

Bez Firentinaca nije se mogla obavljati ni prodaja senjskog drva. Dubrovački apotekar Đovani Ricchi, rodom iz Firence, dogovorio se sa patronom nave Dživom Čeljubinom zvanim Jovica (Giovizza) i sa njegovim mornarima da iz Senja prevezu drvo za Dubrovnik.¹² Na sličan se način sporazumeo Đorđo Đ. Guzzi sa vlasnikom karakije (od 400 mletačkih stara nosivosti) sa Šipana da najpre doveze žito iz Drača u Zadar, a da zatim od Firentinaca u Senju Anđela Gori de Rabatta primi tovar drva za Dubrovnik.¹³ Zbog nenaplaćene prevoznine za plovidbu po drvo u Senj žalio se na dubrovačkom sudu Nikša Lukšić sa ortacima na apotekara Stolda Gori de Rabatta.¹⁴ Senjsko drvo je katalonskim lađama prevoženo u Barselonu i u druge katalonske luke; zanimljivo je da u tom saobraćaju nisu učestvovali Katalonci naseljeni u gradu pod Srđem.¹⁵

Tridesetih godina samo se uvećao broj odlazaka u Senj po trupce, daske i brodograđevno drvo. Lađe koje su dovozile drvo nisu bile velike a vrednost tovara se kretala od 30 do 65 dukata; dovoznici su bili pomorci sa Šipana, Koločepa ili Dubrovačke Rijeka.¹⁶ Nekad su dubrovački brodari plovili i za Senjane, te se s njima, na primer Vasilom Semathovichem, sporili na dubrovačkom sudu zbog vozarine.¹⁷ Iz Senja je dolazilo i drvo za izradu oružja, i tu je glavni prodavac i dalje bio Andrija Mojsi. Juna-jula 1430. s njim je ugovorena isporuka drva i 500 sabalja, i to po ceni 40 dukata za 100 komada. Uz te sablje Andrija je toga leta predao Opštini i 30.000 drvenih strela zašiljenih gvožđem po ceni od dva i po dukata za hiljadu takvih strela; drugu partiju od 500 mačeva i 30.000 strela po istoj ceni imao je da isporuči kasnije. Krajem jula Opština je Adriji isplatila 200 dukata za sablje, strele i drugu ratnu opremu, mada nije obavio isporuku zbog kuge u Senju.¹⁸ Andrija je, inače, prešao sa stanom u Dubrovnik, gde se bavio ne

⁹ Div. not. XIII, 276—6' od 18. VI 1422.

¹⁰ Div. not. XII, 287 (31. VIII 1422); XV, 259 (25. VII 1428) i XIV, 131—1' (31. VIII 1424).

¹¹ Cons. min. VI, 165' od 28. VIII 1434.

¹² Div. not. XIII, 95 od 31. V 1420.

¹³ Div. not. XIV, 98'—9 od 16. V 1424.

¹⁴ Sent. canc. VI, 228 od 13. III 1422.

¹⁵ N. Fejić, n. d., 92, 93.

¹⁶ Div. canc. XLIX, 26 (25. IV 1435); LI, 6' (29. VIII 1437); LII, 39—9' (10. I 1438, apotekar Đovani da Sarvano); Div. not. XX, 71 (13. IX 1435), 251' (4. VI 1437); XXII, 141—1' (27. XII 1439); Deb. not. XVIII, 35 (16. III 1438), Filip de Diversis de Quartigianis, Opis položaja zgrada, državnog uređenja i pohvalnih običaja slavnog grada Dubrovnika, Dubrovnik br. 3/1973.

¹⁷ Sent. canc. VIIIb, 119 od 17. X 1432.

¹⁸ Cons. min. V, 39 (9. VI 1430); Div. not. XVI, 244' (8. VI 1430); Cons. min. V, 48 (23. VII 1430).

samo proizvodnjom vesala od senjskog drva, nego i doterivanjem starih vesala. Isporučivao je i sidra i drugu brodsku opremu.¹⁹ Andrija je od jednog Korčulanina i jednog Zadrana primio na poček istu količinu novca — 36 mletačkih dukata, verovatno za istu količinu iste robe.²⁰

Senjanin Andrija Mojsi preuzimao je senjsko drvo i pelješkim vinom.²¹ Vino Dubrovčana bilo je tada na ceni i u susednoj Rijeci, gde se takođe preuzimalo drvo i gvožđe. I senjske marcilijane zakupljivane su za utovar gvožđa. Između Dubrovčana i Mlečana bilo je slučajeva sporova oko drva; zbog nekih gređa koji je Venecijanac Menelao, stanovnik Poreča, kupio od nekog Lukazija, naseljenog na Rijeci, imao je parnicu sa jednim Dubrovčaninom.²² Firentinac Stefano Lorenzi, koji je iz Venecije prešao da posluje u Senj, mnogo je trgovao sa Dalmacijom pa i Albanijom, često u zajednici sa Dubrovčanima, posebno sa Antunom Butkovim. Svoj testamenat je sastavio u Draču, u kući Manfreda Gulj. de Monte Chiaro, 24. februara 1437, u prisustvu dvojice Firentinaca i tri bratra iz Santo Severo.²³ I te decenije Katalonci su bili primerno angažovani u Senju. Iz Senja su, pristajući u Dubrovniku, izvozili i drvo od kojeg su izrađivali lukove.²⁴ Jedan katalonski brod zaključio je kompaniju sa jednim Kotoraninom za prevoz drva iz Senja na Siciliju odnosno i u Barselonu, deleći zaradu i štetu popola.²⁵ Katalonci su kupovali robu u Senju ne samo za gotov novac, nego i razmenom za robu koju su dopremali preko Dubrovnika.²⁶

Glavni italijanski potrošač senjske drvene građe bila je i te deкаде Sici-
lija, i to posebno grad Fortori. Glavni prevoznik bio je šipanjani Đunjo
Gradojević (Gradečević), a poručilac i krčač majstor Kole Leuni, rodom iz
Santo Severa; kako kupac nije imao dovoljno obrtnih sredstava, odloženo
je plaćanje prevoznine, koja je tako postala pozajmica krčaču.²⁷ Pomenuti
majstor bio je rodom iz Apulije, u koju je takođe odlazilo drvo iz Senja ili
Rijeke, na primer Paolu, trgovcu iz Barija, kome je prevoznik bio takođe
dubrovački brodar.²⁸

Četrdesetih godina XV stoleća izvoz drva iz senjskog kraja u režiji du-
brovačkih trgovaca i pomoraca doživeo je gotovu kulminaciju brojem do-
kumenata koji su pratili pomenuti promet. Proširio se i broj mesta iz kojih
je dolazila kabasta roba sa Hrvatskog Primorja. Uvećao se broj gradova
kamo je odlazila senjska drvena građa. Postoji nekoliko desetina akata u
kojima se govori da privatnici ili Opština šalju lađe i ljude u Senj da kupe
trupce, daske, »veliko drvo« za nave, fuste ili galije, brodogradilišno drvo
»kozalce«, »kvadrate« itd.) ili drvo za podizanje opštinskih zdanja. U Senju
se pored drva i dalje kupuje gvožđarija, čelik a u jednom slučaju i meko

¹⁹ Cons. min. V, 49 (27. VII 1430), 77 (23. XI 1430); 126, (6. VII 1431); Cons. maius IV, 89 (29. V 1436).

²⁰ Deb. not. XV, 2 (23. X 1430), 90' (27. VI 1431).

²¹ Div. not. XVI, 185'—6 od 18. I 1430.

²² Libro del Cancelliere, vol. I, per cura di S. Gigante, Monumenti di storia fiumana, II, Fiume 1912, 89—90 (21. XI 1438), 64 (2. V 1438) mk 39—40 (24. X 1439).

²³ Deb. not. XVIII, 31'—2 od 4. IV 1438. — U oporuci je darovao i crkvu Santa Mariju Novu u rodnom gradu.

²⁴ Cons. min. IV, 252 od 30. VI 1429.

²⁵ Div. not. XVI, 247—7' od 16. VI 1430.

²⁶ Cons. min. V, 197' od 9. V 1432.

²⁷ Div. not. XIX, 11 (10. VI 1434); Div. canc. XLVII, 301' (12. I 1435).

²⁸ Div. canc. LII, 129' od 17. IV 1438.

olovo,²⁹ koje je bilo lakše dopremiti morem iz Senja nego iz balkanske unutrašnjosti. Dovožnici senjske robe bili su obično pomorci iz Šipana, Koločepa, Omble, ređe sa Lopuda, Zatonu, iz Stona ili Konavala. Vrednost tovara iznosila je od 30 do 200 dukata. Neki brodari su se radije odavali toj poslovnoj ruti, te će češće sreću u plovidbenim ugovorima (osobito Petroje Tarčić, manje Dživan Radosalić zvani Kapitović ili drugi). Reč je o manjim plovnim objektima, karakijama ili gripovima, čija je nosivost iznosila od 20 do nekoliko desetina »kola«. Kad bi se nabavljalo drvo za gradnju brodova, sa prevoznikom bi u Senj polazio i drvodelja-marangon (češće Mato Gojaković ili Nikola Bogojević), koji bi insistirali na tačnom rezanju i obradi građe. Kao preduzimač u dovozu drva iz Senja ili Žrnovice češće se javlja Marin Radeljin, koji je uzimao u zakup karakije i druge manje lađe da u Senju prime tovar od njegovog predstavnika. Nekad je prevoz senjskog drva kombinovan kao teret u povratku plovila, koje bi najpre obavilo putovanje na kakvoj drugoj ruti, na primer iz arbanaških krajeva u Veneciju. Vozarina je tada bila različita, što je zavisilo od toga da li je pomorac samo ukrao dobijeni tovar koji bi drugi obezbedio ili je morao i da ga nabavi; on se kretao od četvrtine do polovine novca dobijenog za investiciju, najčešće 30—33% angažovane svote; ponekad se uz prevozninu od 25% sreće uslov da će brodar učestvovati u čistoj dobiti ili šteti čak do polovine iznosa. Na utovaru u Senju ostajalo se 8 do 15 dana i još se ne insistira kao kasnije, na ceni presedelog dana, jer je utovar obavljan bez teškoća i zadržavanja. I vreme utovara je igralo ulogu kod izvesnih namena, te je ponekad ugovarano da se utovar mora obaviti do određenog termina (obično u maju ili do sredine juna), jer je sirovost ili isušenost građe igrala ulogu.³⁰ U jednom slučaju neki dubrovački brodar pobegao je u Senj da se zaštiti sudskog gonjenja u rodnom gradu;³¹ u Senju je uvek bio u mogućnosti da ostvari posao i mimo Dubrovnika. Ukoliko nije bilo slobodnih dubrovačkih brodara, uzimani su u najam tuđi brodovi, senjski, hvarski ili ulcinjski.³² Pošto je upotrebna vrednost senjskog drva bila zavidna, ima primera da su se senjske daske krale ne samo u Gružu nego i u Župi.³³ Vrsta drva koje će se kupiti u Senju obično se ne navodi, jer je vrsta građe to već podrazumevala. Trupci i grede su obično bili od duba, vrste hrasta (»beljist« — rovere), a češće se pominje samo drvo »morello«.³⁴ Za vesla nikad nije rečeno o vrsti drva, jer se to svakako znalo po prirodi stvari.³⁵

U više dokumenata označava se alternativni utovar u Senju ili u Žrnovnici, a u popriličnom broju dokumenata navodi se samo dolina Žrnovice. Dovož iz Žrnovice obavljen je na snažnijim i većim brodovima, koji su pri-

²⁹ Cons. min. XI, 210 od 22. VI 1448.

³⁰ Cons. min. XIII, 157' (10. V 1440); Deb. not. XXIII, 70 (11. VII 1447); Div. canc. LIV, 246'—7' (6. VII 1440), 187' (22. IV 1440); LVIII, 24' (27. VII 1443), 34' (27. VII 1443), 39' (14. VIII 1443); LIX, 207—8 (2. IV 1446), 267' (28. VI 1446), 218' (25. IV 1446), 270 (4. VII 1446); LX, 62 (15. XI 1446), 150' (6. V 1447), 173' (12. VI 1447), 206 (18. VIII 1447); LXI 50' (16. III 1448), 60'—1 (4. III 1448), 130 (8. VI 1448); Div. not. XXIV, 67' (20. V 1440); XXVI, 96' (10. IX 1442); XXVIII, 137' (30. X 1441); XXXIII, 132 (12. V 1449), 132'; XXXIV, 75' (1. IV 1449), 182 (10. X 1449), 241' (28. XII 1450=1449).

³¹ Lam for. XXIII, 148' od 26. V 1450.

³² I. Božić, Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku, Beograd 1952, 301.

³³ Lam for. XIV, 181 (19. III 1441); XXII, 255 (20. X 1449).

³⁴ Div. canc. LXI, 110 (21. V 1448); Div. not. XXVIII, 137' (30. X 1441).

³⁵ Cons. min. IX, 32' od 31. X 1441.

padali moreplovcima sa bogatog Lopuda, kojima je veća prevoznina isplaćivana i 20 dana posle istovara. Češće su angažovani i članovi porodice Alehatović iz Omble. U upotpunjavanju brodograđevnog drva u Žrnovnici naročito se istakao marangon Nikola Bogojević ali je vrlo primetan bio i Marin Radeljin, za kojega je utovar obavljao Grgur Gregorić (Grinjolić). Plovidba i utovar na maloj lađici od šest članova posade trajali su tri nedelja. Kao krcači beleže se i Jurek i Zufred Rostići iz Ledenice.³⁶ Nekad je preuzimanje drva, naročito brodogradilišnog, bilo određivano u Žrnovici ili Bakru (Bukarici) odnosno i u Senju, u nekim drugim slučajevima u Žrnovnici, Ledenidama i u Novigradu.³⁷ Na isti način kombinovan je utovar u Senju ili Bakru ili samo u Bakru,³⁸ kao i samo u Ledenicama.³⁹ Drvo za ogrev prihvatano je na ušću reke Raše (u istočnoj Istri); Antonio Nik. Zoppi iz Pezara uzeo je za dovoz 18 miljara toga drva marcilijanu Anđela di Bianco iz mesta Fano (Ankonska Marka), s tim što je prevoznina plaćena vunenim tkaninama.⁴⁰

Dubrovačko brodovlje upotrebljavano je za prevoz senjskog drva i Korčulanima, i to kako privatnicima tako i predstavniku korčulanskog kneza.⁴¹ Pomenuti dubrovački brodari (Petroje Tarčić i drugi) i aranžeri (Marin Radeljin) ukrcavali su drvo u Senju preko Grgura Gregorića koji je bio rodnom iz Zadra,⁴² ali je bilo i drugih Zadranina koji su prevozili senjsko drvo dubrovačkim lađama; jedan od njih (Petar de Nassis) je tovario dvaput uzastopce.⁴³ Najpoznatiji prodavci drva senjske regije bili su Jurek i Zufred Rostići, zavičajni u Ledenidama, ali su punili lađice u Senju i Žrnovici, poslujući često sa Marinom Radeljinim.⁴⁴ Grgur Rančić iz Senja jednom je isporučio šest komada drva za dubrovačku opštinsku galiju sa 24 »antene«.⁴⁵

Iste decenije drvo senjskog kraja još češće je odlazilo na dubrovačkim lađicama u italijanske luke — u Veneciju,⁴⁶ Barletu,⁴⁷ u Bari,⁴⁸ u Apuliju, gde je građa razmenjivana za ulje,⁴⁹ u Leče, također za ulje, u Santo Kataldo za Otranto ili Brindizi, mada opet u trampu za ulje,⁵⁰ u Otranto ili Leče,⁵¹

³⁶ Div. canc. LIX, 207'—8 (2. IV 1446), 218' (25. IV 1446); LX, 223' (22. IX 1447), 227' (28. IX 1447); LXI, 40' (26. I 1448), 53—3' (12. II 1448), 127 (6. VI 1448), 215 (11. IX 1448), 278 (9. XII 1448); Div. not. XXXIV, 109' (19. VI 1449), 241' (28. XII 1450=1449).

³⁷ Div. canc. LIX, 144 (14. I 1446), 207' (2. IV 1446), 226 (8. V 1446); LX, 227' (28. IX 1447); LXI, 53 (12. II 1448); Div. not. XXXIV, 90 (21. V 1449).

³⁸ Div. not. XXVII, 37—8 (3. IV 1441), 49 (25. IX 1443).

³⁹ Div. canc. LIX, 218' od 25. IV 1446.

⁴⁰ Div. canc. LX, 219 od 11. IX 1447.

⁴¹ Div. canc. LVIII, 34' (27. VII 1443); Div. not. XXXV, 35' (26. VIII 1447).

⁴² Div. canc. LXI, 60'—1 od 4. III 1448.

⁴³ Div. canc. LVIII, 179 (23. I 1444); Div. not. XXVIII, 73 (24. VIII 1444).

⁴⁴ Div. canc. LIX, 207'—8 (2. IV 1446), 218' (25. IV 1446); LXI, 40' (26. I 1448), 130 (8. VI 1448), 168 (15. VII 1449).

⁴⁵ Div. not. XXXIII, 99 od 28. II 1449.

⁴⁶ Div. not. XXVI, 96' od 10. IX 1442.

⁴⁷ Lam. for. XVI, 248' od 2. VII 1443.

⁴⁸ Div. not. XXX, 87'—8 od 3. VIII 1446. (Kotoranin).

⁴⁹ B. Krekić, Dubrovnik (Raguse) et le Levant au Moyen âge, Paris-la Haye 1961, 255, n° 562; M. Spremić, Dubrovnik i Aragonci (1442—1495), Beograd 1971, 169.

⁵⁰ Div. not. XXXIV, 51'—2/II od 4. IV 1449 (Marin Radeljin na italijanskom brodu kojim je upravljao Dubrovčanin).

⁵¹ Div. canc. LVII, 199—9' (18. IV 1443, Manfredonac), 199 (18. IV 1443, Manfredonac); Deb. not. XXI, 196' (21. XII 1442).

u Galipolj,⁵² u Tarent.⁵³ Leče je bilo stalna pijaca senjskog drva, gde je poslovao i Marin Radeljin i neki drugi Dubrovčani, ali i Manfredonjani, zamenjujući drvo naročito za ulje.⁵⁴ Senjsko drvo je i dalje u dubrovačkoj režiji odlazilo često na Siciliju,⁵⁵ konkretno u Saragosu,⁵⁶ u Palermo,⁵⁷ u Palermo ili Sirakuzu.⁵⁸ Jedan Mesinjanin je pokušao da, protiv crkvenih zabrana, drvo izveze u Barberiju (Tunis), ali kad je pozvan u dubrovačko Malo vijeće, izjavio je da će tovar biti iskrcan u Patraskom zalivu, na Krfu ili na Kritu.⁵⁹ Jedan Firentinac ugovorio je sa jednim lopudskim brodarom ukrcavanje u senjskoj luci Sv. Jelene za Zadar.⁶⁰ Senjsko drvo otpremeno je i u pristaništa istočne obale Jonskog mora, u tzv. Romaniju, tj. bivše zemlje Vizantijskog carstva, gde je drvo obično zamenjivano za pšenicu ili proso.⁶¹ Od konkretnih mesta beleži se Patras, gde su zajedno sa senjskim drvom dovožene tkanine.⁶² Senjsko drvo odvoženo je i u daleku Aleksandriju 1443. i 1445. godine.⁶³

Pedasetih godina smanjen je broj arhivskih zapisa o prometu senjskog drva. U Senj se išlo po trupce; u odnosu na ostala mesta Hrvatskog Primorja Senj je držao prvenstvo po izvozu dasaka. Vesla su se, međutim, već proizvodila u Bakru, te je jednu pošiljku za velikog majstora vitezova na Rodu od 800 vesala za galije i 1000 kopalja za konjanike prevezla jedna karakija sa Koločepa, isporučujući sličan materijal i korčulanskoj tvrđavi. Senjske daske i druga drvena građa služili su i za gradnju kuća.⁶⁴ Izgleda da su se i u Žrnovici te decenije počeli izrađivati specijalistički profili, daske za gradnju kuća i drugo drvo za izvoz u Italiju. Prevoz takvog materijala Mlečani su mogli podvesti pod pojam šverca, te je jedan lopudski patrun postavio striktan uslov kod zaključenja plovidbenog ugovora da tovar ukrcan u Žrnovici ili Bakru ne može biti podveden pod pojam krijumčarske robe.⁶⁵ Marin Radeljić je prvi od Dubrovčana počeo izvoziti iz Bakra drvenu građu, pa i neke suve duple daske kao i drvo posebnih profila. U Bakar je dolazio i marangon Matko Gojaković da odabere potreban brodogradilišni materijal.⁶⁶ Iz Ledenica su, pored trupaca »de morello de abito« izvožene

⁵² Div. canc. LXI, 70 od 16. III 1448.

⁵³ Deb. not. XXIII, 46 (12. V 1447); Div. canc. LXI, 70 (6. III 1448).

⁵⁴ Div. canc. LIX, 152 (21. I 1446); LXI, 215' (12. IX 1448); Div. not. XXXVII, 106' (24. I 1448).

⁵⁵ Div. not. XXIV, 34—4' (15. III 1441; B. Krekić, Dubrovnik (Raguse), 330, n° 1000 od 2. IV 1443.

⁵⁶ Div. canc. LIX, 204 (28. III 1446, plovidba je trajala 100 dana jesenjih i zimskih); LVI, 80 i 146; Div. not. XXIV, 172—3; XXIX, 43 (30. XII 1445, i olovo).

⁵⁷ Div. canc. LIX, 41' od 21. VIII 1445, naul će izneti trećinu investiranog novca).

⁵⁸ B. Krekić, Dubrovnik (Raguse), 330, n° 1000.

⁵⁹ Isto, 355, n° 1134, 7. III 1448.

⁶⁰ Div. canc. LIX, 172' od 23. II 1446.

⁶¹ Div. canc. LIX, 263 (25. VI 1446); B. Krekić, Dubrovnik (Raguse), 348, n° kki5.

⁶² Div. not. XXXIV, 110 od 20. VI 1449.

⁶³ Div. not. XXVI, 181—1' (2. IV 1443); Sent. canc. XIII, 101'—3' (19. IV 1445).

⁶⁴ Cons. min. XIII, 22' (21. X 1451); Deb. not. XXX, 89 (21. XII 1455); Div. canc. LXII, 83' (30. V 1450), 115' (10. VIII 1450); LXII, 25' (28. IX 1441), 63' (17. XII 1451); LXVI, 152' (24. VI 1457); LXVIII, 102' (12. IV 1459), 142' (12. IV 1459); Div. not. XXXVI 49'—50 (11. VIII 1451); XXXVII, 35' (3. III 1453); XLII, 188 (28. IX 1459).

⁶⁵ Div. not. XXXVI, 101 (18. IV 1452); Div. canc. LXIII, 124' (20. V 1452), 16 (6. II 1450).

⁶⁶ Div. canc. LXIII, 8' (6. VIII 1451), 128' (26. V 1452).

grede od lipovine.⁶⁷ Kudikamo najveći broj dubrovačkih nabavki u Senju obavljao je Ledeničanin Zufred Rostić. On je kod nekih u Dubrovniku imao neprodatog drva; zbog nekorektnosti nekih dubrovačkih zanatlija žalio se dubrovačkom knezu odnosno pristao je na arbitražno izravnjanje. On je u Dubrovniku, kao založni trgovac, primio neke stvari u zalog, te ih je posle ugovorenog vremena »prezentirao« dužniku. U njegovom poslovanju se prvi put sreće isporuka smrečinog »muškog« drva, koje je služilo za bitne delove lađe; izvezio je i »antene«.⁶⁸ Pored Zufreda, koji je prešao da živi u gradu sv. Vlaha, treba pomenuti još neke liferante drvene građe. To je bio Ledeničanin Grgur Domanić⁶⁹ i Junije Collize, koji je otvorio kredit jednom Palmotiću u Dubrovniku, verovatno dajući drvo na otplatu.⁷⁰ Čak i jedan Rimi-nijac, Mancini, zabeležen je u dubrovačkim knjigama Dugova kao trgovac drvom u Senju, u liferaciji građe za Dubrovačku opštinu.⁷¹ Jedan drugi iz porodice Collize, Luka Ivanov, bio je faktor Venecijanaca Bernarda de Ponte u nabavci drva, služeći se uslugama dubrovačkog marangona Matka Gojakovića u odabiranju greda, »kozalca« i drugog brodogradilišnog drva za Veneciju.⁷² Kad je Senj zbog delovanja uskoka prestao da bude značajnija pijaca drva, članovi porodice De Ponte prešli su u Novigrad, gde su izvezili drvo iz okoline Obrovca.

Ove decenije senjsko drvo postalo je značajan ekvivalent za pšenicu i druge žitarice i mahunjine u Apuliji, i inače najznačajnijem snabdevaču grada pod Srđem zrnastom hranom. I tu nije moglo biti bez Marina Radeljinog, ali ni bez Firentinaca, jer je Marin u Apuliju izvezio senjsko drvo za pšenicu Riscora de Risoris; drvu su dodavali i dubrovačke tkanine.⁷³ Za apulijsku stranu ukrcavao je drvnu građu i Zufred Rostić. Ledeničanin; on je ugovorio s nekim Pjetrom iz apulijskog Galipolja, patronom aecije, da u Senj dopremi 700 tumula pšenice i 50 tumula boba (za ukupno 248 dukata), što je kupljeno od Frančeska Mersarana iz Galipolja, ali je brodar umesto u Senj skrobnu hranu dovezao u Dubrovnik.⁷⁴ Čak je i Dubrovačka opština obećala senjsko drvo komuni u Bariju za opravku poznate katedrale sv. Nikole.⁷⁵ Senjanin Luka Ivanov isporučio je Veronjaninu Domeniku Gaustaverziju 150 trupaca od po pet i po i četiri i po koraka dužine, »zaurone« razne dužine i drva drugih profila za gradnju lađa, što je utovareno u Bakru a otpremljeno u Bari; razmena nije izvršena za žito nego za 11 komada sukana određenih boja (računajući svaku trubu vunenih tkanina po 12 dukata).⁷⁶ Senjsko drvo tih godina išlo je u Santa Kataldo za dvojicu poslovnih ljudi iz uljarskog Lečea; prevoz je obavio jedan lopudski brodar.⁷⁷ Sicilija je postavila da predstavlja najznačajnijeg italijanskog potrošača senjskog drva

⁶⁷ Div. canc. LXV, 15' (9. IV 1455), 191 (18. III 1456).

⁶⁸ Praec. rectoris VII, 52' at (6. V 1455), 53' at (8. V 1455); Div. canc. LXIII, 70 (13. I 1451); LXV, 191 (18. III 1456); LXVII, 89 (1. III 1458), 89' (3. III 1458), 116 (17. IV 1458), 186 (24. VII 1458); Div. not. XL, 126, (22. I 1456), 197 (26. V 1456); XLII, 25' (5. XII 1456); XLIII, 96 (28. II 1460).

⁶⁹ Div. canc. LXV, 12 od 9. IV 1455.

⁷⁰ Deb. not. XXXI, 63' od 8. IV 1457.

⁷¹ Deb. pro Com. I, 33 od 17. V 1457.

⁷² Div. not. XXXIX, 10—0' od 18. II 1454.

⁷³ Div. canc. LXII, 25' od 28. IX 1451.

⁷⁴ Sent. canc. XIX, 17' od 27. III 1455.

⁷⁵ Cons. rog. XI, 173' od 23. III 1450.

⁷⁶ Div. not. XXXVI, 36 od 24. V 1451.

⁷⁷ Div. not. XXXVIII, 15—5' od 21. V 1454.

u dubrovačkoj režiji. Miho N. Pucić za drvo iskrčano u Sirakuzi dobio je od dvorjana apulijskog kralja soli u Apuliji; senat u njegovom rodnom gradu nije mu dozvolio da tu so snese u Dubrovnik, nego je robu mogao iskrčati jedino u susjednom Kotoru.⁷⁸ Poznati izvoznik Mato T. Bunić razmenio je u Saragosi, Augusti, Bendikaru i Bruki senjsko drvo za sicilijansku pšenicu, koristeći se uslugama jedne šipanske nave i svog komisionara na najvećem italijanskom otoku; pšenica nije dovezena u Dubrovnik nego je iskrčana u Ankoni i Veneciji,⁷⁹ te je tako Bunić učestvovao u internoj italijanskoj trgovini. Orsat Nik. Menčetić uputio je jednu šipansku lađu iz Pezara u Senj, odakle je sa drvom upućena u Saragosu, ostavši na istovaru (a svakako i na utovaru) 30 dana.⁸⁰ U Saragosu su senjsko drvo poslala i dvojica dubrovačkih nobila, te je nova roba za vreme istovara i utovara od 30 dana upućena u Ankonu i Veneciju.⁸¹ Senjsko drvo te dekade dovezio je na Siciliju i dubrovački patricije Miho N. Kaboga.⁸² Kad su Mlečani zaplenili jednu dubrovačku lađu sa drvom, dubrovačka vlada je pripretila represalijama.⁸³ Jedna denovljanska nava nosila je šećer i senjsko drvo Serafina Fabena; njoj je data dozvola da zbog svojih potreba uđe u dubrovačku luku bez plaćanja carina, jer je teret bio namenjen izvanjadranskim oblastima.⁸⁴ Čuveni katalonski trgovac u Dubrovniku Huan Sparten isporučio je Stangiju de Zarulo u Traniju tovar drva, što je Gregul Damjanović u Zrnovnici ukrcao na jedan dubrovački barkusij.⁸⁵

Senjsko drvo iskrčali su Dubrovčani (1450) i u Patraskom zalivu; dobijenim novcem kupljena je pšenica (za 350 dukata) u Livadiji.⁸⁶

Šezdesetih godina XV veka dubrovačka trgovina senjskim drvom išla je starim tokovima i tragovima. Pomorci, trgovački pouzdanici i marangoni (naročito Matko Gojaković ali i Mihoč Ljubišić i drugi) odlazili su u senjski kraj po trupce, senjske daske, vesla i drvo za gradnju brodova.⁸⁷ Koliko su bile popularne i komercijalne senjske daske može se zaključiti i po tome što su njih poneli dubrovački poklisari na povratku iz Ugarske.⁸⁸ Dubrovačka opština vršila je velike nabavke vesala za galije — jedna rata (1461) iznosila je 300 dukata.⁸⁹ U ovoj i narednim decenijama u Dubrovniku je bilo naseljeno više majstora za izradu i popravku vesala — Grgur Borovinić koji je sa famulom Kelmenom (verovatno Mađarom Kalmanom) primljen u jednogodišnju službu, a potom je ona trajala i juna 1469, kad mu je odobreno odsustvo od mesec i po dana za odlazak u Senj; službovao je i 1486, kad mu

⁷⁸ Cons. rog. XI, 244 od 1. X 1450.

⁷⁹ Div. not. XLII, 6' od 26. X 1458.

⁸⁰ Div. canc. LXII, 217' od 12. II 1451.

⁸¹ Isto, 116' od 20. VIII 1450.

⁸² Div. not. XLIII, 29—30 od 5. XII 1459 (šipanski brod).

⁸³ B. Krekić, *La navigation radusaine entre Venise et la Méditerranée orientale aux XIV et XV siècles*, Actes du IIe colloque internationale d'histoire, Athènes 1985, 136.

⁸⁴ Cons. rog. XI, 144 od 9. I 1450.

⁸⁵ Div. not. XXXVI, 101 od 18. IV 1452.

⁸⁶ Div. canc. LXII, 95'; N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisantes au XVe siècle*, t. II, Paris 1899, 485, n° 2.

⁸⁷ Cons. min. XVII, 260' (2. XI 1469); Div. not. XLIV, 109' (5. VI 1461); L, 31 (18. II 1466); LI, 59' (31. VIII 1467); Sent. canc. XXIV, 181'—2 (1. IV 1462); Deb. not. XXXVI, 117—7' (26. VI 1464); XXXVII, 8' (19. III 1466), 88' (30. IV 1466).

⁸⁸ Cons. min. XVII, 140 od 10. IV 1468.

⁸⁹ Cons. min. XV, 189' od 11. VII 1461.

je služba produžena još za godinu dana;⁹⁰ neki Benko iz Senja, primljen na opštinski budžet decembra 1469, bio je u službi još krajem 1480. godine.⁹¹ Oko jedne barke koju je (1458) u Dubrovniku prodao Marko Alegretov (Radov) iz Senja nastao je (1462) spor između zlatara Pjerka Cvetanovića i jednog Gučetića.⁹² Dakle, i gotovi plovni objekti iz Senja prodavani su u gradu sv. Vlaha. Zanimljivo je da se prilikom slanja Matka Gojakovića u kupovinu brodograđevnog profiliranog drva u Senju javila odredba — ako bude kakve smetnje od gospode u Senju.⁹³ Teškoće su se verovatno mogle javiti zato što su se uglednici iz Senja takođe upustili u drvenu trgovinu, te su možda išli za monopolisanjem izvoza. Za neko drvo, preuzeto od sina majstora iz Ferare u Senju, rečeno je da pripada grofu Sigismundu iz Senja.⁹⁴

Marangon Matko Gojaković i drugi Dubrovčani odnosili su tada drvo i iz Žrnovice (grede, kozulce, bukarele, kvadratasto i drugo drvo za gradnju lađa). Zadrarin Jakob Vidović 1460. počeo je da u Žrnovici isporučuje daske, kasnije vrlo tražene.⁹⁵ Jednom je Gojakoviću određen jedan utovar u Žrnovici a drugi u Bakru.⁹⁶ Ledeničani Grgul Damjanović, nastanjen u Senju, krcao je građu verovatno i u svom rodnom mestu.⁹⁷ Jednom je Matko Gojakoviću naloženo da primi drvo i u senjskom Vratniku, pored onoga što je utovarao u Senju i na Rijeci.⁹⁸ Od dubrovačkih marangona građu je od Zuffreda Rostića primio i Petar Grubačević.⁹⁹

Zufred Rostić je i dalje bio najčešći isporučilac senjskog drva Dubrovčanima i onim Italijanima (na primer Pezarcima) koji su živeli u gradu pod Srđem; drvo je držao i u suteranim magacinima u Dubrovniku, a sin Bartol postao je (1463) žitelj Stona.¹⁰⁰ Krug sitnijih prodavaca senjskog drva počeo se širiti te decenije: beleži se i Đurđe Grgurović, a Vukosavu Obođaninu, stanovniku Senja, jednom prilikom oproštena je carina na vrednost od oko 50 dukata.¹⁰¹ Kupovinom i dopremanjem drva u Senju bavio se i neki Mato Benkov, Modrušanin, naseljen u Dubrovniku, koji je od dubrovačkog patriarca primio novac da njime nabavi građu u Senju, uz polovinu čiste dobiti.¹⁰² Mlečanima nastanjenim u Senju dubrovačka vlastela je takođe propuštala bez naplate carine za drvo koje bi dovozili iz Senja.¹⁰³

⁹⁰ Cons. maius XIII, 8 at (6. VI 1467), 148' (4. VII 1469, 21' (15. V 1469), 27' (28. V 1470), 25 at (28. V 1471); XIV, 3' (24. IV 1477), 11 at (15. V 1478), 18 at (28. VI 1479), 30' at (28. V 1481), 35 (29. VII 1482), 38' at (28. V 1483); XV, 3 at (16. VI 1484), 6 at (27. V 1484), 10 at (26. V 1486).

⁹¹ Cons. maius XIII, 25 at (5. XI 1469); XIV, 27 at (19. XII 1480); XIV, 6 at (5. XI 1477), 22' (24. II 1480).

⁹² Sent. canc. XXIV, 175 od 24. III 1462.

⁹³ Div. not. XLIV od 10. X 1460.

⁹⁴ Div. not. XLV, 11' od 17. XII 1461. — Ferarci su se takođe uključili u trgovinu preko Senja, te je jedan od njih isporučio iz Dubrovnika šafran u Senj, s tim da se odatle prenese i proda u Beču (Div. not. XLIII, 178 od 15. IX 1460).

⁹⁵ Div. canc. LXX, 61' (31. III 1461); Div. not. XLIII, 129 (4. VI 1466).

⁹⁶ Div. not. XLIV, 127.

⁹⁷ Deb. not. XXXIV, 154' od 15. VII 1460.

⁹⁸ Div. canc. LXX, 112 od 13. VIII 1461.

⁹⁹ Deb. not. XXXVII, 127' od 24. X 1466.

¹⁰⁰ Div. canc. LXXII, 15 (11. VIII 1464), 17 (18. VIII 1464); LXXIII, 76 (9. XII 1463); Div. not. XLIII, 163 (12. VIII 1460); Sent. canc. XXX, 33 (17. V 1469); Deb. not. XXVI, 138 (26. IX 1464); XXXVII, 127' (24. X 1466); XXXVIII, 35 (22. IV 1469).

¹⁰¹ Deb. not. XXXVIII, 85' (7. IX 1469); Cons. min. XVII, 198' (15. XII 1468).

¹⁰² Deb. not. XXXVII, 20' od 4. V 1465.

¹⁰³ Cons. min. XVII, 156' od 11. VI 1468 (Pietro de Ponte).

Dubrovčani su često davali novac svojim otresitim pomorcima da u Senju kupe drvo i da ga izvezu u italijanske varoši ili pokrajine. Marin Cv. Turčinović je to uradio sa 70 dukata, s tim da je građa imala da se preveze u Principat; vlasnik novca je tu dobio samo 20% čiste dobiti.¹⁰⁴ Dvojica braće iz Santo Severa, Antonio i Đovani Capoce, na sličan način poslovali su sa Nikolom Cvjetkovićem, pomorcem sa Šipana.¹⁰⁵ Pjero Quozi i njegov ortak iz grada Leče slali su po tovar u Senj Damjana Obradovića.¹⁰⁶ Majstor-senešalk Roserio ugovorio je sa jednim dubrovačkim brodom kupovinu i prevoz drva iz Senja za tarenskog kneza.¹⁰⁷ Jedan šipanski pomorac posle plovidbe na ruti Dubrovnik—Valona—Ankonska Marka imao je da otplovi u Senj i da tu za četiri dana utovari sitno komade drva a potom da četiri dana primi debelo i tanko drvo za sicilijansku Saragosu.¹⁰⁸ Šipanjanin Pavko Kisiličić nabavio je drvo u Senju, te ga je prevezao na Siciliju i od novca dobijenog od prodaje građe kupio je novu robu.¹⁰⁹ Trogiraniin Đuro Antunov jednom navetom iz Omble u toku 50 dana ukrcavao je drvo u Senju i na Rijeci za Siciliju, s mogućnošću da istovar bude i u Barberiji (Tunisu), ali tako da se ne povrede crkvene zabrane; ako ne bi bilo moguće drukčije, drvo bi se prodalo na Siciliji, a potom bi se sa drugom robom otplovilo u Severnu Afriku.¹¹⁰

Sedamdesetih godina nisu se pokazali novi momenti za Dubrovčane pri nabavci drva u senjskom kraju.¹¹¹ Utovar je nekad bio određen i za Senj i za Žrnovicu,¹¹² za Žrnovicu (daske!) i Bakar¹¹³ te u Senju i Ledenicama.¹¹⁴ Veslar Grgur Borovinić se u Dubrovniku oženio, ali tazbina nije odgovorila obavezama u pogledu miraza.¹¹⁵ Drugi Senjanin, majstor Benko ne sreće se da je radio sa privatnicima.¹¹⁶

Od prodavaca Senjana za Dubrovčane je i dalje bio na prvom mestu Zufred Rostić. On je prvi počeo od stranaca da dovozi u Dubrovnik velika dugačka drva za brodove a prodavao je i »antene«, dugačke šest koraka. Jednom je na sudu zakletvom suprotne strane bio sprečen u svom zahtevu. Njegova žena Vitosava počela je da vodi poslove još septembra 1476, a aprila 1478. označena je kao udova, kad je prodavala vesla.¹¹⁷ Od ostalih Senjana

¹⁰⁴ Div. canc. LI, 59' od 21. VIII 1467.

¹⁰⁵ Div. not. XLVIII, 163 od 13. V 1465.

¹⁰⁶ Div. not. XLVIII, 11 od 18. IV 1460.

¹⁰⁷ Div. not. XLV, 181' od 11. II 1463.

¹⁰⁸ Div. not. XLIV, 87—7' od 18. IV 1461.

¹⁰⁹ Div. not. XLIII, 99' od 6. III 1460.

¹¹⁰ Div. canc. LIX, 64—4' od 11. II 1460.

¹¹¹ Cons. rog. XXI, 103' (16. VI 1471); Cons. min. XX, 49' (6. IV 1476); XXI, 12' (29. VIII 1478; tabulas 50 de Segna de pilla prima); Deb. pro Com. I, 69' (16. III 1476); Div. canc. LXXVII, 49 (13. IV 1475), 149—50 (i gorivno drvo sa Mljeta), 195' (20. IV 1476); Div. not. LII, 86 (22. X 1478); LVIII, 159 (20. XI 1474, šverc); Mob. ord. II, 37 at (28. III 1476); Deb. not. XLI, 131' (1475); XLVII, 106 (3. IV 1479).

¹¹² Div. not. LV, 97 (8. VIII 1471, utovar u dva-tri mesta i plovidbe iznosili su 40 dana).

¹¹³ Div. not. LIV, 141 od 16. VII 1470.

¹¹⁴ Div. not. LX, 101' od 9. VIII 1476. — Vid. i: Lib. comm. VI (1903. 70, XIX, 77).

¹¹⁵ Div. not. LVII, 40 (13. IV 1473); Mob. ord. IV, 69 (30. IV 1479).

¹¹⁶ Cons. maius XIV, 6 (5. XI 1477), 6' (5. XI 1477), 22' (24. II 1480, plata od 25perpera), 27 (19. XII 1480), 32 (19. XI 1581).

¹¹⁷ Div. canc. LXXV, 15' (16. VII 1471); Div. not. LIV, 151' (20. VIII 1470); LXII, 72' (5. IX 1476); LVII, 58 (1. V 1473); LVIII, 65'—6 (27. VI 1474); Sent. canc. XXX, 113 (15. XII 1469); XXXI, 37 (22. VI 1470); Mob. ord. III, 21 (7. V 1476), 85' (22. IV 1478); Deb. not. XL, 153 (26. I 1472), 156' (30. VI 1472).

Đurša Grgurović se jednom javio sa daskama iz Žrnovice;¹¹⁸ Nikola Bradičić je ugovorio dopremu suhih dasaka iz Žrnovice i greda de morello magno i minore;¹¹⁹ Grgur Merinović je neki dug vraćao do Đerđevdana drvom;¹²⁰ od Mlečana Antonio i Đovani Gasparov bili su iz porodice de Ponte, a Fjorio Đovanijev je dovezao u Dubrovnik daske;¹²¹ Petros Stortos, žitelj Senja, bio je rodom sa Milosa.¹²²

Sreće se jedan izvoz senjskog drva u Abruco,¹²³ koji će kraj takođe uskoro postati izvoznik drva, ali uglavnom gorivnog. Pozajmica vaza i drugih posuda u Dubrovniku od strane pomenutog P. Stortosa ukazivala bi da je izvozom drva u Italiju nabavljao ulje.¹²⁴ Na Siciliju se te decenije na dubrovačkim brodovima, mnogo manje nego ranije, pored senjskog drva izvozilo i gvožđe.¹²⁵ Firentinac Đorđo Đ. Guzzi na jednoj šipanskoj karakiji najpre je iz Drača prevezao u Šibenik žita, a potom je brod ar u Senju primio drva od Firentinca Andela Gori de Rabatta zvanog Barbagli.¹²⁶

Dubrovački izvoz drva iz Hrvatskog Primorja 80-ih godina XV stoleća bio je reduciran. Dubrovački trgovci, koji su inače prilično posećivali Senj u vreme sajmova gotovo su se povukli iz trgovine senjskim drvom,¹²⁷ jer je bilo dosta dovoznika iz redova Senjana. Od Dubrovčana sa Senjom su održavali veze dubrovački pomorci sa otoka. Trupci i naročito daske znatno su se više izvozili iz Žrnovice nego iz Senja.¹²⁸ Vesla su dovožena iz Senja,¹²⁹ mada je majstora za vesla bilo u Dubrovniku (Đurađ, Grgur Borovinić). Borovinić je iz Senja doneo neki misal koji mu je dao jedan Firentinac.¹³⁰ Poslovanje senjskim drvom preuzeo je od Zufreda njegov sin Petar, stanujući u Stonu. On je prodavao senjsko drvo i u Apuliji.¹³¹ Za daske iz Senja neki Đurađ Zufredović, možda drugi Zufredov sin, davao je vunene tkanine.¹³² Inicijativni trgovac drvom u Senju bio je tada Nikola Bradičić, koji je za trupce dobijao novčane pozajmice, a jedan jamac mu je bio veslar Borovinić.¹³³ Dubrovačke lađe prevozile su i građu senjskog kapetana, inače Dubrovčanina Nikole Dam. Đurđevića.¹³⁴ Od članova venecijanske porodice de Ponte te dekadte drvo iz Senja otppravljali su Đovani i Gaspar.¹³⁵

¹¹⁸ Deb. not. XXXVIII, 85' od 7. IX 1469.

¹¹⁹ Div. canc. LXXXVI, 142' od 25. VIII 1489.

¹²⁰ Deb. not. XLI, 28 (1472).

¹²¹ Cons. min. XIX, 169 (20. X 1474); Proc. not. V, 259 (26. VI 1474); Deb. not XLI, 137b (1. IV 1473).

¹²² Mob. ord. II, 35 at od 18. III 1476.

¹²³ Mob. ord. I, 89' od 17. VIII 1471.

¹²⁴ Cons. min. XX, 26 od 21. I 1476.

¹²⁵ Div. not. LVII, 99' (11. IX 1473); Sent. canc. XXXI, 189—9' (31. XII 1471=1470).

¹²⁶ Div. canc. LXXXVI, 98'—9 od 16. V 1474.

¹²⁷ Div. not. LXIX, 104' (22. VIII 1489); Lam. for. XLVI, 224 (8. X 1487).

¹²⁸ Deb. pro Com. I, 75 (20. I 1487: 500 trupaca od četiri koraka, 400 dasaka,

100 »krasantica«); Div. not. LXVI, 132' (10. III 1486), 138 (1. IV 1486: 650 dasaka); LXVII, 58—8' (19. I 1487: 200 dasaka od veće vrste i dva profila građe za lađe).

¹²⁹ Div. canc. LXXXI, 188' od 10. IV 1482.

¹³⁰ Cons. maius XV, 11 at (29. V 1486), 15 at (19. VI 1495); Div. not. LXIV, 148 (14. III 1480); LXVI, 83 (24. X 1485).

¹³¹ Div. canc. LXXXIII, 103' (11. VIII 1481); LXXXIV, 167 (11. IV 1486); Div. not. LXVII, 85' (28. II 1487); Deb. not. LI, 203' (14. I 1488).

¹³² Mob. ord. VIII, 7—7' od 25. I 1486.

¹³³ Div. canc. LXXXII, 58—8' (11. X 1482); Div. not. LXIX, 104' (22. VIII 1489), 106' (24. VIII 1489); Deb. not. LI, 144' (24. VII 1487), 197' (20. VIII 1489); LIII, 3a (29. VIII 1489).

¹³⁴ Cons. rog. XXVI, 29 od 9. V 1489.

¹³⁵ Div. not. LXV, 57 od 1. XII 1480.

Od apulijskih gradova jedino je zabeležen dovoz u Brindizi.¹³⁶

Poslednje decenije stoleća intenziviran je ponovo dovoz drva iz Senja, ali nema više one širine u manipulaciji tim drvom, kao ranijih decenija. Povećan je uvoz dasaka (i »palangula«) kojima je cena pala, a grede su služile i pro scalis galearum, dok su mnogo tražene senjske katarke. Izgleda da ponuda nije bila mala, jer je senjska građa bili razmeštena po magacinima u Dubrovniku i Korčuli. Daske i drvo iz Senja uvozili su se i na Hvar, u Neretvu, u Herceg-Novi pa i u Bar, mada su Bar i Neretva imali u izobilju drva u svojoj okolini ili uvozom iz Albanije i to drva izuzetno jeftinog. Verovatno je kvalitet senjskog drva bio razlog uvoza. U dopremanju senjskog drva te dekade više su se afirmisali neki strani brodovi, budvanski pa čak i jedan iz Lepanta. Jedan od retkih patricija koga je privukla trgovina senjskim drvom bio je pesnik Ilija Crijević, inače vrlo loš privrednik.¹³⁷ Žrnovica u to doba se manje javlja u prometu nego Senj, i to samo izvozom dasaka i brodogradilišnog drva raznog profila i veličine. Iz Žrnovice su robu razvozili i plovni objekti iz Zadra i sa Hvara.¹³⁸ Vesla (najduža od 17 lakata) i veslari su i dalje imali poseban položaj. Još su se nalazili u životu i u opštinskoj službi Senjani Đurađ i Grgur Borovinić. Privatne nabavke vesala i brodske građe obavljali su privatni veslari (Jakob Đurđević, Ilija Gregorović). Veslari su kupovali i »antene« i koplja. U te nabavke angažovala su se i dva dubrovačka zlatara. U Dubrovniku je zabeležen i jedan marangon Senjanin, Jakob Petrović, koji je nabavljao obrtni kapital pozajmicama u Dubrovniku.¹³⁹

Mornari na jednoj šipanskoj lađici tražili su svoj deo u prevoznini drva iz Senja u Dubrovnik, tj. zahtevali su da se pređe na nagrađivanje na udele, što se odavno primenjivalo kod kabotažne plovidbe u Albaniju po žito; u tom sistemu kapital od oko 30 dukata dobija jedan deo, svaki član posade po deo i lađica deo ili deo i po. To je moglo biti kod barkusija koji nisu ni mogli poneti robe za više od 30 dukata. Kod većih brodova, gde je vredniji teret donosio i veću prevozninu, primenjivao je redovno nagrađivanje radne snage; u jednom dobro plaćenom slučaju drvo je u osnovnim troškovima ispunjavali 56% a prevoz 44% vrednosti.¹⁴⁰

Senjsko drvo je pred kraj XV stoleća ne samo u Senju nego i u Dubrovniku steklo status prirodnog novca, tj. robe opšte upotrebe u koju se svaka druga može izraziti i odmeriti. Kad se vršilo uzapćenje imovine, drvo je

¹³⁶ Div. not. LXVIII, 168' od 6. X 1488.

¹³⁷ Cons. min. XXIV, 46 (4. V 1490), 67 (10. V 1491), 83 (12. VII 1491); XXIV, 113' (9. XII 1491); Div. canc. XCI, 150 (7. X 1496); XCIIb, 100' (27. III 1498); Div. not. LXIX, 104' (22. VIII 1489), 190 (24. III 1490); LXXI, 59' (2. XI 1491); LXXIII, 2—2' (6. IX 1492); LXXIV, 105' (10. XII 1494); LXXV, 10' (19. V 1495); LXXVIII, 173' (1. VI 1499); Mob. ord. XIV, 97 at (3. VI 1495); XV, 133a (18. VII 1495), 41' at (11. IV 1491); Sent. canc. LI, 124' (20. VI 1492); LIV, 122 (19. V 1495); Deb. not. LIV, 70 (26. IX 1491); LIX, 19' (24. V 1497); Proc. not. IX, 10' (14. IV 1492), 124'—5 (2. VI 1494).

¹³⁸ Div. canc. XCIII, 57' (20. IX 1498); Div. not. LXXI, 126—7 (5. III 1492); LXXV, 127—8 (4. XI 1499); Mob. ord. XIII, 111' (28. X 1492); XIV, 143' at 11. VIII 1495); XVI, 97 (17. V 1497); Sent. canc. I, 27' (11. VIII 1495).

¹³⁹ Cons. min. XV, 24' (5. V 1590); Div. canc. XCIIa, 14 (20. III 1497), 14' (20. III 1497), 39 (24. V 1497); Deb. not. LVI, 143 (29. VIII 1490); LVII, 72 (7. VII 1495); LVIII, 23' (9. V 1496).

¹⁴⁰ Mob. ord. XV, 154' (23. VII 1496) i Sent. canc. LV, 132 (11. VII 1496); Div. not. LXXVI, 36 (18. IV 1496).

sekvestrovano još u dubrovačkoj luci; pred licitaciju takvog drva, kao i za drugu robu obavljala se »prezentacija« dužniku. Isplata duga takođe je vršena drvom, kao što se njime plaćao trošak nastao dubrovačkim trgovcima kod oslobađanja senjskog roblja iz turskih ruku. Čak se i na Korčuli za drvo davala vuna, iako je takva trampa mogla potpasti pod odredbe o kontrabandu.¹⁴¹

Drvo senjskog kraja isporučivao je znatno proširen krug ljudi, rodom iz Hrvatskog Primorja ili sa strane. Ledeničanin je bio Grgur Domjanić a drvo je u Ledenicama prodao i Mlečanin Đovani de Ponte zvani Furlanić.¹⁴² Senjanin je bio Blaž Marinčetović zvani Moro¹⁴³ i Simon Motoviz, prodavac kopalja.¹⁴⁴ Iz Novigrada je bio neki Jakob, ali je u mestu poslovao i Đovani Ponte-Furlanić.¹⁴⁵ Iz vinodolskog Biograda poticao je Jeronim Mihaljić, inače stanovnik Crikvenice.¹⁴⁶ Iz Zadra su stizali dovoznici (Đuro Radov, Vito Barenčić, Donat).¹⁴⁷ Šibenčani su bili i trgovci i pomorci (Ivan de Protis, Pavao L. Šišalj).¹⁴⁸ Grede, daske i vesla prodavao je i Dubrovčanima Pažanin Ivan Mirkovi.¹⁴⁹ Jedan Cavtačanin kupio je brodić za plovidbu u Senj od feldvarskog opata Dorđa de Croce.¹⁵⁰

Poslednjih godina XV stoleća gotovo je reduciran izvoz senjskog drva u Apuliju, ali je znatno proširen broj pristališta za iskrcavanje senjskog drva na Siciliju. Za Apuliju postoji dovoz samo na dva broda u Barletu ili Apuliju Šipanjana.¹⁵¹ Dubrovčani su praktikovali u nekim slučajevima da angažuju ljude senjskog kraja da izvezu drvo i da ga trampe za so na Siciliji; kao posrednik je (1497) za Dubrovačku opštinu poslužio pomenuti Đovani Ponte-Furlanić.¹⁵² Za nekog Pjetra iz Likate Pero de Vlait iz Vilnesa (Biskaja, Španija) i Antonio Spuno iz Panorma (Palerma) ukrcali su senjsko drvo na jednoj hvarskoj karaveli.¹⁵³ Umesto ranijih barkusija sad se obično upotrebljavaju za prevoz veće karavele ili marcilijane. Sirakužanin Ferando Burger (možda Katalonac) dovezio je daske specijalne vrste (de sorte di Candia) iz Venecije, te je čak 700 komada takvih dasaka prodao pesniku Iliji Crijeviću za 80 i po dukata.¹⁵⁴ I drugi Sirakužani su dolazili po drvo u Senj i Žrnovicu, na primer Benedeto Lanze, gde su mu brod od sto »kola« nosivosti napunili raznim profilima drva dva dubrovačka trgovca; tu je bilo: greda razne dužine, »kozalaca« (dugačkih dva koraka po dva i po dukata za sto komada), »bukarela«, »zaurona« (od po četiri koraka, po tri dukata za sto

¹⁴¹ Div. canc. LXXXIX, 42' (17. X 1492), 42' (19. X 1492); XC, 155 (10. IV 1495); Div. not. LXXIII, 191—1' (3. VI 1491); LXIX, 190 (24. III 1490); LXXIII, 191—2 (3. VI 1494).

¹⁴² Div. canc. LXV, 15' (9. IV 1495); Div. not. LXXIV, 28—8' (29. VII 1494); LXXIX, 46' (29. X 1499); Proc. not. IX, 10' (14. IV 1492).

¹⁴³ Div. canc. XCIIb, 100' od 27. III 1498.

¹⁴⁴ Mob. ord. XIV, 122 od 5. VI 1495.

¹⁴⁵ Mob. ord. XV, 42' at od 11. IV 1496.

¹⁴⁶ Div. not. LXXVI, 89'—90 (1. VII 1496), 148'—9 (21. VIII 1496), 133' (20. VIII 1496; fargo za vesla); LXXVIII, 117' (10. II 1499).

¹⁴⁷ Div. canc. XCIIb, 64—4' (29. I 1498), 100' (27. III 1498), 166 (26. VI 1498).

¹⁴⁸ Mob. ord. XV, 71 at (11. VII 1496); XVI, 77' (12. IV 1497); Sent. canc. LIV, 217' (11. VIII 1495).

¹⁴⁹ Div. not. LXX, 156' od 9. IV 1491.

¹⁵⁰ Div. not. LXX, 161 od 12. IV 1491.

¹⁵¹ Div. not. LXXI, 70—1 (8. XII 1491); LXXIV, 166—7 (9. III 1495).

¹⁵² Deb. pro Com. I, 90 i 90' od 2. VII 1497.

¹⁵³ Div. not. LXXVIII, 168' od 23. V 1499.

¹⁵⁴ Div. not. LXXII, 108 od 29. II 1493.

komada), »krasatica« (za dužinu koraka, za po sedam mletačkih soldi), jedno veliko drvo za navu od 15 koračaji i drugo.¹⁵⁵ Jedna lopudska nava (od 80 »kola« nosivosti) prenela je senjsko drvo u Sarcentu (na spoljnoj sicilijanskoj obali), ali je krčač mogao odlučiti da teret istovari i na unutrašnjoj sicilijanskoj rivi.¹⁵⁶ Jedna druga lopudska karavela imala je da transportuje vozarina je određena sa 200 a u drugom sa 320 dukata.¹⁵⁷ Jakomu de Carusa iz Trapanija isporučio je Senjanin Đuro Brdarić grede (od 4 i 5 koraka za po dva dukata), »kozalce« (od četiri koraka za dukat), »bukarele« (od tri koraka za dukat), drvo »comunales« (od dva i po koraka dužine za po dukat), »zaurone« (od četiri koraka za po tri dukata) i dosta istih vrsti samo drugih dužina i cena; predaja građe bila je u Žrnovici, Jasenovu ili u luci Novi, i to pre svega zato što je u Senju ponovo morila kuga.¹⁵⁸ Trapanijac Jakomo de Carusa ugovorio je sa jednim patrolom sa otočja Lipara, Đulijanom Caloghero da, pošto prenese so u Dubrovnik, produži putovanje i u Senju primi tovar za Siciliju, bez sumnje u drvu.¹⁵⁹

Padovanac Bartolomeo Hieronymi na jednoj karaveli iz Kopra senjskim drvom preuzeo je 1500 stari pšenice u Dubrovniku i Modonu i so na Krfu, koja je posle prenesena u Ankonu, gde je teret izručen jednom agentu iz Perude.¹⁶⁰ Senjsko drvo postalo je, dakle, roba koja se lako razmenjivala za potreban produkt.

Jedan lopudski brod (od 90—1000 »kola« nosivosti) prevezao je dvojici dubrovačkih pučana senjsko drvo u Aleksandriju za visoku nagradu od 400 mletačkih dukata; robu u povratku iskrcao je u Dubrovniku i u Ankoni.¹⁶¹

Prva desetina godina XVI veka puna je podataka o dovozu senjskog drva. Tada ih ima najviše. To je vreme vrlo intenzivnih veza Dubrovčana na Sredozemlju, a prvih 20 godina stoleća predstavlja i vreme kad se Dubrovnik mogao boriti za prioritet u trgovini s Aleksandrijom; to se sve moralo odraziti na promet sa Senjom. Ono što se odmah zapaža u gustoj građi o Senju jeste da se znatno proširio asortiman proizvoda koji su se razmenjivali za senjsko drvo. U privrednim kontaktima Dubrovnika i Senja počeli su igrati značajniju ulogu i jevtini proizvodi Albanije, u prvom redu pšenica, ali i druge sirovine, posebno iz luke Slanik. Vuna se i ranije trampila za drvo u Senju; srebro, koga je sve manje bilo za izvoz iz Dubrovnika, davalo se pri kupovini senjskog drva. U razmenu su uvedeni i proizvodi Istoka — kamelot (tkanina od kamilje dlake), aromata i začini.¹⁶² Izuzev Žrnovnice, manja mesta se tada ne javljaju kao pijačna, tako da se proizvodi od drva

¹⁵⁵ Div. not. LXXV, 127' od 4. XI 1495.

¹⁵⁶ Div. not. LXXIX, 76' od 22. VIII 1499.

¹⁵⁷ Isto, 59' od 20. XI 1499.

¹⁵⁸ Div. canc. XCIIa, 98' od 27. IX 1497.

¹⁵⁹ Div. not. LXXIX, 25. od 9. IX 1499.

¹⁶⁰ Div. not. LXXIV, 137'—8 od 27. I 1495.

¹⁶¹ Div. not. LXX, 49'—50 od 18. VIII 1490.

¹⁶² Div. not. LXXIX, 92'—3 (22. I 1500) i Div. canc. XCVIII, 27—7' (29. III 1505); Div. not. LXXXVII, 119' (24. VI 1508); Div. not. LXXXVIII, 40' (15. VI 1509); Div. canc. XCIX, 115'—6 (16. XI 1506); Div. not. LXXXIV, 84'—6 (22. III 1505).

kupuju gotovo jedino u Senju.¹⁶³ Karakteristično je da je rudarski proizvod »terra ghetta« iz Senja uvožena u Dubrovnik, koji je bio velik izvoznik tog proizvoda.¹⁶⁴ Gleta je u Senj svakako dovožena iz Idrije ili kojeg drugog tada aktivnog rudnika obojenih metala. Pritke za burad, duge, kao da Dubrovčani nisu kupovali u Senju nego mnogo jevtinije u Albaniji; bilo je i drugih luka pored Dubrovnika.¹⁶⁵ Vesla su u Senju kupovali veslari koji su živeli u Dubrovniku, koji su se sve više, ako nisu bili u opštinskoj službi, pretvarali u trgovačke agente u kupovini senjskog drva (Jakob Grgurev, Jakob Đurđević, Ilija Benković), nabavljajući i trupce, daske i drugu drvenu građu.¹⁶⁶ Od oružja su se u Senju i dalje preuzimali koplja i mačevi.¹⁶⁷ U produkte drvene radinosti koji su traženi u Senju spadaju i gotovi brodovi, izrađeni u Senju. Kad je Lopuđanin Žonat Ivanov želeo da izgradi karavelu, poslao je marangona Jakoba Petrovića, inače rođenog Senjanina, koji se naselio u Lopudu, u Senj, dajući mu visoku platu od devet i po dukata mesečno dok ne izgradi brod.¹⁶⁸ Senjanin Đuro Malastetinić, pouzdanič Ivana Bedričića iz Senja, prodao je u Dubrovnik neki grip (od 18 »kola« nosivosti) za 80 dukata; brodić se nalazio u Senju, u rukama Lopuđanina Žonata Ivanova.¹⁶⁹ I hrvatski ban raspolagao je brodom, koji je na javnoj dražbi prodao Nikoli M. J. Gunduliću.¹⁷⁰ Lađica Frana Blaževića iz Senja sekvestrovana je na dug u dubrovačkoj luci.¹⁷¹ Možda su Dubrovčani finansirali fabrikaciju nekih senjskih brodova na senjskom skveru.

Posebno pitanje predstavljaju pomorci koji su održavali plovidbenu liniju Senj—Dubrovnik. Mali brodovi dubrovačkih otočana, pa i Šipanjana, potpuno su se povukli sa te rute, te su ostali samo lopudske lađe srednje tonaže. Neki Šipanjanin, kao vlasnik karavele (od 45 »kola« nosivosti) naselio se u Senju, gde je sigurnije obezbeđivao unosne ponude za plovidbu; kod lađe takve nosivosti utovar je trajao 30 dana i već je određivana i cena za presedeli dan.¹⁷² Od brodarara Senjana tada je u Dubrovniku zabeležen samo Frano Blažević.¹⁷³ Stoga je preterana i nekontrolirana tvrdnja prof. J. Tadića da se Dubrovčani u XVI veku više nisu upućivali u trgovinu senjskim drvom, nego da su ovo dovozili Senjani i Riječani.¹⁷⁴ Najčešći brodari koji su u Du-

¹⁶³ Div. canc. CI, 108 (10. VI 1509); Div. not. LXXXVII, 82 (20. XI 1508); Deb. not. LXII, 52' (15. IX 1502); LXIII, 21' (19. X 1503), 95' (16. IV 1504); Mob. ord. XIX, 2 at (2. I 1505); XXII, 31' at (22. III 1509); Lam. for. LXVI, 88 (9. X 1503); LXVIII, 181 (5. XI 1504); Marina Sanuda Odnosaji skupnovlade mletačke prama Južnim Slavenom, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku VI, Zagreb 1883, 237 (mart 1503).

¹⁶⁴ Cons. min. XXXIV, 246' od 10. VIII 1523,

¹⁶⁵ Div. not. LXXXIII, 24'. — Cena od 18 mletačkih libara za miljar možda je bio senjski standard.

¹⁶⁶ Cons. min. XXIX, 29 (6. VIII 1506); XXX, 104' (12. XII 1509); Div. canc. XCIX, 169 (20. II 1507); Div. not. LXXIX, 182 (13. VIII 1500); Mob. ord. XX, 19' at (11. II 1506).

¹⁶⁷ Div. not. LXXXII, 82 (11. II 1503); Deb. not. LXV, 119 (16. III 1507).

¹⁶⁸ Div. not. LXXXI, 38' od 22. XII 1501. — Cekiće i ostali brodogradilišni pribor Zonat je poslao u Senj 1. maja 1502 (Div. not. LXXXI, 106').

¹⁶⁹ Div. not. LXXXI, 136 od 20. VI 1502.

¹⁷⁰ Cons. rog. XXXI, 45 od 28. VIII 1508.

¹⁷¹ Div. canc. C, 126 od 1. IV 1508.

¹⁷² Div. not. LXXXII, 82 od 11. II 1503.

¹⁷³ Mom. ord. XXI, 197' (3. XII 1507, zahtev vozarine od Zadrana Antuna Ciprijanovog).

¹⁷⁴ J. Tadić, Organizacija dubrovačkog pomorstva u XVI veku, Istorijski časopis I, Beograd 1949, 91.

brovnik početkom stolecí dovozili senjsko drvo bili su Zadrani i Korčulani. Od zadarskih patruna na prevozu drva u Dubrovnik sreću se Rado (Alegret) Dobrovojević (marcilijana), Frano Petrov Tresse (Desse), Fabricije (marcilijana) i Antun Ciprijanov (krčač karavele Frana Blaževića).¹⁷⁵ Od Korčulana, koji su ostali na starim malim plovnim objektima, valja pomenuti Grgura Martolovića, Katarina Kristoforova (obojska sa gripom).¹⁷⁶ Uz Korčulane išli su i pomorci sa Hvara, kao Marko Paskojev, rodom sa Šipana, vlasnik saecije od 100 »kola« nosivosti.¹⁷⁷ U razvoženju senjskog drva uključili su se i Italijani, na primer Evangelista Passara iz Molfete.¹⁷⁸

Ne manje važni bili su na početku XVI veka prodavci senjske drvene građe ili komisionari trgovaca sa strane. To su bili Senjani: Đuro Brdarić, Ivan Bedričić, Antun Blazioli, Ivan Antunov i Mlečanin Đovani Ponte-Furlanić.¹⁷⁹ Od Zadrana drvo su u Senju isporučivali patricije Petar i Šimun de Torre i pomenuti Antun Ciprijanov,¹⁸⁰ od Splitsana Ivan Augustinov,¹⁸¹ od vrlo značajnih Kotorana u Senju Nikola Franov.¹⁸² Peraštani koji su odlazili na senjske i riječke sajmove sv. Đurđa, sv. Margarite i sv. Ivana radije su u Senju i na Rijeci kralci gvoždariju i klince.¹⁸³ Od Bokelja je drvo iz Senja dovezio u Dubrovnik i Nikola Vlahotić iz Bijele.¹⁸⁴ Kad je reč o manjim vlasnicima novca koji su se vezali za trgovinu drvom treba pomenuti i pravi kapitalistički interes da se drvo kupuje i drugde, ako je jevtinije ili ako se sa manjom vozarinom moglo plasirati. Arhiprezviter iz Bakra Nikola angažovao je saeciju Ivana Dam. Borovice, Dubrovčanina nastanjenog u Barleti, da u luci Trašte (Boka) primi nekog Nikolu kao krčača i da ode po drvo u arbanaški Vreg (Breg) i građu preveze u Otranto, gde bi utovario novu robu za Dubrovnik.¹⁸⁵ Kad je jedan dubrovački Lukarević hteo da izgradi laki grip po grčkom uzoru, našao je majstora kalafata Bernarda Paolovog, Venecijanca naseljenog u Šibeniku, koji je obećao da će na Hvaru, na prostoru izvan luke, sagraditi plovilo koje će biti iste dužine kao grip Gabriela Crijevića, fabrikovan u Senju, ali sa katarkama ne samo iz Senja nego i iz Albanije i sa ostalim drvom svakako iz Albanije, jer je za izradu majstoru imalo biti isplaćeno svega 35 dukata.¹⁸⁶ Bilo je u Senju poslovnih ljudi i sa Zapada kojima je bilo unosno da prodaju senjsko drvo. To su bili Riminijsci Đakomo Paoli i Frančesko Mancini a i vladajuće Malateste su imali neke veze sa izvozom drvene građe iz Senja u Barletu i Bari.¹⁸⁷ Ber-

¹⁷⁵ Div. canc. C, 78' (2. XII 1507), 83' (13. XII 1507); Div. not. LXV, 68 (3. IV 1505); LXXXIV, 121' (1. VI 1505); Mob. ord. XIX, 43' (27. III 1505); XI, 198' (3. XII 1507); Deb. not. LXII, 14 (19. XI 1502).

¹⁷⁶ Div. canc. XCVIII, 27—7' (29. III 1505); Div. not. LXXX, 152 (16. VII 1501); LXXXII, 122' (8. IV 1502, utovar u Sv. Jurju); LXXXV, 66' (28. II 1506, karakija).

¹⁷⁷ Div. not. LXXXIII, 60'—1 od 29. XII 1504.

¹⁷⁸ Deb. not. LXIII, 37' od 37'—8 od 20. XII 1503.

¹⁷⁹ Div. canc. XCVI, 21' (25. V 1502); Div. not. LXXXIV, 121' (1. VI 1505); LXXXVI, 119' (23. VI 1507); LXXXVIII, 40' (15. VI 1509); Deb. pro Com. I, 116' (11. III 1505).

¹⁸⁰ Div. canc. C, 148'—9 (31. V 1508); Mob. ord. XXI, 198 (3. XII 1507).

¹⁸¹ Div. canc. XCIX, 169 od 20. II 1507.

¹⁸² Cons. min. XXIX, 239 (23. III 1508); Mob. ord. XXII, 54 (28. II 1509).

¹⁸³ Div. not. LXXXI, 136 (20. VI 1502), 159—9 (16. IX 1508).

¹⁸⁴ Deb. not. LXII, 31 od 2. VIII 1502.

¹⁸⁵ Div. not. LXXXIV, 171—1' od 11. IX 1505.

¹⁸⁶ Div. not. LXXXVI, 93 od 10. V 1507.

¹⁸⁷ B. Hrabak, Rimini u dubrovačkoj trgovini, Istorijски časopis XXXVI Beograd 1989, 43, 54.

gamljani su bili izuzetno aktivni na Rabu pa i u Senju. Od njih kao prodavaca drva u ovo doba može se pomenuti Girardus Alberti (de Castro Novo prope Segnam), koji je drvo iz Žrnovnice isporučivao u Novom Vinodolskom, i Petra Bartolovog.¹⁸⁸ Đenovljanin Pjetro Giustiniani (uz jemstvo Venecijanca Đovanija della Galea) pozajmljivao je novac od jednog zeta senjskog sudije,¹⁸⁹ možda baš da ga investira u drvo. Pomenuti Đovani della Galea, stanovnik Senja, bio je «mercator linguaminum», koji je za isporuku drva Dubrovčanima primao obrtni kapital u gradu pod Srđem.¹⁹⁰ Dakle, spretni Italijani poslovali su tuđim parama! I neki Đovani slao je drvo na Siciliju preko Dubrovčana, verovatno broдача.¹⁹¹ Huan iz Valensije, trgovac drvom, naseljen u Senju, predao je dubrovačkom marangonu Franu Antonoviću uz so i 22 komada drva i »antene«.¹⁹²

Senjsko drvo se i dalje izvozilo u velikim količinama u italijanske oblasti. Jedna dubrovačka kompanija začina poslala je jednog broдача da proda začine u Senju ili na Rijeci i da od njihovog komisionara Frančeska de Bon, rodom iz apulijske Mole, primi goveđe kože i drugu robu (svakako i drvenu građu) i da je pre đurđevdanskog sajma preveze Bartolomeu Tomazijejom, trgovcu u Ankoni.¹⁹³ Grgur Ant. Brdarić unajmio je za prevoz drva u Bari Vicenca Vasiljevića, pomorca sa Lopuda.¹⁹⁴ Jedan patrun iz Trapanija, sa solju Bartolomea de Christi, Đenovljanina naseljenog u Trapaniju, ali i jednog Dubrovčanina i jednog Lopunjanina, imao je da otplovi u Ankonu, Vasti ili u Ortonu, potom da obavi jedno ukrcavanje robe na otocima Trimidi opet za Vasti i najzad da se uputi u Senj, te da se sa drvom vrati na Siciliju.¹⁹⁵ I iz ovog primera se vidi kako je Senj početkom XVI stoleća bio prisno uklopljen u sredozemnu veliku trgovinu. Dubrovačko odvlačenje senjskog drva na Siciliju bilo je intenzivno 1502, 1503. i 1508. godine. Na Siciliju su sa drvom najčešće plovile karavele sa Lopuda, Šipana i Koločepa. Na toj ruti Dubrovnik je predstavljao stanicu i za one koji nisu bili Dubrovčani a krcali su trupce, daske i ostalu građu u Senju (na primer Pjetro della Torre). Na takvu plovidbu su se upuštali i pomorci iz Sirakuze (Tomaso Lukin). Ne retko je drvo na Siciliji trampljeno za pšenicu ili so. U Senju, pak, drvo je zamenjivao i za biber i šećer.¹⁹⁶ Bilo je slučajeva da su tovar građe za Siciliju primali i brođari iz Barlete odnosno Korčule.¹⁹⁷ U jednom slučaju izričito je napomenuto da će krcanje biti obavljeno u Kraljevici u roku od deset dana, s tim da je istovar predviđen u Trapaniju, gde bi iskrčavanje i utovar 530 velikih salmi pšenice imao da se obavi za rekordno

¹⁸⁸ Div. not. LXXXI, 158—8' (22. VII 1502, drvo od 16 koraka dužine); Deb. not. LXII, 14 (19. VI 1502).

¹⁸⁹ Deb. not. LXIV, 151' (3. III 1506), 156 (10. III 1506).

¹⁹⁰ Isto, 120 od 19. IV 1506.

¹⁹¹ Div. canc. XCV, 129 od 15. IX 1501.

¹⁹² Div. canc. XVIC, 55 od 31. I 1500.

¹⁹³ Div. not. LXXXIV, 84'—6 od 22. III 1505.

¹⁹⁴ Div. not. LXXI, 301 od 12. XII 1509; Mob. ord. XXII, 150 at (12. XII 1509).

¹⁹⁵ Div. not. LXXXII, 95' od 7. III 1503.

¹⁹⁶ Cons. min. XXVIII, 136' (19. II 1508); Div. canc. XCVI, 189' (31. V 1503); XCIX, 217 (4. VI 1507); Div. not. LXIII, 144' (29. VII 1503); LXV, 60 (12. III 1505); LXXIX, 117' (2. III 1500, brodogradilišno drvo); LXXXI, 176 (24. VIII 1502); LXXXII, 94'—5 (6. III 1503); 140—0' (24. V 1503); LXXXVII, 174'—5 (30. X 1508); LXXXVIII, 35 (30. V 1509); Deb. not. LXI, 142 (25. I 1502), 142' (25. I 1502), 67—7' (26. X 1502), 142'—3 (8. IV 1503); Mob. ord. XIX, 40' (10. III 1505); Lam. for. LXVIII, 161 at (4. X 1504).

¹⁹⁷ Div. not. LXVI, 85—6 od 28. IV 1507.

vreme od svega tri dana; zrnevlje je imalo da bude istovareno u Dubrovniku ili u Ankonskoj Marki.¹⁹⁸ Đenovljanski pomorac Domeniko Paolov Giustiniani primio je u Dubrovniku za nauklere dvojicu Italijana i deo novca od svog zemljaka Frančeska Fossato, te je u Senju kupio drva za sicilijansko mesto Agrigente, gde je tovar predao takođe Đenovljaninu Pjetru Sam. de Marinis.¹⁹⁹ Jedna koločepska karavela prevezla je senjsko drvo u Panormo i Trapani, s tim što je na povratku primila žito na »unutašnjim« sicilijanskim pristaništima odnosno so u Trapaniju.²⁰⁰ U istim lukama istovarila je drvo i jedna lopudska karavela, uzeta na plovidbu od Sicilijanca Frančeska Tarrenti.²⁰¹ Senjsko drvo sa jedne dubrovačke nave imao je da u gradu Termini prihvati jedan Rastić i da istovari u istoj varoši i u Panormu.²⁰² Jednu lopudsku karavelu sa senjskim drvom imao je da primi i iskrcu jedan Gučetić u Mesini u vremenu od osam dana, s tim da se utovar nove robe obavi na »unutrašnjim« sicilijanskim lukama do uključivo grada Panorma.²⁰³

Na Siciliji je u to doba najčešća odrednica za istovar drvene građe iz Senja bio grad Sirakuza. Dubrovački brodar Tomko Pedeljević, stanovnik Hvara, primio je to drvo po sporazumu sa Đovanijem Đovanijevim u Linjanu a za račun Frančeska Pini i njegovog punomoćnika Pina Blaxii iz Sirakuze.²⁰⁴ Šipanjanin Marko Paskojević, nastanjen na Hvaru, prevezao je svojom saecijom Davidu Turchatti iz Venecije najpre 700 libara (za 70 dukata) šećera u Senj a potom je senjsko drvo ukrcao i istovarilo Davidovom komisionaru u Sirakuzi.²⁰⁵ Daske i drugu građu isporučio je i Venecijanac Đovani jednom Sirakužaninu.²⁰⁶ Jednom šipanskom karavelom je Đovani Đovanijev, trgovac drvom iz Venecije, u zajednici sa jednim Veroncem, zanatlijom u Dubrovniku, prevezao drvo Luki Dimitrijevićem u Sirakuзу.²⁰⁷ Frančeško della Torre, takođe Venecijanac, platio je pomorcu Tomazu Lukinom iz Sirakuze, 150 dukata za prevoz drva iz Žrnovnice.²⁰⁸ Bačvar Nikola Radošinov obećao je sirakuškom biskupu Andreji da će mu isporučiti 50 bačava za smeštaj slanine načinjene od senjskog drva koji će barili biti dobro obručeni.²⁰⁹ Izgleda da je drvo ipak imalo manju vrednost na sirakuskoj pijaci od olova, jer su mornari jedne barletske karavele pri prevozu senjskog drva u Sirakuзу svoje »portate« ispunili olovom.²¹⁰

Senjsko drvo otpremano je i na Sardiniju lopudskim lađama, a na povratku krcana je so za Ankonsku Marku.²¹¹

Drvena građa iz Senja otpremana je i u istočni deo Sredozemlja. Jedan Kotoranin, naseljen na Lopudu, za svog principala sa Lopuda, prebacio je

¹⁹⁸ Div. not. LXXXV, 116'—7 (17. VI 1508); Div. canc. XCVI, 176'—7 (11. V 1503, vozarina od 285 dukata).

¹⁹⁹ Div. not. LXXXIV, 123'—4.

²⁰⁰ Div. not. LXXXVII, 74'—5 od 30. X 1508.

²⁰¹ Div. not. LXXXIV, 115—5' od 14. V 1505.

²⁰² Div. not. LXXXVIII, 109—9' od 31. XII 1509.

²⁰³ Div. not. LXXXII, 152' od 23. VI 1503.

²⁰⁴ Div. canc. XCVI, 171 od 2. 5 1503 (sekvistar).

²⁰⁵ Div. not. LXXXIII, 60'—1 od 29. XII 1504.

²⁰⁶ Mob. ord. XVII, 11 at od 6. IV 1502.

²⁰⁷ Deb. not. LXII, 22 od 8. VII 1502.

²⁰⁸ Deb. not. LXI, 142' od 25. I 1502.

²⁰⁹ Div. not. LXXXVII, 115 od 10. VI 1508.

²¹⁰ Div. not. LXXXVI, 82'—3 od 22. IV 1507.

²¹¹ Div. not. LXXXIII, 115—5' od 16. IV 1504.

senjsko drvo u Carigrad, a na povratku otplovio je za Ankonu.²¹² Tom prilikom su neki Senjani bili zasužnjeni, pa je primenjena represalija prema jednoj drugoj lopudskoj lađi kad je htela da ukrca drvo u Senju za otomansku prestonicu.²¹³ Đovani Đovanijev poslao je jednog hvarskog patrona sa senjskim drvom na Rodos i na Kipar; za prodato drvo imao je da ukrca kiparsku pšenicu.²¹⁴ Senjski plemić i pomorac Nikola Bajard prevezao je za Đovanija Scortica vosak, ćilimove i drugu robu sa Hiosa, svakako zamenom za senjsko drvo.²¹⁵ Senjsko drvo, ukoliko ne bi bilo prodato na Siciliji, trebalo je zajedno sa uljem, šećernom melasom i žitom izvesti u Aleksandriju na jednoj lopudskoj navi; pošto je postojala mogućnost da drvo ne bi bilo prodato na Siciliji, možda treba zaključiti da je dovoz senjskog drva na Siciliji bio veći od potražnje.²¹⁶ Dubrovačka vlada je, inače, sa 500 dukata kažnjavala svoje trgovce kad bi prevozili senjsko drvo u Aleksandriju.²¹⁷

Već druge decenije XVI veka pada ogroman promet senjskim drvom ne zbog nekih proizvodnih razloga na strani Senjana i finansijskih na strani Dubrovčana. Razlog naglog pada dubrovačke trgovine senjskim drvom nalazio se u pojavi militantnih grupa u Senju i na najbližim otocima, koje su pljačkale najpre na Kvarneri, a zatim su se upućivale i u Podgorski kanal. To su bili protouskoci i znatno pre preseljavanja Kružićević uskoka iz Klisa koji su koncem 30-ih godina zauzeli Turci. S druge strane povećan je i broj stranih dovoznika, te su se trgovci i pomorci Dubrovčani počeli usmeravati na duže i dohodovnije pomorske linije. Po grede, daske i brodogradilišno drvo, ipak, izuzetno se išlo i iz Dubrovnika. Senjske daske su ponekad sekvestrovane i uterivan je dug u daskama pa i dugama za burad, koje su se ipak dovozile iz Senja, mada su bile mnogo jevtinije iz Albanije. Senjskim i žrnovničkim daskama konkurirale su svojim kvalitetom daske iz Venecije, naročito one pravljene na način Kandije. Katkad se sa profiliranim drvom iz Senja kombinovao dovoz greda iz Neretve. Od robe koja je nošena u Senj za trampu treba pomenuti i pelješko vino i tursku robu, nošenu naročito na sajam, sa koga je vraćeno drvo.²¹⁸ Od dubrovačkih dovoznika posebno

²¹² Mob. ord. XXII, 54 od 28. II 1509.

²¹³ Div. not. LXXXVII, 40 od 13. I 1508.

²¹⁴ Div. not. LXXXII, 86 (18. II 1503).

²¹⁵ Mob. ord. XXI, 108' (25. VII 107. — Đovani je bio Pinov dužnik za 51 mletački dukat i za 1000 vesala kandijske vrste; kreditni ugovor načinio je notar iz Panorma Bastijan (Div. not. LXXXII, 136—7). S tim je u vezi plovidba Bajardova u Aleksandriju avgusta 1508, verovatno sa drvom (Div. canc. C, 210—0' (1. IV 1508), 211—1' (11. I 1508), 211'—15').

²¹⁶ Div. not. LXXXII, 154—5 od 10. VII 1503.

²¹⁷ Cons. rog. XXIX, 271' od 26. X 1504.

²¹⁸ Cons. rog. XXXIII, 92' (14. X 1514); Cons. min. XXX, 112' (11. I 1510); Deb. pro Com. I, 139 (26. I 1510); Div. canc. CII, 32 (20. II 1510), 64—4' (11. V 1610), CIII, 65'—6 (25. X 1511), 178 (31. III 1512), 207' (2. VII 1512); CIV, 126 (6. VII 1513); CVI, 41'—2 (6. X 1515); 42' (7. X 1515); CVII, 15 at (17. XII 1516); Div. not. LXXXVIII, 99' (28. V 1510), 171 (21. VII 1510); LXXXIX, 22 (11. VII 1510), 49 (6. II 1511), 79' (4. IV 1511); XC, 63' (10. VII 1512); Mob. ord. XXV, 61 at (22. V 1512), 77 at (3. VII 1512), 150 (24. XI 1512); Deb. not. LXIX, 213'—4 (18. IV 1513); LXX, 46'—7 (8. VIII 1513); LXXI, 102 (27. VIII 1515); Proc. not. XIII, 227' (6. VIII 1511); XIIIb (29. I 1513); Tut. not. XIII, 86 (25. VIII 1513). Josip Lučić, koji je pisao o vezama Dubrovnika i Senja zaključio je o Dubrovačkom uvozu iz Senja: »Kupuju, nabavljaju daske različitih veličina i namjena, različite vrste drva i drvene izradvine: vesla, debele daske (madijere), lantine, duge za bačve, jarbole, brodove« (Vez između Senja i Dubrovnika za vrijeme hvarske bune 1510—1514, Senjski zbornik XVII (1990), 239.

treba pomenuti Nikolu Franvog, Kotoranina naseljenog na Šipanu, čija je vozarina po drvo u Senj iznosila trećinu novca koji je valjalo investirati u drvene proizvode.²¹⁹ Kotorani su dovozili u Dubrovnik i tisovinu (antessa), od koje su pravljeni i veliki lukovi od 4,33 lakata no nema pomena da su to oni činili dovozom iz Senja nego je prirodnije zaključiti da je ta vrsta drva dovožena iz Albanije.²²⁰ Vesla uz katarke nabavljali su Dubrovačka opština i privatnici u Senju, obično po 500 komada. Vesla su imala veću vrednost nego obično drvo, te se ona nalaze u mornarskim »portatama«. Kao i ranije, veslari (Jakob Đurin) upućivani su u Senj ali i u Bar u kupovinu ne samo vesala nego i brodograđevnog drva.²²¹

Zbog opštih reduciranih uslova nije bilo ni velikog odvoza senjskog drva u Italiju. Jedan dokument postoji za Brindizi,²²² jedan za Panormo,²²³ jedan čak na Sardiniju.²²⁴

Stanje se nije mnogo promenilo ni 20-ih godina. Pored nekih Dubrovčana, drvo iz Senja dovozili su u Dubrovnik i Senjani, i to samo obrađeni i profilirani materijal (Ivan Klobučarić, Mato Petrić, sin sudije Đure, Mateo Piazza, Pjetro di Farila).²²⁵ Za drvo davani su u Senju u zamenu: arbanaško jevtino žito, vuna, sir sa Neretve, pirinač i dubrovačka sukna.²²⁶ Kao dovoznici senjskog drva u Dubrovnik pominju se pored Kotorana i neki Trogirani.²²⁷ Dubrovačka opština dovozila je profilirano drvo iz Senja i preko svog veslara.²²⁸ Ima primera izgradnje brodova Dubrovčana u Senju pre 1525. (kad je izgrađeno brodograđilište u Gružu).²²⁹ Lađe su gradili i Italijani, na primer Pezarc Baldo de Mariotto i prvi utovar na tom plovilu bio je na Rijeci.²³⁰ Pored domaćih prodavaca drva u Senju (Florin i Petar Franići iz Sv. Jurja senjskog), od stranaca koje beleži dubrovačka arhivska građa treba pomenuti Firentinca Rafaela Januzija, stalno nastanjenog u Senju, koji je drvo slao u Dubrovnik na šibeničkom brodu, i Balda Mariotta iz Pezara, žitelja koji je imao svoju karavelu.²³¹ Od Italijana koji nisu stalno živeli u Senju valja pomenuti Alesandra de Trottis iz Milana, koji je tkanine zamenjivao za daske.²³² Sirakužani su bili prisutni u severnom delu Jadrana, pa su osiguravali u Dubrovniku robu iz Venecije za Sirakuzu.²³³

²¹⁹ Div. not. LXXXIX, 79' (4. IV 1511); XCIV, 73' (10. VII 1518).

²²⁰ Div. canc. CIII, 17 od 11. VII 1511.

²²¹ Cons. rog. XXXII, 54' (28. IX 1511); Cons. min. XXXII, 179 (11. IX 1516, za galiju u Stonu); Div. canc. CIII, 32 (28. VII 1511); Div. not. XC, 164' (29. II 1513); XCI, 35 (2. VIII 1513).

²²² Div. not. LXXVII, 222 (13. VIII 1511), 223' (13. VIII 1515).

²²³ Div. canc. CII, 91—1' od 29. VII 1510.

²²⁴ Isto, 33 (28. V 1510).

²²⁵ Deb. pro Com. II, 30 (2. X 1526), 37 (5. I 1528); Div. canc. XIV, 176—77 (7. III 1526); CXV, 27—9' (20. IX 1526); Div. not. CI, 73 (27. IX 1529); Deb. not. LXXV, 184 (28. II 1523), 184' (19. II 1503), 198' (18. IV 1523); LXXVII, 51 (2. X 1525); Mob. ord. XXX, 7' (13. V 1528); Sent. canc. LXXXVIII, 194' (8. XI 1525).

²²⁶ Div. not. XCIX, 91' (21. VII 1526); Deb. not. LXXV, 200' (25. IV 1523); Div. not. XCVIII, 297' (21. VIII 1525); Cons. rog. XXXVI, 44' (18. IV 1521), 84' (13. VII 1521).

²²⁷ Mob. ord. XXIX, 58' (30. III 1523); Deb. not. LXXIII, 159'—60 (5. VII 1529); Div. canc. CX, 112' (6. VII 1521).

²²⁸ Cons. min. XXXV, 98' (20. IV 1525), 165' (21. IV 1526).

²²⁹ J. Tadić, n. n., 55.

²³⁰ Div. canc. CXI, 279—9' od 2. VI 1523.

²³¹ Div. canc. CXV, 88'—9 (28. XI 1526); Div. canc. CIX, 218' (7. IX 1520); CXI, 279—80 (2. VI 1523).

²³² Cons. rog. XXXVI, 88 od 19. VII 1521.

²³³ Div. canc. CXIV, 272'—3 od 2. VIII 1526.

*V. Iščezavanje iole znatnije trgovine drvom u Senju zbog uskoka
i isturanje Rijeke kao pijace za drvenu građu*

Već početkom 30-ih godina za Dubrovčane je Senj počeo da izumire kao tržište drva. U Senj se samo izuzetno odlazi iz grada Sv. Vlaha, i to isključivo za delove brodograđevnog drva, na primer za obradu prednjače (katarke za postavljanje jedara).¹ Grk Valentin razmenjivao je pšenicu za drvo. Neki drugi Senjani (Mato Iv. Baronić) pozajmljivali su novac na dubrovačkom tržištu kapitala.² Veslar iz Dubrovnika odlazio je u Senj ali po svom privatnom poslu i samo je jedan bačvar iz Dubrovnika otvarao kredit u Senju.³

Rijeka, međutim, od 1534. postaje redovno mesto gde se Dubrovčani snabdevaju drvom, iako ni tamo ne intenzivno; tu su, primerice, trojica dubrovačkih bačvara investirali novac u drvo.⁴ I stranci, nekad tako prisutni u Senju, prešli su na Rijeku. Neke su od njih, kao Frančeska iz Pezara, Riječani (Jakob Sreća) odredili za punomoćnike u uterivanju duga od jednog dubrovačkog veslara; punomoć je načinjena pred svedocima, takođe Pezarcima (Galeac Nikolin),⁵ svakako takođe naseljenim na Rijeci.

Naredne decenije na oživljavanjm kontakata sa Dubrovnikom radio je Nikola Iv. Marganić, od 1542. stalno naseljen u Rijeci. On je preko dubrovačkih pomoraca slao u grad pod Srđem samo »velika drva« (i od 17 korčaja dužine, široka sedam a debela tri i po stopa) za delove većih dubrovačkih brodova ali i duge za burad, a grede samo izuzetno. Iz Rijeke je slao i gvožđe. Koristio je i dubrovačke kreditore.⁶ Istu vrstu dugačkog skupog drva za gradnju lađa slao je (1542) i Ivan Marganić, Senjanin ali žitelj Rijeke, verovatno otac Nikolin.⁷ U Dubrovnik se takođe naseljavaju Senjani, na primer apotekar (Mato Iv. Baronić) ili sveštenici (Nikola u Ombli), svakako zato što im boravak u uskočkom Senju nije više bio dovoljno bezbedan ili unosan.⁸ I tada je u Dubrovniku bilo i veslara Senjana (Mato Strikov, Vito), ali oni posluju sa Riječanima, kod kojih se ponekad i zadužuju (Bernard Lenić) ili su kredit otvarali kod stranaca nastanjenih na Rijeci (Donat de Russis, Bergamljanin).⁹ Iz dubrovačke arhivske dokumentacije izlazi sasvim jasno da se drvo ranije kupovalo u Senju, a 40-ih godina samo na Ri-

¹ Div. not. CII, 36' 27. III 1533, Lopuđanin.

² Deb. not. LXXX, 100' (4. XII 1534); LXXXII, 59' (10. XII 1539), 156' (18. VII 1541); LXXXIII, 8' (22. III 1542).

³ Cons. rog. XLI, 71 (4. III 1533, Jakob); Deb. not. LXXXIII, 32' (Nikola Marganić, kreditor).

⁴ Div. canc. CXXII, 97—7' (10. XII 1534); Div. not. CV, 275'—6 (19. III 1539); Deb. not. LXXXII, 14. III 1539); Sent. canc. XCVII, 100'—1 (14. X 1534), 102 (14. X 1534); Proc. not. XVI, 44'—5 (23. VI 1536).

⁵ Proc. not. XVI, 109—10 od 26. IV 1537.

⁶ Div. canc. CXXVI, 263 (10. IX 1540); CXXVII, 20—0' i 147 (1540 i 1541); CXXVIII, 37' (11. I 1542); CXXX, 229'—30 (10. II 1545), 275' (19. VI 1545); CXXXIII, 33—3' (27. II 1548), 41—2' (7. III 1548), 61' (9. II 1547); CXXXIV, 186'—7 (13. XII 1549); LXXXIV, 244' (28. I 1548); Deb. not. LXXXV, 7' (28. II 1549); Sent. canc. CV, 137'—8 (10. IX 1540); Div. canc. CXXXIV, 178' (3. XII 1549); Div. not. CVIII, 56' (25. VII 1544); Sent. canc. CLVIII, (28. VII 1547), 209 (27. II 1548).

⁷ Div. not. CVII, 24 od 5. VI 1542.

⁸ Div. not. CVI, 241' (31. VII 1542); Deb. not. LXXXII, 81 (25. V 1540), 68' (29. XI 1546); Cons. min. XXXIX, 92 (26. VII 1541).

⁹ Div. not. CVIII, 71 (26. IX 1544); Deb. novt. LXXXIV, 30' (10. V 1546), 44' (29. V 1546); LXXXV, 9 (12. XII 1549).

jeci. Čak su u Dubrovniku obrazovana trgovačka društva za dovoz drva sa Rijeke. Nabavke na Rijeci već 1541. čine i dubrovački časnici naoružanja.¹⁰ Vesla se takođe nabavljaju na Rijeci, kamo idu i dubrovački veslari rodnom Senjani, naročito od Bernarda Lenića. Samo jedan dokument postoji da su izuzetno vesla za dubrovačku galiju, verovatno po starom modelu, kupljena u Senju.¹¹ Grede je dubrovačkim brodograditeljima isporučivao i Mato Rakomarić, stanovnik tj. naseljen na Rijeci.¹² Bernard Lenić zaključio je kompaniju sa dubrovačkim Kotoraninom Jeronimom Ricciusom o razmeni roba; tu svakako treba računati sa isporukom i drva.¹³ Od stranaca koji su Dubrovčanima prodavali daske valja pomenuti Antona de Oduli-a iz Briža (Flandrija).¹⁴

Postoji jedan ugovor (sastavljen u Palermu, 1549) o izvozu drva iz Bakra u zamenu za so, u aranžmanu trgovačkog agenta Jakoma Verdure iz Mesine, s tim što je prevoz imao da obavi Frančesko Tomazov, kapetan đenovljanske nave.¹⁵

U drugoj polovini XVI stoleća postoji samo jedan dokument o putovanju u Senj ili na Rijeku po drvo.¹⁶ Svi ostali odnose se samo na Rijeku. Glavni prodavci iz reda rođenih Riječana bili su Bernard Lenić i njegov sin Đurađ.¹⁷ No, više od njih isporučivali su drvo Dubrovčanima i na Rijeci i u Dubrovniku Nikola Iv. i Ivan Marganić. Marganići su bili po pravilu izvozili samo obrađenog i profiliranog brodograđevnog drva, izvozeći najčešće »velika drva« od 17 do 18 i po koračaji) za srednji jarbol, dajući ga gruškome i lopudskom skveru; razmenjivali su građu i za barletsku pšenicu.¹⁸ Toma Milčić sa Rijeke zajedno sa Dubrovčaninom Ivanom Pask. Dračevićom dostavio je neke truppe jednom Sorkočeviću, s obvezom istovara meseca marta.¹⁹ Po obavezi, jedan Riječanin slao je drvo jednom Dubrovčaninu u Veneciju.²⁰ Iz Venecije drvo je upućivano u Mesinu ili Panormo.²¹ Dovožnici drva, u prvom redu brodograđevnog, u Dubrovnik bili su Senjani, nastanjeni na Rijeci (Ivan Nik. Grganić, Đuro Malatestinović).²² Sreće se i hvarski brodar Stjepan Markov,²³ ali i Peraštanin Tripun Andrijin.²⁴ Dubrovački veslari (Senjanin Mato Stjepanov, Miloš) prevozili su drvo poručeno kod Marganića,

¹⁰ Cons. rog. XLV, 146 (3. VI 1541); Div. canc. CXXXIII, 185—6' (12. X 1548); Deb. not. XC, 26' (4. IX 1545).

¹¹ Cons. min. XV, 189' (11. VII 1541); Deb. LXXXIII, 105 (8. X 1543); LXXXV, 9 (12. XII 1549); Aptay de misericordia III, 98' (17. VII 1543), 101' (15. X 1543).

¹² Div. not. CVII, 106—7 od 13. I 1543.

¹³ Div. not. CX, 91'—2 (11. IV 1549).

¹⁴ Mob. ord. XXXI, 199' (24. IX 1549), 204 (8. X 1549).

¹⁵ Div. not. CX, 156—7 od 5. IX 1549.

¹⁶ Div. canc. CXLII, 476 od 20. V 1556.

¹⁷ Div. canc. CXLII, 227 (17. XII 1556); CXLIV, 53'—4 (17. XII 1557); CXLVI, 136 (1. VIII 1560), 210' (4. XII 1560); CXLIX, 176 (16. I 1563); Div. not. CXIII, 124—4'.

¹⁸ Div. canc. CXXX, 290—0' (10. VI 1575); CXXXIII, 206' (27. II 1551); CXXXVI, 7'—8 (27. II 1551); CXXXVII, 57' (8. VIII 1552), 57—7' (8. VIII 1552), 87'—8 (11. VII 1553); CXLI, 5'—6 (6. VI 1555), 130' (12. XI 1555), 134' (15. XI 1555); Div. not. CXIV, 62—2' (25. V 1555), 259 (18. IV 1556); CXV, 119' (14. V 1557); CXVII, 131—1' (24. XII 1565).

¹⁹ Div. not. CXXI, 131—1' (25. X 1580).

²⁰ Div. not. CXVII, 58—8' od 17. VII 1564.

²¹ Sent. canc. CXLI, 155 (1580).

²² Div. canc. CXLVIII, 86 (22. I 1562); Div. not. LXXX, 183 (16. IX 1561).

²³ Div. not. CXVIII, 209—9' od 18. VI 1573.

²⁴ Div. not. CXIX, 58—8' od 5. I 1574.

a u jednom slučaju prevoznik je bio Ivan (Zaneto) sa Rijeke.²⁵ U to vreme Senjani su prodavali brodove, na primer Vito Vulović, veslar iz Dubrovnika, jednom Hvaraninu.²⁶ Jedno osiguranje na drvo, gvožđe i eksere postoji za rutu Rijeka—Dubrovnik—Mesina.²⁷

U prvoj polovini XVII stoleća drvo je iz kvarnerskog kraja dovoženo prvenstveno sa Rijeke, često razmenjeno za vunu i drugu robu. Kod osiguranja na dubrovačkoj fregati stopa osiguranja januara 1644. bila je dosta visoka — 5%, što bi značilo da je bezbednost plovidbe bila dosta ugrožena.²⁸

U drugoj polovini XVII veka dubrovačka građa samo sasvim sporadično pominje prevoz drva sa Kvarnera. Registrovana su dva osiguranja drva iz Rijeke i Bakra za Dubrovnik, a jedno osiguranje ukazuje da je na Rijeci drvo zamenjivano za vunu; osigurači su bili jedan Vrličanin, jedan dubrovački pomorski kapetan i druga dvojica Dubrovčana.²⁹ Jedan dokumenat govori o dovozu barletske soli na Rijeku, u Bakar, Senj i Novi na riječkom galeonu Antuna Fracasse; so je zamenjena za drvo, koje je ekspedovano za Dubrovnik; vozarina od 300 mletačkih dukata govorila bi da je teret bio znatniji.³⁰

Senjani gusari koji su nastavili posao uskoka nestaju u Senju tek oko 1742—3. godine. Posle toga se do izvesne mere, u režiji austrijske trgovinske politike, obnavlja izvoz drva. Građa nije išla u Dubrovnik, jer je u njemu već sasvim preovladalo jevtino arbanaško drvo. Izvozilo se u Napulj (1746), u Trapani (1763), u zamenu za so iz Auguste. Prevoznika je bilo više: Pavao Stipanović, Senjanin Miho Koliken, Bakaranin Ivan Karina, Senjanin Gaspar Dragoušić, Bakaranin Martin Mihoč, Senjanin Vicenco Demelli, Riječanin Saverio Pelević. Odrednica plovidbe bio je Trapani, a izvozili su se trupci, daske i duge za burad.³¹ Senjsko drvo prevoženo je i u Boku Kotorsku, da bi potom bilo upućeno u Barletu,³² verovatno opet u trampu za so.

²⁵ Div. not. CXXXVI, 230 (21. V 1552).

²⁶ Div. not. CXIII, 241'—2 od 10. X 1554.

²⁷ Div. canc. CXLIX, 9—10 od 29. VII 1562.

²⁸ Cons. rog. XLV, 19, 37, 146; Div. canc. CLII, 129 (17. IV 1638); Div. not. CXXX, 212' (10. IV 1603); CXXXV, 105 (12. III 1641), 109' (21. IV 1644); Noli et sic. XLVI, 104'—5 (11. V 1605); LIX, 42' (26. X 1636), 217' (22. III 1647); LX, 55' (23. I 1644).

²⁹ Noli et sic. LXI, 209 (29. I 1654), 110 (11. X 1651), 134 (10. IV 1652), 237 (2. VI 1654).

³⁰ Div. canc. CCXIII, 16'—17 od 19. VI 1669.

³¹ C. A. Broggia, *Le risposte ai questi del console Balbiani*, Napoli 1979, 189, 116, 118, 119, 127, 129.

³² Istorijjski arhiv u Kotoru, UPM LXXVI, 382 od 15. VIII 1756, Herceg-Novi.

Riassunto

COMMERCIO REGIONALE ED INTERNAZIONALE DEL LEGNO DI SEGNA TRA VENEZIA E I RAGUSEI (XV — XVIII)

Bogumil Hrabak

Trovandosi in una regione boscosa come é il Velebit e verso l'interno, in una regione di grande importanza geopolitica come porto non solo della Croazia bensì dell'Ungheria, Segna già nella prima metà del XIII secolo ebbe tutte le condizioni necessarie per sviluppare contatti commerciali e di altro tipo. Non avendo a disposizione i prodotti della pianura vicina né racchiudendo tra le sue mura botteghe d'artigianato, Segna poteva occuparsi, oltre che del commercio di transito, solo di un unico prodotto locale che è il legno, molto resistente a causa delle forti bore a cui è esposto. I prodotti in legno si componevano di: tronchi, travi, legno tagliato, tavole, vari profili di legno, legno per la costruzione di navi, remi, botti, aste, frecce ed archi. Il commercio regionale ed adriatico nonché quello locale per molto tempo erano sotto tutela di Venezia che cercava in tutti i modi di realizzare il suo monopolio commerciale sull'Adriatico. Tutta la merce doveva venir trasportata a Venezia e venir comprata nello stesso luogo con favorevole appor- to per i grossisti veneziani. Un ruolo di capitale importanza nel localizzare le capacità commerciali di Segna l'ha avuto l'isola di Arbe i cui abitanti ancor prima dell'assedio di Segna vivevano e commerciavano in questa città. Più tardi hanno acquisito diritti commerciali con lo sviluppo del porto di Jablanac; specie per il legno. Il commercio di Segna aveva due direzioni: verso l'Italia (Ancona, le Marche, Le Puglie la Sicilia, Venezia) e verso il sud (Dubrovnik, i paesi della Turchia, il bacino dell'Egeo, Rodos, Mios, Costantinopoli, Cipro, Alessandria). Attraverso l'isola di Rab i veneziani controllavano il commercio di Segna e di Fiume e se un prodotto diventava concorrenza per Venezia, il suo transito veniva subito dichiarato di contrabbando e perciò proibito.

Il lavoro è stato composto con riferimento ai materiali pubblicati e non pubblicati che si trovano a Zara e particolarmente a Dubrovnik. I documenti d'archivio di Dubrovnik contengono documenti che confermano l'esportazione del legno verso l'Italia e verso l'Oriente. Il legno di speciale qualità veniva esportato anche nella Sardegna, a Tunisi e nella Catalogna. Nei trasporti di più lungo percorso passavano d'obbligo per la Sicilia che permaneva il miglior compratore. Il legno arrivava fino a Saragozza, più tardi si fermava a Siracusa, Trapani (dove veniva scambiato per il sale), a Palermo, Agrigento, Messina (dove veniva scambiato per il grano). Nelle Marche ad Ancona il legno veniva scambiato per il sapone e la pelle di vitello. Un commercio

più regolare, organizzato da Dubrovnik inizia nel 1360, specie per il legno usato nella costruzione delle navi e dei remi, anche altre specie di legno veniva sempre più esportato. Fino al 1420 quest'esportazione non è tanto intensa. Dal 1420 al 1520 è il periodo del più fiorente commercio da Segna legato al commercio internazionale, in particolar modo negli anni 40 e tra il 1490—1510.

Il legno veniva esportato specialmente in Sicilia a partiva da Dubrovnik. Ad Alessandria era proibito esportare il legno che proveniva da Dubrovnik perché lo proibiva la chiesa cattolica. Con l'arrivo dei gruppi di pirateria nel Quarnero e dopo il passaggio degli Usocchi da Clissa a Segna (1537), la città di Segna cessa di essere una fonte rilevante per il commercio del legno. I commercianti si trasferiscono a Fiume e a Dubrovnik. Il ruolo di Segna viene preso dalla città di Fiume e anche da Buccari. I ragusei non si forniano più a Segna, lo facevano solo quando gli stessi commercianti della città più a nord portavano la loro merce fino a Ragusa. I commercianti navali di Dubrovnik si servivano per trasportare la legna di navigli per poi adoperare negli anni cinquanta caravelle di media portata. Il commercio di Segna arriva ad un nuovo risveglio negli anni cinquanta del XVIII secolo (dopo la cacciata dei pirati, e degli eredi degli usocchi, attorno il 1742—3). Questo commercio era sotto controllo esclusivo dell'Austria e era legato prevalentemente all'Italia meridionale.

Il legno di Segna spinse Segna nell'orbita del commercio internazionale relativamente presto, già nel XIV secolo.

UDK 949.713

ISSN 0351-2142

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 24

ZAGREB

1991.

FILOZOFSKI FAKULTET ZAGREB - HUMANISTIČKE I DRUŠTVENE ZNANOSTI

Izdavač: ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Filozofski fakultet Zagreb — Humanističke i društvene znanosti, Zagreb, Krčka ul.1

Časopis izlazi jednom godišnje

Izdavanje časopisa sufinancira Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu R Hrvatske br. 6859 1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informacije R Hrvatske pod br. UP-547 2 — 84 — 1984.

R A D O V I 24

Za izdavača
dr. Nikši Stančić

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

BOBAN mr. BRANKA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
BUDAK dr. NEVEN, Filozofski fakultet Zagreb
ČORALIĆ LOVORKA, prof. Demonjina 9 Zagreb
GOLDSTEIN dr. IVO, Filozofski fakultet Zagreb
GRGIN BORISLAV, Filozofski fakultet Zagreb
HRABAK dr. BOGUMIL, Filozofski fakultet Novi Sad
JURIŠIĆ mr. IVAN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KEMBEROVIĆ HUSNIJA, prof. Sarajevo
KARAMAN dr. IGOR, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
KOLAR DIMITRIJEVIĆ dr. MIRA, Filozofski fakultet Zagreb
KOSTELAC ANA, student Filozofski fakultet Zagreb
KRIŽAK TIMUR, student Filozofski fakultet Zagreb
LABAŠ RENATA, student Filozofski fakultet Zagreb
LEČEK SUZANA, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
MIROŠEVIĆ dr. FRANKO, Školska knjiga, Zagreb
OČAK dr. IVAN, Kroflinova 38 Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr. DRAGUTIN, Zavod za hrvatsku povijest Zagreb
POLIĆ BOBIĆ dr. MIRJANA, Filozofski fakultet Zagreb
PRLENDER mr. IVICA, Filozofski fakultet Zagreb
STRČIĆ dr. PETAR, Arhiv JAZU Zagreb